

VAASAN YLIOPISTO

KAUPPATIETEELLINEN TIEDEKUNTA

TALOUSOIKEUS

Arja Häikiö-Kokko

PERINNÖNJAKO JA VEROSUUNNITTELU EDUNVALVONNASSA

Talusoikeuden
Pro gradu tutkielma

Vero-oikeuden linja

VAASA 2012

SISÄLLYSLUETTELO	sivu
TIIVISTELMÄ	6
LYHENTEET	8
1. JOHDANTO	10
1.1 Tutkimuksen taustaa	10
1.2. Tutkimusongelma ja tutkimuksen kulku	14
1.3. Tutkimusmenetelmä ja –aineisto	16
2. YLEISTÄ EDUNVALVONNASTA	18
2.1. Edunvalvonnan alkaminen	18
2.2. Edunvalvojan tehtävä ja toimivalta	20
2.3. Päämiehen itsemääräämisoikeus	21
2.4. Hyvän hallinnon oikeusperiaatteet	25
2.2. Holhousviranomaisen valvontavastuu	27
2.2.1. Edunvalvojan tilintekovelvollisuus	28
2.2.2. Luvanvaraiset oikeustoimet	29
3. KUOLINPESÄN HALLINNOINTI EDUNVALVONNASSA	31
3.1. Perintö- ja lahjaverotus	31
3.2. Päämiehen asema kuolinpesässä	33
3.2.1. Leski kuolinpesän osakkaana	37
3.2.2. Perillinen kuolinpesän osakkaana	39
3.2.3. Testamentinsaaja kuolinpesän osakkaana	40
3.4. Perinnönjakovaatimuksen esittäminen	42
4. VEROSUUNNITTELUN MAHDOLLISUUDET EDUNVALVONNASSA	44
4.1. Vakuutuskorvaukset	45
4.2. Perinnön verovapaus	45
4.3. Perinnöstä luopuminen	46
4.4. Kohdistamisongelma	47
4.5. Arvostamisongelma	48
4.6. Laajuusongelma	49

5. LUOVUTUSVOITON VEROTUS JÄÄMISTÖOSUUDEN MYYNNISSÄ	50
5.1. Luovutusvoiton realisoivat oikeustoimet	50
5.2. Luovutusvoittoveron määrä	51
5.3. Kaupan purku holhouslainsäädännön näkökulmasta	54
5.4. Luovutustappio	56
6. PESÄNSELVITTÄJÄN JA PESÄNJAKAJAN TOIMIVALTA PERINNÖNJAOSSA	58
6.1. Pesänselvittäjän ja jakajan määrääminen	58
6.2. Pesänselvittäjän tehtävä	59
6.3. Perinnönjako	60
7. PÄÄMIEHEN ITSEMÄÄRÄÄMISOIKEUDEN KUNNIOITTAMINEN JÄÄMISTÖN VEROSUUNNITTELUSSA	62
7.1. Julkisuus ja salassapito	63
7.1.2. Edunvalvojan oikeus tiedonsaantiin	63
7.1.3. Päämiehen oikeus tiedonsaantiin	66
7.2. Edunvalvontavaltuus	66
7.3. Testamentti	67
7.4. Holhoustoimilain asettamat rajoitukset	69
8. YHTEENVETO	71
LÄHDELUETTELO	74
OIKEUSTAPAUSLUETTELO	79
SÄÄDÖKSET	79

VAASAN YLIOPISTO**Kauppätieteellinen tiedekunta**

Tekijä:	Arja Häikiö-Kokko	
Pro gradu tutkielma:	Perinnönjako ja verosuunnittelu edunvalvonnassa	
Tutkinto:	Kauppätieteiden maisteri	
Oppiaine:	Talousoikeus	
Linja:	Vero-oikeus	
Työnohjaaja:	Asko Lehtonen	
Aloitusvuosi	2010	
Valmistumisvuosi:	2013	Sivumäärä: 79

TIIVISTELMÄ

Ikääntyminen ja sen mukanaan tuomat muistisairaudet, mielenterveyden ongelmat, varallisuuden kasvaminen, aiheuttavat lisääntyntä avun tarvetta päivittäisissä toiminnoissa, sekä talouteen ja omaisuuden hoitoon liittyvissä asioissa. Holhoustoimi on kehittynyt sekä sisäisesti, että ulkoisesti. Alussa holhoustoimen tarkoituksena oli suvun ja perheen etujen vaaliminen, tällöin holhoustoimesta vastasivat perheenjäsenet. Nykymuodossaan holhoustoimi on maistraattien hallinnonalaan kuuluvaa valvontaa. Sisällöltään holhoustoimi on päämiehen eli edunvalvottavan etujen ja oikeuksien ajamista, yleensä taloudellisissa asioissa. Holhoustoimen pääperiaatteena on päämiehen itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen, joka näkyy edunvalvonnassa siinä, että päämiehen toimintakelpoisuutta ei yleensä ole rajoitettu ja rinnakkaisena toimivaltana.

Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää, millaisilla verosuunnittelukeinoilla edunvalvoja ajaa päämiehensä etua perinnönjaossa. Tässä työssä tutkimusongelmaa tarkastellaan yleisen edunvalvojan näkökulmasta. Tutkimus rajataan täysi-ikäisiin päämiehiin. Edunvalvojalla tarkoitetaan yleistä edunvalvojaa, joka toimii virkatehtävässä. Edunvalvojana voi myös olla henkilön läheinen tai omainen, esimerkiksi alaikäisellä toinen vanhemmista.

Tutkimusmenetelmänä käytetään lainoppia eli oikeusdogmatiikkaa. Lainopin tulkinnan ja systematisoinnin kohteena on voimassa oleva oikeus. Lainoppi tutkimusmenetelmänä perustuu voimassa olevan oikeuden sisällön tulkittamiseen. Oikeuden sisältöä tulkitaan käsiteltävissä olevassa oikeusongelmassa. Lainoppi pyrkii vastaamaan kysymykseen, miten toimitaan kyseisessä tilanteessa voimassa olevan oikeuden mukaan. Tutkimusaineisto koostuu aihealuetta koskevasta lainsäädännöstä, josta keskeisimmät ovat holhoustoimilaki, perintö- ja lahjaverolaki ja tuloverolaki. Lähdeaineistona tutkimuksessa käytetään oikeuskäytäntöjä, oikeuskirjallisuutta, lain esitöitä ja eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisuja.

Edunvalvojan mahdollisuudet käyttää verosuunnittelua perinnönjaossa ovat hyvin rajoitetut. Holhouslainsäädäntö kieltää tehokkaimman keinon, eli perinnöstä luopumisen käytön, vedoten päämiehen varojen lahjoituskieltoon. Holhouslainsäädännön lähtökohdista näyttäisi olevan päämiehen varallisuuden kasvattaminen tai säilyttäminen laadun kustannuksella.

AVAINSANAT: edunvalvonta, perinnönjako, itsemääräämisoikeus, verotus

LYHENTEET

EVVL	Laki edunvalvontavaltuutuksesta 25.5.2007/648
HLL	Hallintolaki 6.6.2003/434
HE	Hallituksenesitys
HolhTL	Laki holhoustoimesta 1.4.1999/442
KHO	Korkein hallinto-oikeus
KKO	Korkein oikeus
OikTL	Laki varallisuus oikeudellisista oikeustoimista 13.6.1929/228
PK	Perintökaari 5.2.1965/40
PerVL	Perintö- ja lahjaverolaki 12.7.1940/378
PeL	Suomen perustuslaki 11.6.1999/731
TVL	Tuloverolaki 30.12.1992/1535
VaaHO	Vaasan hovioikeus
VML	Laki verotusmenettelystä 18.12.1995/1558
vp	Valtiopäivät

1. JOHDANTO

1.1 Tutkimuksen taustaa

Väestön ikääntyminen tuo mukanaan haasteita henkilöiden päivittäiselle selviytymiselle arkisissa asioissa. Henkilöt elävät parantuneen terveyden- ja sosiaalihuollon ansiosta pidempään. Samalla perheiden rakenne on muuttunut ja vanhukset ovat jääneet yksin, lasten muuttaessa toiselle paikkakunnalle työn perässä. Muistisairaudet vanhuksilla vaikeuttavat heidän selviytymistään laskujen maksuissa sekä muussa talouden hoidossa. Nuorilla ja keski-ikäisillä voi myös esiintyä sairauksia, jotka vaikeuttavat heidän taloudellisten asioiden hoitoa ja päivittäistä selviytymistä. Mielenterveys- ja päihdeongelmat tuovat mukanaan usein hallitsemattoman rahan käytön sekä hallitsemattoman velkaantumisen.

Henkilöiden, jotka tarvitsevat tukea taloutensa hoidossa määrä on lisääntynyt vuosi vuodelta. Holhoustoimen asiakasmäärät ovat kasvaneet vuosien 2003 ja 2009 välisenä aikana 51 800 asiakkaasta 62 800 asiakkaaseen. Kasvua ei selitä vuosittainen uusien asiakkaiden määrä, vaan se, että edunvalvonnassa olevien poistuvuus on hidastunut. Asiakasrakenteen muutos on myös vaikuttanut holhoustoimen asiakasmäärän kasvuun. Muistihäiriöiset vanhukset ovat edelleen suurin ryhmä, mutta uutena asiakasryhmänä ovat tulleet nuoret henkilöt, joilla on mielenterveys- tai päihdeongelmia ja joiden tarve edunvalvontapalveluille on pitkäaikaista. Vanhempien ikäluokkien osuus kasvaa jatkossa, joten voidaan olettaa, että edunvalvontapalveluiden tarve tulee kasvamaan.¹

Edunvalvojia ovat holhoustoimen edunvalvontapalveluiden järjestämisestä annetun lain mukaiset yleiset edunvalvojat, jotka toimivat virkatehtävässä. Yleinen edunvalvonta voidaan myös järjestää ostopalveluna. Huoltajat toimivat alaikäisten lastensa edunvalvojina sellaisissa tapauksissa, joissa alaikäisellä lapsella on sellainen määrä omaisuutta, joka edellyttää edunvalvontaa. Edunvalvojana voivat toimia myös henkilön omaiset. Lisäksi edunvalvojana voivat toimia asianajajat tai muut ulkopuoliset tahot.² Tässä tutkimuksessa *edunvalvonnalla* tarkoitetaan holhoustoimilaissa määriteltyä yleistä edunvalvontaa erotuksena ammattijärjestöjen edunvalvonnasta.

---

¹ HE 203/2010 vp: 4. Alkaneita edunvalvontoja oli vuonna 2003, 8997 ja vuonna 2009, 8203.

² Sarja 2011: 144.

Edunvalvonnan alkaessa henkilön taloudelliset asiat ja omaisuus otetaan edunvalvojan haltuun. Yleisen edunvalvojan tehtäväkenttä on laaja, lähtien päämiehen laskujen maksamisesta omaisuuden myyntiin ja velkojen järjestelyyn. Vaikka päämiesten ikäjakauma on laaja, ovat edunvalvojan tehtävät kuitenkin samankaltaisia kaikissa ikäryhmissä. Päämiesten lisäksi yleinen edunvalvoja toimii yhteistyössä eri viranomaisten, kuten veroviranomaisten, kansaeläkelaitoksen, kuntien sosiaalitoimen, ja terveydenhuollon kanssa³. Päämiesten omaiset ovat merkittävin yhteistyöverkko. Edunvalvonnan alkaessa kartoitetaan päämiehen varat ja velat. Selvitetään mahdolliset osakkuudet kuolinpesissä. Tässä selvitystyössä omaiset tai muut läheiset, jotka tuntevat päämiehen asioita ovat suuri apu silloin, kun päämies ei itse pysty asioistaan kertomaan.

Omaisuusluettelo laaditaan edunvalvonnan alkamispäivästä lukien ja se on annettava kolmen kuukauden kuluessa alkamispäivästä. Määräaikaan voi saada pidennystä holhousviranomaiselta. Erityistä huomiota tulee kiinnittää erilaisiin vakuutussäästämisen muotoihin. Merkityksellinen on myös tieto päämiehen mahdollisesta testamentista, joka ilmoitetaan omaisuusluettelossa. Kuolinpesäosuudet arvostetaan käypään arvoon omaisuusluettelossa.⁴

Kuolinpesässä voivat olla osakkaina, leski, vainajan perilliset sekä yleistestamentin saajat. Henkilön kuolinvuoden aikana verotus tapahtuu sekä kyseisen vainajan että kuolinpesän tulosta. Kuolinpesään sovelletaan tuloverolain (30.12.1992/1535), jatkossa TVL, säännöksiä, kuten niitä olisi sovellettu henkilön eläessään. Kuolinpesä on oikeutettu myös vähennyksiin, kuten olisi ollut luonnollinen henkilökkin. Seuraavina vuosina kuolinpesää verotetaan itsenäisenä verovelvollisena. Kuolinpesällä voi olla pääomatuloa ja ansiotuloa, verokantojen ollessa samat kuin luonnollisella henkilöllä.⁵ Verotuksen muotona perintö- ja lahjaverotus luetaan pääomaverotukseen. Perintönä tai lahjana saatu saanto on yleensä vastikkeetonta, tai kyseessä voi olla lahjanluontoinen kauppa, jossa osasta saantoa suoritetaan vastike. Perintöverotuksen perusteena on vainajan jälkeen tehtävä perukirja, jossa ilmoitetaan vainajan ja mahdollisen lesken varat ja velat. Lahjaverotus perustuu lahjansaajan tekemään lahjaveroilmoitukseen.⁶

Perittävän kuoltua käynnistyy kuolinpesän yhteishallinto sen jälkeen, kun kaikki tiedossa olevat osakkaat ovat itse tai edustettuina ryhtyneet kuolinpesää hallinnoimaan.⁷ Yksi-

³ Oikeusministeriön esitteitä 8/2010.

⁴ Heikkinen & Heusala, Mäkelä, Nuotio 2003:19.

⁵ Myrsky & Ossa 2008: 64–65.

⁶ Myrsky ym. 2008: 283–284.

⁷ Saarenpää 2005: 317.

tyisoikeudellisesta näkökulmasta yhteishallintosuhdetta ei synny silloin, kun vainajan jälkeen jää vain yksi osakas. Tällöin ei synny kuolinpesää.⁸ Perintökaaren (5.2.1965/40), jatkossa PK 18 luvun 2 §:n mukaan osakkaiden tulee yhteisesti ottaa pesä hallintaansa, ellei pesän hallintoa ole muutoin järjestetty esimerkiksi pesän selvittämiseksi. Mikäli kuolinpesässä on PK 18 luvun 3 §:n nojalla vajaavaltainen perillinen tai testamentinsaaja tai tällaisen henkilön toimintakelpoisuutta on rajoitettu, eikä hänellä ole edunvalvojaa, tulee sen jonka hallussa pesä on, tehdä ilmoitus holhousviranomaiselle. Laki holhoustoimesta (1.4.1999/442), jatkossa HolhTL 4 §:n mukaan, alaikäisen edunvalvojana ovat hänen huoltajansa. Täysi-ikäisen henkilön edunvalvojana on tuomioistuimen tai holhousvirnaomaisen edunvalvojan tehtävään määräämä henkilö.

---

⁸ Ossa 2009: 133–134.

Verosuunnittelun tarkoituksena on veroseuraamusten ennakointi ja taloudellisesti edullisimman vaihtoehdon valitseminen. Verovapaiden tulojen saaminen verosuunnittelun keinoin on vähäistä. Suurempi merkitys on tulojen jakamisella ansiotuloksi ja pääomatuloksi. Verovelvollisen tulomuodostuksessa pääomatulojen osuuden kasvattaminen vähentää veroseuraamuksia. Verosuunnittelu ei ole riskitöntä. Merkittävimpiä riskejä ovat soveltamisriskit, jolloin liikutaan verolainsäädännön äärirajoilla. Verovelvollisella on mahdollisuus minimoida riskejä pyytämällä veroviranomaisen ennakkoratkaisua tai ennakkotietoa.⁹

Perintö- ja lahjaverolain (12.7.1940/378), jatkossa PerVL 3 a §:n 4 momentin mukaan, perintöverotuksessa ennakkoratkaisun hakemiseen ovat oikeutettuja kuolinpesän osakas, erityisjälkisäädöksen saaja ja leski, silloin kun hän ei ole kuolinpesän osakas. Laissa verotusmenettelystä (1558/1995) jatkossa VML, lain 85 §:n mukaan verohallinto voi verovelvollisen, tai yhtymän kirjallisesta hakemuksesta antaa ennakkotiedon siitä, miten se tulee verotusta toimitettaessa menettelemään. Ennakkotieto on määräaikainen, se päättyy viimeistään ennakkotiedon antamista seuraavan kalenterivuoden aikana.

Perintö- ja lahjaverolain uudistuksen myötä säännöksiä on selkeytetty lisäämällä verokiertoa koskeva normi, PerVL 33 §, sekä jäämistön arvostusta koskeva normi, PerVL 9-10 §. Verohallinnon toiminnan yhdenmukaisuuden tavoite näkyy verotuskäytännön vaikiintumisena ainakin tavanomaisissa verosuunnittelun tapauksissa. Haittana on, että ennakkoratkaisu on maksullinen ja sen saaminen voi kestää pitkään.¹⁰

Edunvalvonnalla puututaan henkilön itsemääräämisoikeuteen edunvalvonnan lievimmässäkin muodossa, jossa edunvalvojalla on rinnakkainen, taloudellisiin asioihin määrätty toimivalta. Toisaalta edunvalvonnalla pyritään suojaamaan päämiehen etua. Päämiehen suojelun tarpeen ja itsemääräämisoikeuden välistä tasapainoa joudutaan välillä hakemaan. Laki edunvalvontavaltuutuksesta hyväksyttiin vuonna 2007. Edunvalvontavaltuutus antaa henkilölle mahdollisuuden järjestää ennakolta asioidensa hoidon siltä varalta, että hänen terveydentilansa vaisuudessa heikkenisi siten, että hän ei pystyisi hoitamaan asioitansa. Edunvalvontavaltuutus on vaihtoehto edunvalvonnalle, sillä vähennetään tarvetta puuttua henkilön itsemääräämisoikeuteen.¹¹

---

⁹ Ossa 2006b: 98–99.

¹⁰ Puroinen 2009: 20–21.

¹¹ Sarja 2007: 382–383.

Yleinen edunvalvonta on siirtynyt kunnilta valtion hoidettavaksi vuoden 2010 alusta lukien, oikeusapupiirien alaisuuteen ja oikeusministeriön hallinnonalaan. Holhoustoimilainsäädäntö on muuttunut vuosien kuluessa. Nimikkeet ovat muuttuneet virkaholhoajanimikkeestä yleisen edunvalvojan nimikkeeseen. Holhouslainsäädäntöä on uudistettu päämiesten itsemääräämisoikeutta kunnioittaen. Uudistetun edunvalvontaorganisaation myötä tavoitteena on ollut yhtenäistää edunvalvontakäytäntöjä eri edunvalvontayksiköissä.

Yleinen edunvalvoja joutuu toimimaan ulkopuolelta tulevien paineiden alaisuudessa. Yhtäällä on päämies, jolla on omat odotukset asioidensa hoidosta, toisaalla päämiehen omaiset, joilla on omat mielipiteensä päämiehen asioiden hoidosta ja lisäksi ovat maistraatit, jotka valvovat yleisen edunvalvojan toimintaa, jotta päämiehen etu toteutuu. Edunvalvoja toimii erilaisten tahtotilojen ristiaallokossa luovien ja pyrkien säilyttämään eri tahojen luottamuksen siihen, että edunvalvonta tulee hoidettua asianmukaisesti.¹²

Yleisen edunvalvojan määräys annetaan usein toistaiseksi voimassa olevana, erityisesti iäkkäiden henkilöiden kohdalla. Erityismääräykset koskevat usein juuri sellaista edunvalvontatehtävää, jossa yleinen edunvalvoja on määrätty hoitamaan rajattua tehtävää, kuten edustamaan päämiehen etua ja oikeutta testamentin tiedoksisaannissa, lakiosan vaatimisessa, osituksessa ja perinnönjaossa, asunto-osakkeiden tai kiinteistön kaupassa.

1.2. Tutkimusongelma ja tutkimuksen kulku

Päämiehen etu on edunvalvojan työssä aina ensisijainen tavoite, niin verotuksessa, kuin muussakin talouden ja omaisuuden hoidossa. Edunvalvojan toimintaa säädetään holhoustoimilain osin varsin yksityiskohtaisesti. Holhoustoimilain 34 §:n kohdissa 7, 8 ja 9, säädetään toimimisesta kuolinpesässä sekä perinnönjaosta että osituksesta. Perinnön jakamisessa lähtökohtana on sopimusvapaus, jolloin pesän osakkaiden kesken voidaan sopia perinnöstä luopumisesta, perintö- ja testamenttiosuuksien luovutuksista, kaupoista perillisten välillä, vaihdoista, kuittauksista, osittaisjaoista sekä ennakkoperinnöistä. Holhoustoimilaki suhtautuu näihin sopimuksenvaraisiin perinnönjakotoimiin varsin jyrkästi. Mikäli pesän osakas kuuluu edunvalvontaan, on perinnönjaossa käytettävä pesänjakajaa tai perinnönjakosopimukselle tulee hakea holhousviranomaisen lupa. Myös perinnöstä luopuminen ja pesäosuuden luovutus ovat luvanvaraisia toimia.¹³

---

¹² Sarja 2011: 144, 147.

¹³ Saarenpää 2005: 320.

Edellä mainitut seikat herättävät usein keskustelua siitä, mikä on päämiehen edun mukaista. Holhouslainsäädännöllä säännellään edunvalvojan toimia varsin yksityiskohtaisesti, josta toisaalta on apua päämiehen asioiden hoidossa, mutta joka myös rajoittaa vapautta sopia asioista päämiehen edun mukaisesti. Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää *millaisilla verosuunnittelukeinoilla edunvalvoja ajaa päämiehensä etua perinnönjaossa.*

Yleisellä edunvalvojalla tarkoitetaan edunvalvojan virassa toimivaa henkilöä. Edunvalvontatehtävää ei määrätä nimetylle henkilölle, vaan edunvalvojien virat ovat numeroitu. Edunvalvojana voi myös olla henkilön läheinen tai omainen, esimerkiksi alaikäisellä toinen vanhemmista. Tässä työssä tutkimusongelmaa tarkastellaan yleisen edunvalvojan näkökulmasta. Tutkimus rajataan täysi-ikäisiin päämiehiin. Jatkossa puhuttaessa edunvalvojasta tai edunvalvonnasta tarkoitetaan yleistä edunvalvojaa tai yleistä edunvalvontaa.

Tutkimus etenee tutkimuksen taustan avaamisella, jossa kuvataan holhoustoimialaa yhteiskunnallisena toiminta-alueena sekä lainsäädännön näkökulmasta. Toisessa luvussa kuvataan yleisemmin edunvalvontaa, edunvalvojan tehtävän alkamista, miten edunvalvonta saadaan vireille, kuka edunvalvojan määrää, miten edunvalvojan tehtävä määräytyy. Henkilön itsemääräämisoikeutta käsitellään lainsäädännön kautta. Millä tavalla holhouslainsäädäntö, perusoikeudet ja hyvän hallinnon oikeusperiaatteet nivoutuvat yhteen edunvalvonnassa. Edunvalvojen toimintaa valvotaan holhousviranomaisten toimesta, joten viranomaisvalvontaa valotetaan lukijalle. Kolmannessa luvussa käsitellään kuolinpesien hallinnointia edunvalvonnassa, miten se poikkeaa edunvalvonnan ulkopuolisten kuolinpesien kohdalla. Kuolinpesien osakkuudet käsitellään osakaskohtaisesti, koska verosuunnittelun kannalta on merkitystä sillä, mikä on osakkaan asema kuolinpesässä. Perintöverotus käsitellään omana alakohtanaan, koska se on verosuunnittelun lähtökohta. Neljännessä luvussa kootaan yhteen verosuunnittelun keinot edunvalvonnan näkökulmasta. Tutkimuksen ulkopuolelle rajataan sukupolvenvaihdokset elinkeinotoiminnassa, ja maataloudessa sekä tapaukset, joissa päämies on kuolinpesän hallinnoiman yrityksen osakkaana, koska edellä mainittuja tapauksia on erittäin harvoin edunvalvonnassa. Viidennessä luvussa käsitellään luovutusvoittoverotusta myytäessä jäämistöosuuksia. Edunvalvoja joutuu usein realisoimaan päämiehen omaisuutta saadakseen varoja juoksevien menojen kattamiseksi. Perinnönjaon toteuttamiseksi joudutaan myös myymään omaisuutta. Kuudennessa luvussa käsitellään pesänselvittäjän ja –jakajan roolia perinnönjaossa. Edunvalvoja joutuu hakemaan pesänselvittäjän ja –jakajan mää-

räystä alioikeudelta, riitaisissa kuolinpesissä, joissa sopimukseen perustuva perinnönjako ei onnistu. Pesänselvittäjän – jakajan rooli on siten merkittävä kuolinpesän osakkaan kannalta. Seitsemännessä luvussa käsitellään päämiehen itsemääräämisoikeutta holhouslainsäädännön, perusoikeuksien ja hyvän hallinnon periaatteiden näkökulmasta. Edunvalvojan määräys vaikuttaa aina päämiehen itsemääräämisoikeuteen, koskipa määräys taloudellisia asioita tai henkilökohtaisia asioita. Henkilön itsemääräämisoikeuteen puuttuminen on aina erityistapaus, johon täytyy löytyä lainsäädännöllinen perusta. Kahdeksannessa luvussa esitetään tutkimuksen yhteenveto.

Päämiehen toimintakelpoisuuden osalta tutkimus rajataan koskemaan päämiehiä, joilla on rinnakkainen toimivalta. Rinnakkaisella toimivallalla ei rajoiteta päämiehen sopimukseteko-oikeutta, tällöin päämies ja yleinen edunvalvoja toimivat yhteistyössä. Perusteluna tehtävän rajaukselle on käräjäoikeuksien ja maistraattien tekemät päätökset edunvalvojan tehtävästä, jotka pääsääntöisesti ovat koskeneet päämiehen taloudellisten asioiden ja omaisuuden hoitoa, jolloin päämiehen toimintavapautta ei ole rajoitettu. Päämiehen toimintavapauden salliminen on perusoikeudellisesta näkökulmasta katsottuna päämiehen etua ajavaa ja hänen itsemääräämisoikeuttaan säilyttävää päätöksentekoa.

1.3. Tutkimusmenetelmä ja –aineisto

Tässä työssä tutkimusmenetelmänä käytetään lainoppia eli oikeusdogmatiikkaa. Siltalan¹⁴ mukaan lainopin tulkinnan ja systematisoinnin kohteena on voimassa oleva oikeus. Tulkinnat esitetään perusteltujen tulkintalauseiden eli tulkintakannanottojen muodossa. Lainoppi tutkimusmenetelmänä perustuu voimassa olevan oikeuden sisällön tulkitsemiseen. Oikeuden sisältöä tulkitaan käsiteltävissä olevassa oikeusongelmassa. Lainoppi pyrkii vastaamaan kysymykseen miten toimitaan kyseisessä tilanteessa voimassa olevan oikeuden mukaan. Lainoppi on oikeusjärjestykseen kuuluvien sääntöjen tutkimusta ja niiden sisällön selvittämistä eli tulkintaa.¹⁵ Oikeusjärjestelmää voidaan tarkastella sisäisestä ja ulkoisesta näkökulmasta. Sisäinen näkökulma tarkoittaa mukana järjestelmässä toimivaa tuomaria tai hallintovirkamiestä. Sisäinen näkökulma merkitsee toimijan kannalta sitä, että toimijan on selvitettävä häntä itseään koskevien sääntöjen sisältö. Ulkopuolisesta näkökulmasta kiinnostuksen kohteena on säännönmukaisuus esimerkiksi viranomaistoiminnan käyttäytymisessä.¹⁶

¹⁴ Siltala 2001: 8.

¹⁵ Husa & Mutanen, Pohjolainen 2010: 20.

¹⁶ Aarnio 1989: 54, 56.

Toinen lainopin tehtävä on oikeusjärjestyksen systematisointi, jolla pyritään luomaan ja kehittämään oikeudellista käsitejärjestelmää, jonka varassa oikeutta tulkitaan. Systematisoinnilla voidaan löytää säännökset, ja hahmotetaan oikeudellisen järjestyksen kokonaiskuva.¹⁷ Siltalan mukaan systematisointi liittyy yksittäisen säännöksen laajempaan oikeudenalakohtaiseen kokonaisuuteen. Systematisointi voidaan kiteyttää kysymykseen pääsäännöstä ja pääsääntöä tiukemmin tulkittavaan poikkeukseen tutkittavalla oikeudenalalla.¹⁸ Tässä tutkimuksessa systematisointi voidaan ilmaista kysymyksenä miten päämiehen edun ajamisen vaatimus toteutetaan kuolinpesän verosuunnittelussa. Asettaako holhoustoimilaki rajoitteita verosuunnittelulle? Miten tämä yksittäinen säännös toteutetaan perusoikeuksien ja oikeusperiaatteiden näkökulmasta? Oikeusdogmaattinen tutkimusmenetelmä sopii tähän kyseiseen tutkimusongelmaan, koska holhouslainsäädäntö asettaa edunvalvojalle varsin tiukat rajat toimia päämiehensä edustajana kuolinpesässä.

Tutkimusaineisto koostuu aihealuetta koskevasta lainsäädännöstä, josta keskeisimmät ovat holhoustoimilaki, perintö- ja lahjaverolaki ja tuloverolaki. Oikeuskäytäntö, oikeuskirjallisuus, lain esitöiden valmisteluaineisto ja eduskunnan oikeusasiamiehen kannanotot edunvalvontaa koskevissa asioissa selventävät lainsäätäjän tarkoitusta ja tavoitteita.

---

¹⁷ Husa ym. 2010: 20–21.

¹⁸ Siltala 2001: 23.

2. YLEISTÄ EDUNVALVONNASTA

2.1. Edunvalvonnan alkaminen

Holhoustoimen edunvalvontapalveluiden tarkoituksena on auttaa sellaisia päämiehiä, jotka eivät kykene itse valvomaan etuaan, tai huolehtimaan itseään, tai varallisuuttaan koskevista asioista. Edunvalvonnan tarve voi tulla esille henkilön sairastuessa, henkisen toiminnan häiriintyessä, terveydentilan heikentyessä, pitkästä poissaolosta tai muusta vastaavasta syystä. Edunvalvojan määrääminen edellyttää, että asiat vaativat hoitoa, eivätkä ne tule muutoin hoidetuksi. Edunvalvoja voidaan määrätä käräjäoikeuden päätöksellä tai maistraatin päätöksellä. Maistraattiin lähetetyn hakemuksen, tai ilmoituksen perusteella maistraatti selvittää, tarvitseeko edunvalvontaan esitetty henkilö edunvalvojan. Ilmoituksen edunvalvonnan tarpeessa olevasta henkilöstä voi tehdä kuka tahansa vaitiolovelvollisuuden estämättä. Ilmoitus voi olla vapaamuotoinen, mutta siitä tulee käydä ilmi edunvalvonnan tarpeessa olevan henkilön tiedot, ilmoituksen tekijän tiedot ja perusteet edunvalvonnalle. Ilmoitus tehdään sille holhousviranomaiselle, jonka alueella edunvalvontaan ehdotetulla henkilöllä on kotikunta, tai minkä kunnan alueella henkilö pääsääntöisesti oleskelee.¹⁹

Alioikeus yleensä määrää edunvalvojan maistraatin hakemuksen perusteella. Edunvalvontaan esitetyn hakemuksen käsittelee se alioikeus, jonka tuomiopiirissä henkilöllä on kotikunta tai sen kotikunnan alioikeus jonka alueella hän pääasiallisesti oleskelee. Mikäli kyseessä on kuolinpesän osakkaalle haettava edunvalvojan määräys, on hakemus pantava vireille siinä alioikeudessa, joka on laillinen tuomioistuin jäämistöä koskevissa asioissa.²⁰ Maistraatin toimivaltaan kuuluu määrätä edunvalvoja silloin, kun henkilö itse on hakenut edunvalvojan määräämistä, ja hän itse ehdottaa tiettyä henkilöä edunvalvojakseen.²¹

Edunvalvojan määräys edellyttää henkilöä hoitavan lääkärin kannanottoa henkilön terveydentilasta.²² Lisäksi lääkäri joutuu ottamaan kantaa siihen, onko sairauden tuoma toiminnan vajaus sellaista, että henkilö ei itse pysty huolehtimaan taloudellisista asioistaan. Edunvalvojan määräys edellyttää lisäksi sitä, että henkilöllä on sellaista omaisuutta, joka vaatii hoitoa. Vanhuksilla edunvalvojan määräyksen lääketieteellisenä perustee-

¹⁹ Parviainen & Rubanin 2009: 58.

²⁰ Parviainen & Rubanin 2009: 61.

²¹ Parviainen & Rubanin 2009: 55, 62.

²² Itä-Suomen lääninhallituksen maistraattien kehittämistyöryhmä 2009:7– 8.

na on useimmiten jokin muistisairaus, kuten Alzheimerin tauti. Henkisen toiminnan häiriöistä voidaan mainita mielenterveysongelmista kärsivät henkilöt kuten kaksisuuntaista mielialahäiriötä- tai skitsofreniaa sairastavat henkilöt. Heikentynyt terveydentila voi tulla esille esimerkiksi päänvamman seurauksena, jolloin asioiden hahmotuskyky on vaikeutunut. Lääkärinlausunto on näin ollen merkittävässä asemassa päätettäessä edunvalvojan määräyksestä. Lääkärin on sen vuoksi tunnettava henkilö pidemmältä ajalta, sekä kohdattava hänet henkilökohtaisesti.

Edunvalvonnan tarkoituksena on henkilön tukeminen ja suojaaminen taloudellisissa asioissa. Suojaaminen voi olla myös suojaamista henkilötä itseltään, mikäli hän ei ymmärrä omaa parastaan. Henkilön hakeutuessa itse edunvalvontaan, voi maistraatti tehdä asiassa päätöksen. Mikäli hakijana on ulkopuolinen, tarvitaan käräjäoikeuden päätös asiassa.

KHO 2002:11 antamassa ratkaisussa oli kyse henkilön itsensä tekemästä hakemuksesta edunvalvojan määräämiseksi, jolloin maistraatilla oli toimivalta ratkaista asia ja määrätä henkilölle edunvalvoja. Maistraatti oli tukeutunut päätöksessään henkilön lääkärinlausuntoon, kaupungin sosiaalityöntekijän lausuntoon ja henkilön omaan kertomukseen, jonka mukaan hän on ollut kykenemätön valvomaan etuaan, ja huolehtimaan itsestään ja varallisuudestaan. Edunvalvontaan esitetty oli valittanut maistraatin päätöksestä hallinto-oikeuteen, koska valituksen tekijän mukaan hänen toimintakelpoisuuttaan oli rajoitettu, joka on ollut virheellinen käsitys. Hallinto-oikeus oli hylännyt edunvalvontaan esitetyn vaatimuksen asian suullisesta käsittelystä, koska maistraattiin toimitettujen asiakirjojen perusteella henkilö on ymmärtänyt asian merkityksen, kun maistraatti on määrännyt hänelle edunvalvojan. Korkein hallinto-oikeus hylkäsi edunvalvontaan esitetyn vaatimuksen suullisen käsittelyn toimittamisesta ja edunvalvojan määräämisestä. Edunvalvojaa määrättäessä on edunvalvontaan harkittavaa henkilöä kuultava henkilökohtaisesti, mikäli se on mahdollista.

Henkilön oikeus tulla kuulluksi on turvattu Suomen perustuslain (11.6.1999/731) jatkossa PeL 21 §:n 2 momentissa, sekä Suomen ratifioimissa kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa²³. Kuulemisen tarkoituksena on asianosaisten oikeuksien turvaaminen. Tällä turvaamistoimella pyritään suojaamaan asianosaisten asema suhteessa julkiseen valtaan. Kuulemisen tavoitteena on saada asianosaiset tasavertaiseen asemaan keske-

---

²³ Henkilöllä, jota on esitetty edunvalvontaan, on oikeus mahdollisimman nopeasti saada tieto sellaisesta menettelystä, joka vaikuttaa hänen oikeustoimikelpoisuuteensa, oikeuksiensa käyttämiseen tai hänen etuihinsa, ellei tämä ole merkityksetöntä, tai ellei se muodosta edunvalvontaan esitetylle vakavaa vaaraa. Kuuliala 2011: 35–36.

nään. Kuulemisen tavoitteena on myös tosiasiallisen tiedon saaminen ratkaisun perustaksi. Vuoden 1974 holhoustoimikunnan mietinnössä jaettiin kuulemistilanteet kolmeen kategoriaan, 1) kuulemispakko, jolloin tuomioistuimen on aina määrättävä asianosaiset henkilökohtaisesti kuultaviksi tuomioistuimeen, 2) tilanteet, joissa asianosaiset velvoitetaan saapumaan henkilökohtaisesti tuomioistuimeen, mikäli asian selvittäminen vaatii, 3) tilanteet, joissa asianosaiselle varataan tilaisuus tulla kuulluksi.²⁴

Viranomaisen ja yksityisen henkilön asemat ovat epätasa-arvoisessa suhteessa keskenään. Viranomaiset ovat viranomaistehtävässään yksityisen henkilön yläpuolella asemastaan johtuen. Henkilön kuulemisella omassa asiassaan, tätä epätasa-arvoista suhdetta pyritään saamaan tasa-vertaisemmaksi.

2.2. Edunvalvojan tehtävä ja toimivalta

Edunvalvojan tehtävän selkeä määrittäminen on tärkeää tulkintaongelmien välttämiseksi. Tuomioistuimet ja maistraatit joutuvat pohtimaan edunvalvojan tehtävää määrätessään päämiehen itsemääräämisoikeuden turvaamisen ja edunvalvojan tehtävän mahdollisimman selkeän määrittämisen ongelmaa. Vaarana päämiehen oikeusturvan kannalta on se, että tehtävän sanamuotoa tulkittaessa ajaututaan liian laajaan tulkintaan, jolloin päämiehen itsemääräämisoikeutta rajoitetaan liiaksi. Esimerkkinä tulkintaongelmasta Helin mainitsee päämiehen, joka on osakkaana kuolinpesässä ja edunvalvoja on määrätty valvomaan päämiehen etua ja oikeutta pesänselvityksessä ja perinnönjaossa. Päämiehen avioliitto on purkautunut vuosia sitten, ja ositus on tuolloin jäänyt tekemättä. Edunvalvojan tehtävää joudutaan tämän vuoksi muuttamaan käsittämään myös ositus. Jos ositus ja perinnönjako on ehditty toimittaa ja edustusvallan puutteeseen vedotaan jälkikäteen, tulkinta johtaa oikeustoimen pätemättömyyteen ja jakotoimenpiteen uusimiseen, josta aiheutuu päämiehelle kuluja.²⁵

Edunvalvojan tärkeimmät tehtävät, riippuen edunvalvojan määräyksestä ovat seuraavat:

1. omaisuudesta ja taloudellisista asioista huolehtiminen
2. omaisuudesta huolehtiminen siten, että sen tuotto voidaan käyttää päämiehen hyväksi ja hänen henkilökohtaisten tarpeidensa tyydyttämiseksi

²⁴ Kuuliala 2011: 42–43. Ks. myös VaaHO:1997:32. Hallintolainkäyttölain (26.7.1996/586) 19 a §:ssä säädetään hallintotuomioistuimen oikeudesta määrätä viran puolesta henkilölle edunvalvoja, mikäli hän on sairauden, henkisen toiminnan häiriintymisen tai muun syyn vuoksi kykenemätön valvomaan omaa etuaan oikeudenkäynnissä.

²⁵ Helin 2001: 1074

3. huolehtia siitä, että päämies saa riittävästi varoja omaan käyttöönsä
4. kunnioittaa päämiehelle tärkeän omaisuuden säilyttämisestä
5. pyrittävä hyvään yhteistyöhön päämiehen kanssa, päämiehen kuuleminen, mikäli se on mahdollista päämiehen terveydentila huomioiden
6. sopivasta hoidosta, huolenpidosta ja kuntoutuksesta huolehtiminen sekä yhteydenpito sosiaali- ja terveydenhuollon viranomaisiin
7. kirjanpito päämiehen varoista ja veloista, omaisuusluettelon laatiminen, vuositilien teko
8. ilmoitusvelvollisuus päämiehen pankkitilien käyttöoikeudesta, päämiehen saattavista huolehtiminen
9. luvan hakeminen laissa määrättyihin oikeustoimiin
10. lahjoituskielto
11. edunvalvojan on jäävättävä itsensä ja haettava edunvalvojan sijainen oikeustoimiin, joissa edunvalvoja on esteellinen toimimaan²⁶

Edunvalvojan tehtävän hoitaminen on helpompaa, mikäli määräys on yksiselitteinen. Edunvalvojan määräyksen tarkka rajaaminen on myös päämiehen itsemääräämisoikeuden kannalta tärkeää, koska sillä estetään edunvalvojan toimivallan ylittyminen asioihin, jotka ovat päämiehen itsensä vallinnassa.

2.3. Päämiehen itsemääräämisoikeus

Perusoikeussäännöstössä itsemääräämisoikeus on kirjattuna PL 7 §:n 1 momenttiin, ”jokaisella on oikeus elämään sekä henkilökohtaiseen vapauteen, koskemattomuuteen ja turvallisuuteen”. Itsemääräämisoikeus sisältyy henkilökohtaiseen vapauteen.²⁷

Perusoikeudet velvoittavat julkista valtaa kunnioittamaan yksilön mahdollisuuksia, olemalla passiivinen ja antamalla yksilölle mahdollisuuden toteuttaa perusoikeuksiaan. Suojaamisvelvollisuudella tarkoitetaan julkisen vallan velvollisuutta estää yksityistä tai julkista valtaa loukkaamasta yksilön perusoikeuksia. Toteuttamisvelvollisuudella tarkoitetaan julkisen vallan velvollisuutta aktiivisesti edistää ja turvata yksilön perusoikeuksien toteutumista. Perusoikeuksien vaikutus voidaan luokitella viiteen kategoriaan. Toimeksiantovaikutukseen, jolla tarkoitetaan perusoikeuksien toteuttamista lainkäytön, hallintokäytäntöjen ja talousarvioiden avulla. Tulkintavaikutukseen, jolla tarkoitetaan

²⁶ Oikeusministeriön esitteitä 8/2010.

²⁷ Tuori & Kotkas 2008: 410.

perusoikeusmyönteistä lain tulkintaa. Kompetenssivaikutukseen, jolla tarkoitetaan perusoikeutta rajoittavan lain säätämistä tavallisessa lainsäätämisympäristössä. Abrogatiovaikutukseen, jolla tarkoitetaan perusoikeuksien kanssa ristiriidassa olevan säännöksen soveltamisen syrjäyttämistä. Oikeuden perustavaan vaikutukseen, joka luo edellytykset vaatia tuomioistuimissa perusoikeuden toteuttamista.²⁸

Ihmisarvon kunnioittaminen määriteltiin holhoustoimilain uudistuksen keskeiseksi ai-neelliseksi periaatteeksi. Perusoikeuksien taustalla vaikuttaa ihmisarvonperiaate. Itsemääräämisoikeus estää ihmisarvon vastaiset toimet. Itsemääräämisoikeus voidaan määritellä yksilön oikeudeksi päättää vapaasti itseään koskevista asioista. Itsemääräämisoikeus perustuu kansainvälisiin ihmisoikeussopimuksiin ja perustuslakiin. Itsemääräämisoikeus jakaantuu neljään oikeuteen, 1) oikeus ulkoiseen vapauteen, 2) oikeus sisäiseen vapauteen, 3) oikeus kompetenssiin²⁹, 4) oikeus valtaan.³⁰

Itsemääräämisoikeuden näkökulmasta luonnollinen henkilö on oikeussubjekti, jolla on oikeuksia ja velvollisuuksia. Oikeussubjekti on myös kieltojen ja käskyjen alainen. Oikeudellinen toimintakyky tarkoittaa oikeussubjektin kelpoisuutta ryhtyä oikeustoimiin. Oikeudellinen toimintakyky jakaantuu oikeustoimikelpoisuuteen ja oikeudelliseen vastuunalaisuuteen. Rajoitetusti oikeustoimikelvoton voi olla oikeudellisesti vastuunalainen. Oikeuskelpoisuus alkaa syntyessä. Täysivaltaisesti oikeustoimikelpoinen henkilö on täytettyään 18 vuotta, jolloin hän saa määrätä omaisuudestaan, tehdä sopimuksia ja muita oikeustoimia. Oikeustoimikelpoisuutta voidaan rajoittaa tai julistaa vajaavaltaiseksi holhoustoimilain säännösten perusteella. Alaikäinen on holhoustoimilain mukaan vajaavaltainen ja sellaisena holhoustoimilain alainen, jolloin hänen edunvalvojanaan on hänen huoltajansa. Vajaavaltainen voi tehdä oikeustoimia, jotka ovat tavanomaisia ja vähäarvoisia.³¹

Saarenpää on muotoillut edunvalvojan tehtävän kuusiportaiseksi sen mukaan, kuinka vahvasti edunvalvoja osallistuu päämiehen itsemääräämisoikeuden alaan kuuluviin oikeustoimiin:

1. Erityinen tukeva edunvalvoja, edunvalvojan tehtävänä on auttaa päämiestä tiettyssä omaisuutta tai oikeustoimea koskevassa asiassa.

²⁸ Arajärvi 2011: 45.

²⁹ Kompetenssilla tässä, tarkoitetaan asianosaisen oikeutta saada informaatiota. Kuuliala 2008: 32.

³⁰ Kuuliala 2011: 31–32.

³¹ Saarenpää 2007: 294–299.

2. Yleinen tukeva edunvalvoja, edunvalvojan tehtävänä on auttaa päämiestä kaikissa taloudellisissa asioissa, päämiehen toimintakelpoisuutta ei ole rajoitettu.
3. Erityinen yhteistoimiva edunvalvoja, edunvalvojan tehtävänä on auttaa päämiestä tekemällä yhdessä päämiehensä kanssa tiettyä omaisuutta tai oikeustoimea koskeva asia.
4. Yleinen yhteistoimiva edunvalvoja, edunvalvojan tehtävänä on auttaa päämiestä kaikissa taloudellisissa asioissa tekemällä ne yhdessä päämiehen kanssa.
5. Erityinen sivuuttava edunvalvoja, edunvalvojan tehtävänä on yksin tehdä tietty oikeustoimi tai yksin vallita tiettyä omaisuutta päämiehen puolesta, päämiehen oikeustoimikelpoisuutta on rajattu tältä osin
6. Yleinen sivuuttava edunvalvoja, edunvalvojan tehtävänä on pääsääntöisesti edustaa päämiestään taloudellisissa asioissa, päämies on julistettu vajaavaltaiseksi.³²

Päämiehen itsemääräämisoikeuden säilyttäminen on ollut holhoustoimilain johtavana periaatteena. Edunvalvojan määrääminen hoitamaan päämiehen asioita on viimesijainen keino, jolla päämiehen asioiden hoito turvataan. Taloudellisten asioiden hoito voidaan turvata sosiaalitoimistojen välitystiliasiakkuuksin³³, jolloin päämiehen toimintavapautta ei rajoiteta samassa määrin, kuin edunvalvojan määräyksellä. Edunvalvoja toimii päämiehensä varallisuuden asettamissa rajoissa päämiehensä puolesta. Päämiehen kuuleminen on päämiehen itsemääräämisoikeuden kannalta tärkeää silloin, kun päämies on kykenevä ymmärtämään asian merkityksen, ja kuuleminen voi tapahtua ilman huomattavaa hankaluutta. Päämiehen ollessa alaikäinen, edunvalvojan on kuultava alaikäisen huoltajaa.³⁴

Käytännössä edunvalvojan määräys sisältää taloudellisten asioiden ja omaisuuden hoidon, eikä päämiehen toimintakelpoisuutta ole rajoitettu. Kyseessä on näin ollen kuusiportaisen jaottelun mukaisesti yleinen tukeva edunvalvoja. Tietyissä tapauksissa edunvalvojan määräys käsittää yksilöidyn oikeustoimen, kuten edunvalvojan määräyksen valvoa päämiehen etua ja oikeutta perinnönjaossa. Tällöin puhutaan erityismääräyksestä, ja kyseessä on silloin erityinen tukeva edunvalvojan määräys, jolloin muuta omaisuutta vallitsee päämies yksin.

---

³²Saarenpää 2007: 302–303.

³³ Välitystili on kunnan sosiaalilautakunnan alainen toimintamuoto. Sosiaalitoimen asiakkaan saamat edut maksetaan välitystilille, josta kunnan sosiaalityöntekijä maksaa asiakkaan menoja. Välitystiliasiakkuuden ehtona on asiakkaan toistuvasti hakema toimeentulotuki, vaikka asiakkaan tulot edellyttäisivät kattamaan elinkustannukset. Tämän johdosta voidaan olettaa asiakkaalla olevan vaikeuksia taloudellisten asioidensa hoidossa.

³⁴ Parviainen ym. 2009: 104.

Eduskunnan oikeusasiamies on ratkaisussaan 973/2/10 ottanut kantaa edunvalvojan oikeuteen myydä päämiehen kotinaan käyttämä asunto. Kyseissä tapauksessa edunvalvoja oli myynyt asunnon kuulematta päämiestään henkilökohtaisesti. Ratkaisussa 3202/4/08 oli kyse edunvalvojan harkintavallan käytöstä lahjoituksen suhteen. Edunvalvoja oli antanut rahalahjan päämiehen puolesta ilman vastavuoroisuuden odotusta. Eduskunnan oikeusasiamies ei sinänsä ottanut kantaa asiaan, koska kyseessä on harkintavallan käyttöä, mutta totesi kannanotossaan, että edunvalvonnan tulisi mahdollisimman vähän vaikuttaa päämiehen elämään ja läheisten muistamiset merkkipäivinä ovat tavanomaista perhe-elämää.

Asianosaisen oikeudesta tulla kuulluksi ja mahdollisuudesta osallistua asiansa käsittelyyn tuomioistuimessa on säädetty Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6.1 artiklassa, Yhdistyneiden kansakuntien taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskevan kansainvälisen sopimuksen 14.1. artiklassa.³⁵ Kuulemisperiaate on otettu myös Suomen perustuslain 21 §:n 1 momenttiin. Hallintolain (434/2003) 34 §:ssä säädetään asianosaisen kuulemisesta yleisellä tasolla. Hallintolain 35 §:n mukaan edunvalvojan, huoltajan tai muun laillisen edustajan käyttäessä puhevaltaa päämiehensä puolesta on puhevallan käyttäjän kuultava päämiestään ja vastaavasti päämiehen itsensä käyttäessä puhevaltaa kuultava edunvalvojaa, huoltajaa tai muuta laillista edustajaa jos kuuleminen edellyttää päämiehen edun toteutumista tai asian selvittämistä. Asianosaiselle on ilmoitettava, mistä kuulemisesta on kyse, sekä ilmoitettava selvityksen antamiselle varattu määräaika. Lisäksi asianosaiselle on annettava tarpeelliset kuulemista koskevat asiakirjat alkuperäisinä tai kopioina.³⁶

Puhevallan käyttämisellä tarkoitetaan henkilön oikeutta edustaa itseään käsiteltävänä olevassa asiassa. Puhevallan käyttö perustuu joko asemaan tai valtuutukseen käyttäen puhevaltaa toisen henkilön puolesta. Tällöin henkilö voi käyttää prosessuaalisia oikeuksiaan, ja hän voi tehdä oikeustoimia. Hallintoasian käsittelyssä on kyseessä henkilön etua, oikeutta tai velvollisuutta koskeva asia, ja asianosaisen, eli sen, joka on oikeutettu käyttämään puhevaltaa, asema perustuu edellä mainittuihin henkilöä koskeviin etuun, oikeuteen tai velvollisuuteen. Puhevalta voi perustua myös muussa lainsäädännössä säädettyyn oikeuteen puhevallan käytöstä, esimerkiksi tietyn intressitahon omaavilla, kuten yhteisöllä tai viranomaisella on oikeus intressistä riippuen käyttää asiassa puhe-

---

³⁵ Frände, Havansi, Helenius, Koulu, Lappalainen, Lindfors, Niemi, Rautio & Virolainen 2007: 121.

³⁶ Parviainen ym. 2009: 242.

valtaa. Asianosaispuhevallan käyttö edellyttää täysi-ikäisyyttä, jolloin henkilö on myös oikeustoimikelpoinen.³⁷

Verotuksessa asianosaisuus ratkaistaan hallintolain normien mukaan, koska verotuksessa ei ole asianosaisuudesta erityistä normia. Asianosaisuus voi perustua verovastuuseen tai veronsaamiseen. Veronsaajien puhevaltaa käyttää Veronsaajien oikeudenvallontayk-sikkö. Verotuksessa asianosaisasemassa voi olla luonnollinen ja juridinen henkilö. Näin ollen kuolinpesä, avoin- ja kommandiittiyhtiö voivat olla asianosaisasemassa.³⁸

2.4. Hyvän hallinnon oikeusperiaatteet

Holhousviranomaiset ovat hallintoviranomaisia ja näin ollen heidän tulee noudattaa hyvän hallinnon oikeusperiaatteita.³⁹ Hallintolain 6 §:n mukaan viranomaisen on kohdeltava hallinnossa asioivia tasapuolisesti sekä käytettävä toimivaltaansa yksinomaan lain mukaan hyväksyttäviin tarkoituksiin. Viranomaisen toimien on oltava puolueettomia ja oikeassa suhteessa tavoiteltuun päämäärään nähden. Niiden on suojattava oikeusjärjestyksen perusteella oikeutettuja odotuksia.

Yleinen vaatimus hallinnossa asioivien tasapuolisesta kohtelusta perustuu PeL 6 §:n yhdenvertaisuusperiaatteeseen. Säännöksen mukaan lakia on sovellettava tekemättä muita eroja, kuin mitä laista käy selville. Käytännössä tasapuolisuuden periaate tulee esille hallinnossa asioivien yhdenvertaisena mahdollisuutena asioidensa hoitamisessa ja oikeuksiensa valvomisessa. Erityisesti tasapuolisuuden periaate saa merkitystä silloin, kun viranomainen käyttää yksityisten oikeusasemaan tai toimintamahdollisuuksiin kohdistuvaa harkintaa.⁴⁰ Laissa viranomaisen toiminnan julkisuudesta (21.5.1999/621), jatkossa julkisuuslaki, säädetään lain 17 §:n 1 momentissa tietojen antamisen tasapuolisesta kohtelusta erityisesti silloin, kun viranomainen käyttää harkintaa, mistä asiakirjoista tietoja annetaan.

Tarkoitussidonnaisuuden periaatteen mukaan viranomaisen on käytettävä toimivaltaansa tehtävänsä rajoissa. Viranomaisen toiminta ei saa olla tarkoitushakuista, jolla pyritään

---

³⁷ Niemenvuo, Keravuori-Rusanen & Kuusikko 2010: 171. Asianosaisen asemasta säädetään hallintolain 11 §:ssä.

³⁸ Puronen 2010: 136–137.

³⁹ Heikkinen ym. 2003: 7.

⁴⁰ HE 72/2002 vp.: 54.

edistämään sellaista asiaa, joka ei liity viranomaiselle määrättyyn tehtävään.⁴¹ Hallinnossa toimivan puolueettomuus tarkoittaa objektiivista toimintaa. Viranomainen ei saa suosia ystäviään, tai ajaa omaa etuaan. Päätösten ja toimenpiteiden tulee olla objektiivisesti perusteltuja.⁴²

Viranomaisen harkintavaltaa ohjaa suhteellisuusperiaate. Viranomaisen on harkintavaltaa käyttäessään suhteutettava toimet alimmalle tasolle, jolla saadaan tavoiteltu lopputulos. Erityisesti suhteellisuusperiaate korostuu hallinnossa asioivaa henkilöä koskevien epäedullisten oikeudellisten seuraamusten muodossa.⁴³

Luottamuksensuojaperiaatteella tarkoitetaan yksityisen henkilön oikeutta luottaa viranomaisen tekemän hallintopäätöksen oikeellisuuteen ja pysyvyyteen. Käytännössä tämä rajoittaa päätösten muuttamista yksityiselle henkilölle haitalliseen suuntaan.⁴⁴

Hyvän hallinnon periaatteet käytännön edunvalvontatyössä toteutuvat päämiesten sekä heidän omaistensa yhdenvertaisena kohteluna. Edunvalvoja ei saa liittoutua joidenkin omaisten kanssa toisia omaisia vastaan. Edunvalvoja käyttää toimivaltaansa päämiehen etujen ajamiseen. Edunvalvojan toimien on tähdättävä alimmalle tasolle suhteessa tavoiteltuun päämäärään. Päämiehen taloudellisen tilanteen kohentamisessa myydään omaisuutta vain tarpeelliselta osalta, ei koko omaisuutta kerralla. Päämiehen tulee voida luottaa edunvalvojan toimiin. Edunvalvojan tulee hoitaa asiat siten, kuin päämiehen kanssa on sovittu.⁴⁵

Edunvalvojan tehtävän sisältö, taloudellisten asioiden ja omaisuuden hoito, on laaja ilmaisu. Taloudellisiin asioihin kytkeytyy lukuisia asioita, yhtenä merkittävänä asiana asuminen. Päämies päättää itse asumisestaan, mutta edunvalvoja joutuu rajoittamaan asumista, mikäli päämies asuu liian kalliissa asunnossa. Edunvalvonnassa korostuu erityisesti suhteellisuusperiaate. Edunvalvojan on rajoitettava päämiehen asioiden hoidossa mahdollisimman vähän päämiehen itsemääräämisoikeutta.

---

⁴¹ Esimerkkinä viran lakkauttamispäätös sillä verukkeella, että viranhaltijasta halutaan päästä eroon. HE 72/2002 vp.: 55.

⁴² HE 72/2002 vp.: 55.

⁴³ HE 72/2002 vp.: 55.

⁴⁴ HE 72/2002 vp.: 56.

⁴⁵ Sarja 2011: 155.

2.2. Holhousviranomaisen valvontavastuu

Holhousviranomaisen valvontavastuu määräytyy päämiehen kotikunnan mukaan. Edunvalvontaan kohdistuva valvonta voidaan jakaa ennakko- ja jälkivalvontaan. Ennakkovalvonnalla tarkoitetaan toimenpiteitä, joita maistraatti edellyttää edunvalvojan tekevien toimenpiteistä, joihin edunvalvoja on ryhtynyt hoitaessaan päämiehensä omaisuutta.⁴⁶ Päämiehen varojen ja velkojen luettelo, edunvalvonnan alkaessa on ensimmäinen maistraatille toimitettava selvitys. Omaisuusluettelo tulee toimittaa kolmen kuukauden kuluessa määräyspäivästä, määräaika voidaan edunvalvojan pyynnöstä jatkaa.⁴⁷ Päämiehen vallittavaksi jätetystä omaisuudesta tehdään myös selvitys, jotta maistraatti voi arvioida, onko vallittavaksi jätetty omaisuus päämiehen edun mukaista. Mikäli päämies myöhemmin saa omaisuutta, joka tulee edunvalvojan hoidettavaksi, siitä tulee tehdä maistraattiin luettelo kuukauden kuluessa saannosta. Päämiehen tullessa kuolinpesän osakkaaksi, tulee edunvalvojan toimittaa jäljennös perukirjasta kolmen kuukauden kuluessa perunkirjoituksen toimittamisesta maistraattiin.⁴⁸

Poikkeuksena omaisuusluettelon tilintekovelvollisuudesta on alaikäisen edunvalvojana toimiva vanhempi silloin, kun alaikäisen omaisuuden määrä on vähäinen. Alaikäinen merkitään holhousrekisteriin sellaisissa tapauksissa, joissa alaikäinen on kuolinpesän osakkaana ja hänen osuutensa pesän varoista on suurempi, kuin 15.000,00 euroa, vähentämättä vainajan ja pesän velkoja tai alaikäisen velkoja. Tällöin holhousviranomaiselle jätetään omaisuusluettelo alaikäisen varoista ja veloista.⁴⁹

Taloudelliset asiat korostuvat edunvalvonnassa. Edunvalvonnan toimenpiteet kohdistuvat lähes kaikissa tapauksissa muodossa tai toisessa taloudellisiin asioihin. Edunvalvojan henkilönä kohdistuu tiettyjä vaatimuksia, joiden myötä hyvää edunvalvontaa toteutetaan. Edunvalvojan tulee olla riippumaton muista vaikutteista sekä pystyttävä toimimaan puolueettomasti. Edunvalvojan tehtävä on luottamustehtävä, johon sisältyy päämiehen kokonaisvaltaisesta hyvinvoinnista huolehtiminen ja päämiehen varojen tarkoituksenmukainen käyttö tämän tavoitteen saavuttamiseksi. Edunvalvojan on ajateltava ratkaisuja tehdessään päämiehensä etua ja pyrittävä erottamaan oma tahtonsa päämiehen tahdosta⁵⁰.

---

⁴⁶ Parviainen ym. 2009: 124–125.

⁴⁷ Välimäki 2008: 118.

⁴⁸ Parviainen ym. 2009: 124.

⁴⁹ Parviainen ym. 2009: 124.

⁵⁰ Heikkinen ym. 2003: 9–10.

2.2.1. Edunvalvojan tilintekovelvollisuus

Jälkivalvonnalla tarkoitetaan holhoustoimilain 50 §:n säännöstä, jossa säädetään edunvalvojan velvollisuudesta pitää kirjaa päämiehensä varoista ja veloista sekä tilikauden tapahtumista. Käytännössä tämä tarkoittaa vuositilintekovelvollisuutta, mikäli holhousviranomaisen ei toisin määrää. Vuositili on annettava kolmen kuukauden kuluessa tilikauden päättymisestä. Holhousviranomaisen voi perustellusta pyynnöstä myöntää jatkoaikaa vuositilin jättämiselle. Edunvalvojan tehtävän lakatessa, joko päämiehen kuolemaan tai määräaikaisen edunvalvojan määräyksen lakkaamiseen, on edunvalvojan viipymättä tehtävä tili holhousviranomaiselle vallinnastaan siirtyvän omaisuuden hoitamisesta ajalta, josta ei ole annettu tiliä. Tätä tiliä kutsutaan päätöstiliksi.⁵¹ Edunvalvojan tehtävän päättymisen lakkauttaa edunvalvojan toimivallan päämiehen tai päämiehen kuolinpesän asioissa. Päämiehen kuollessa joutuvat kuolinpesän osakkaat ottamaan haltuunsa päämiehen varallisuuden.

Holhousviranomaisen suorittaman tilintarkastuksen lähtökohtana on edunvalvojan tekemä omaisuusluettelo. Vertaamalla omaisuusluettelon lähtötiliannetta vuositilin tapahtumiin, holhousviranomaisen katsoo, miten omaisuutta on hoidettu, onko päämies saanut käyttöönsä riittävästi varoja ja onko tili muutoin oikein laadittu. Edunvalvojan tulee vuositilissä ilmoittaa mitä oikeustoimia tilikauden aikana on tehty. Varojen, menojen, tulojen ja velkojen lisääntymisen tai vähenemisen myötä holhousviranomaisen voi päätellä onko tarvittavat HolhTL 34 §:n mukaiset holhousviranomaisen luvat oikeustoimen tekemiseen haettu. Tilintarkastuksen jälkeen ilmoitetaan tilissä havaitut puutteet ja ryhdytään tarvittaviin toimenpiteisiin. Virheen olennaisuudella ja virheestä aiheutuvilla riskeillä on merkitystä. Riskin arvioinnissa on merkitystä omaisuuden laadulla, vaihdettavuudella ja määrällä, omaisuuden arvioinnin vaikeudella sekä velkojen arvostuksella.⁵²

Edunvalvoja on vahingonkorvausvelvollinen aiheuttamastaan vahingosta tehtäväänsä hoitaessaan, mikäli vahinko on aiheutettu tahallisesti tai huolimattomuudesta. vahingonkorvausvastuu kattaa henkilö- ja esinevahingot sekä erityisesti varallisuusvahingot.⁵³

---

⁵¹ Parviainen ym. 2009: 125.

⁵² Heikkinen ym. 2003: 10–11.

⁵³ Heikkinen ym. 2003: 15.

2.2.2. Luvanvaraiset oikeustoimet

HolhTL:n 34 § sisältää holhousviranomaisen luvan vaativat oikeustoimet. Asunto-osakkeiden kauppaa koskevat oikeustoimet ovat luvanvaraisia. Autotallin hankintaan oikeuttavien osakkeiden kauppaan ei tarvita holhousviranomaisen lupaa. Käyttöoikeuden luovuttaminen enemmän, kuin viideksi vuodeksi edellyttää holhousviranomaisenlupan. Toistaiseksi voimassa olevaan vuokrasopimukseen ei sen sijaan tarvita lupaa. Mikäli kyseessä on toistaiseksi voimassa oleva vuokrasopimus, johon sisältyy viiden vuoden irtisanomisaika, voidaan se silloin rinnastaa määräaikaiseen vuokrasopimukseen. Kiinteistöjen hankkiminen ja luovuttaminen on luvanvaraista. Kiinteistöä jaettaessa määräaloihin on kyseessä lohkominen, joka rinnastetaan maaomaisuuden hankkimiseen tai luovuttamiseen. Maanvuokra- ja muun käyttöoikeuden luovuttaminen on luvanvaraista, se rinnastetaan kiinteistökauppaan. Metsän ja maa-ainesten, kuten soran myyminen on luvanvaraista.⁵⁴

Perinnöstä, testamenttiin perustuvasta saannosta ja pesäosuudesta luopuminen ovat luvanvaraisia. Pesäosuuden luovuttaminen vastikkeetta katsotaan lahjoitukseksi, jolloin se on vastoin HolhTL 32 §:n 1 momentin säännöstä. Pesäosuuden vastikkeellinen luovuttaminen on hyvä vaihtoehto perinnönjaolle, mikäli pesää ei haluta jostain syystä jakaa kokonaan, mutta päämies tarvitsee pesäosuutensa käyttöönsä. Sopimus kuolinpesän yhteishallinnosta on luvanvaraista. Ilman pesänjakajaa tehty ositus ja perinnönjako ovat luvanvaraisia.⁵⁵ Tuomioistuimen määräämän pesänjakajan tekemään ositukseen ja perinnönjakoon ei tarvita holhousviranomaisen lupaa, vaikka toimitusositus ja –jako perustuisivat osakkaiden tekemään sopimukseen. Pesänjakaja valvoo tällöin, että sopimus on päämiehen edun mukainen.⁵⁶

Lainan ottaminen on luvanvaraista. Poikkeuksena ovat valtion takaama opintolaina sekä metsänparannuslaina. Velkavastuuseen sitoutuminen, takauksen antaminen ja panttaus ovat luvanvaraisia.⁵⁷ Päämiehen itsensä harjoittama liiketoiminta silloin, kun toimintakelpoisuutta ei ole rajoitettu ei ole luvanvaraista. Yhtiösopimusten tekeminen ja yhtiöön liittymiseen tarvitaan holhousviranomaisen lupa. Huomattavaa on, että holhousviranomaisen lupaa ei tarvita sijoituskohteiden hankkimiseen, mikäli kyseessä ovat turvalliset

⁵⁴ Heikkinen ym. 2003: 82–85. Parviainen ym. 2009: 234–235.

⁵⁵ Välimäki 2008: 82–83; Heikkinen ym. 2003: 85–86. Parviainen ym. 2009: 234. Perintöosuuden luovuttajalla säilyy hallintovaltuus. Tällöin pesäosuuden luovuttaja voi huolehtia luovutuksensaajan intresseistä kuolinpesän hallinnossa ja perinnönjaossa. Aarnio & Kangas 2010: 360.

⁵⁶ Välimäki 2008: 101.

⁵⁷ Heikkinen ym. 2003: 86–87. Parviainen ym. 2009: 234.

sijoituskohteet. Riskikohteisiin tarvitaan holhousviranomaisen lupa. Holhousviranomai-
nen joutuu arvioimaan kohteen riskialttiuden.⁵⁸

---

⁵⁸ Heikkinen ym. 2003: 87.

3. KUOLINPESÄN HALLINNOINTI EDUNVALVONNASSA

Kuolinpesällä on kaksi merkityssisältöä. Yhtäältä kuolinpesällä tarkoitetaan henkilöpiiriä, jolla on oikeus osallistua kuolinpesän yhteishallintoon. Tällaisia henkilöitä ovat vainajan perilliset, yleistestamentin saajat ja leski, mikäli hänellä on avio-oikeus vainajan omaisuuteen. Leski kuuluu kuolinpesään myös silloin, jos hän on perillisen asemassa tai yleistestamentinsaaja. Legaatin, eli erityissäännöksen saaja ei ole kuolinpesän osakas. Toisaalta kuolinpesällä tarkoitetaan jäämistöä, joka koostuu vainajan varojen ja velkojen muodostamasta kokonaisuudesta. Jäämistöön kuuluu se omaisuus, jonka vainaja omisti. Vainajan omistaessa omaisuutta yhdessä aviopuolisonsa kanssa, jäämistöön kuuluu vain vainajan omistama omaisuus. Kuolinpesää verotetaan erillisenä verovelvollisena, myös siinä tapauksessa, että molemmat puoliset ovat kuolleet ja kuolinpesissä on samat osakkaat samoin perintöosuusiksi.⁵⁹

3.1. Perintö- ja lahjaverotus

PerVL 6 §:ssä säädetään perintöveron määräämisen perusteista perillisten ja testamentin saajan osalta. Perintöosuuden määrään vaikuttavat useat eri seikat, joita säännellään pääasiassa avioliittolaissa, perintökaareissa ja perintö- ja lahjaverolaissa. Perintöoikeus määrittelee omistajanvaihdosta omistajan kuoltua. Omistaja on perittävä tai testamentintekijä. Perintökaaren säännöksissä määritetään perinnönjättäjän omaisuus eli perintö uudelle tai uusille omistajille. Perimys on yksi saantotyypeistä, muita ovat kauppa, vaihto tai lahja. Perittävältä jäänyt omaisuus muodostuu yleensä varoista ja veloista. Mikäli pesä on ollut velaton, puhutaan pesän nettovarallisuudesta. Perittävän velat eivät raukea, vaan omaisuuden selvittämisen jälkeen velat maksetaan pois pesän varoilla, tai velat otetaan asianmukaiseen hoitoon, jolloin velkojen asema turvataan. Rekisteröidyssä parisuhteessa tai avoliitossa eläneen perittävän omaisuuden osituksella on tärkeä merkitys. Avopuolisolla ei ole perintöoikeutta edesmenneen puolisonsa jäämistöön muutoin, kuin testamenttimääräyksen perusteella.⁶⁰ Rekisteröity parisuhde rinnastetaan avioliittoon aviovarallisuus- ja jäämistöoikeudessa.⁶¹ Perintöveron määrään vaikuttavat saannon määrä sekä perillisen asema perintöveroluokassa. Jako veroluokkiin määräytyy perinnönjättäjän ja perittävän välisellä sukulaisuussuhteella.⁶²

⁵⁹ Aarnio, Kangas, Puronen & Rabinä 2011: 291–294.

⁶⁰ Aarnio ym. 2011: 273.

⁶¹ Aarnio ym. 2011: 10.

⁶² Aarnio ym. 2011: 272.

Vuodesta 2008 alkaen perilliset ja testamentinsaajat on jaettu kolmeen veroluokkaan. I veroluokkaan kuuluu perinnönjättäjän aviopuoliso, jolla tarkoitetaan avioliitossa tai rekisteröidyssä parisuhteessa ollutta puolisoa tai parisuhdekumppania. Avopuoliso on luettu I veroluokkaan siinä tapauksessa, jos hän saa perintökaareissa tarkoitettua avustusta pesästä toimeentuloaan varten. Perinnönjättäjän lapsi, ottolapsi, vanhemmat ja ottovanhemmat sekä lapsen tai ottolapsen rintaperilliset kuuluvat myös I veroluokkaan. II veroluokkaan kuuluvat perinnönjättäjän sisarukset ja sisarpuolet sekä heidän jälkeläisensä. Lisäksi II veroluokkaan kuuluvat kaikki muut, jotka saavat omaisuutta perintönä tai testamentilla.⁶³

Verovelvollisia ovat kaikki perinnön tai lahjan saajat. Merkitystä ei ole perinnönjättäjän ja perijän sukulaisuussuhteilla tai testamentintekijän ja edunsaajan sukulaisuus- tai muilla suhteilla, perintö saa aikaan verovelvollisuuden muodostumisen.⁶⁴ Verohallinto huolehtii perintäveron maksuunpanosta lähettämällä kaikille verovelvollisille verolipun, josta ilmenee veron määrä sekä tilisiirtolomakkeet maksua varten. Mikäli perillisille ei aiheudu veroseuraamuksia verolippu toimitetaan pesänhoitajalle tai pesänilmoittajalle.⁶⁵ Kuolinpesää verotetaan kuolinvuodelta sekä vainajan että kuolinpesän tulosta, toisinaan sanoen kuolinpesä ja vainaja eivät ole erillisiä verovelvollisia. Verovuonna kertyneet tulot ja vähennykseen oikeutetut menot lasketaan yhteen ja verot määräytyvät kuolinpesälle koko verovuoden tulojen perusteella. Kuolinpesään sovelletaan tuloverolain säännöksiä, jolloin myös lesken ja kuolinpesän verotuksessa sovelletaan perheverotuksen säännöksiä. Kuolinvuotta koskeva verokohtelu muuttuu, mikäli perinnönjako toimitetaan kuolinvuonna tai kuolinpesään kohdistuu jokin muu oikeustoimi.⁶⁶

Kuolinvuotta seuraavana vuonna kuolinpesä muuttuu erilliseksi verovelvolliseksi, ja sitä verotetaan kuten luonnollista henkilöä. Kuolinpesän ja lesken yhteys myös katkeaa kuolinvuotta seuraavana vuonna. Kuolinpesälle myönnetään leskeä koskevat vähennykset kuten eläkevakuutusmaksuvähennys, kunnallis- ja valtionverotuksen invalidivähennys lesken ollessa kuolinpesän osakas, eikä hän ole vaatinut huomioon otavaksi vähennyksiä omassa verotuksessaan. Kuolinpesän erillinen verovelvollisuus päättyy kuolinpesän lopulliseen jakoon. Kuolinpesä lakkaa olemasta, kun kaikki perilliset ovat saaneet omissa osuuksensa heille kuuluvat varat. Veroviranomaiselle on toimitettava jäljennös perinnönjakokirjasta, jonka jälkeen kuolinpesän lakkaa olemasta, myös verotuksellisesti. Mikäli

⁶³ Aarnio ym. 2011: 273–274.

⁶⁴ Puroinen 2011: 17.

⁶⁵ Aarnio ym. 2011: 277

⁶⁶ Aarnio ym. 2011: 296, Verohallinnon julkaisu 43.12.2012: 38.

perittävä asui kuolinhetkellä ulkomailla, verotetaan kuolinpesää kuten yhteisöä. Tällöin kuolinpesään verotetaan yhteisön tuloverokantaa, joka on vuoden 2012 alusta 24,5 %.⁶⁷ Veroviranomainen joutuu tulkitsemaan testamentin sisällön ja tarkoituksen.

Verotusta toimitettaessa on huomioitava, että kirjallinen testamentti on esitetty tai todistus siitä, että suullinen testamentti on annettu perillisille tiedoksi tai että perilliset ovat suullisen testamentin hyväksyneet. Verotuksen toimittamisen kannalta on kuitenkin merkityksetöntä testamentin tiedoksianto tai testamentin hyväksyminen perillisten taholta. Testamenttiin ryhtyminen ei aina ole tiedossa perintöverotuksen toimittamishetkellä, tästä huolimatta verotus toimitetaan perukirjaan otetun tai liitetyn testamentin mukaisesti huomioon sillä oletuksella, että testamenttiin on ryhdytty tai että näin tulee tapahtumaan. Suullinen testamentti on yleensä pätevä vain niin sanottuna hätätilatestamenttina⁶⁸. Verotuksessa suullinen testamentti voidaan ottaa huomioon samoin edellytyksin, kuin kirjallinen testamentti.⁶⁹

Verohallinnossa testamentti voidaan jättää huomioimatta joko osaksi tai kokonaan, siinä tapauksessa että tuomioistuin on antanut asiasta lainvoimaisen päätöksen tai asianomaiset ovat sopineet pesän jakamisesta toisin, kuin testamentissa on edellytetty tai jos joku ilmoittaa, että ei vetoa testamenttiin. Perintöverotus poikkeaa PK 13 luvun pätemättömyysperusteista. Verotuksen kannalta ei ole merkityksellistä testamentin tekijän alaikäisyydellä, oikeustoimikelpoisuudella tai pakkotilalla, olipa kyseessä suullinen tai kirjallinen testamentti. Perintöverotuksen toimittaja ei voi ottaa kantaa testamentin pätevyyteen. Olennaista on selvittää testamentin todellinen sisältö, eli mitä testamentintekijä on todella tahtonut, ellei voida katsoa, että testamentin sisältö on kiistaton. Selvityksessä on kiinnitettävä huomiota siihen, mitä testamentintekijä on tarkoittanut määrätä, huolimatta mahdollisesta kirjoitusvirheestä tai erheellisestä sanonnasta.⁷⁰

3.2. Päämiehen asema kuolinpesässä

Kuolinpesän osakkuudessa on kyse välitilasta, joka tarkoittaa perittävän kuoleman ja perinnön jakamisen välistä aikaa. Välitila koskee kuolinpesiä, joissa on osakkaina kak-

⁶⁷ Aarnio ym. 2011: 298.

⁶⁸ Testamentintekijä on oikeutettu tekemään suullisen testamentin, mikäli hän ei pysty kirjoittamaan. Hätätilatestamentilla tarkoitetaan testamentin tekijän suullisesti kahden todistajan läsnä ollessa ilmoittamaa viimeistä tahtoaan. Norri 2010: 145. Testamentissa on muotovirhe, ellei laissa säädetty hätätila vallitse testamenttia tehtäessä. Puronen 2010: 118. Ks. KKO 1987:37.

⁶⁹ Puronen 2010: 116–118.

⁷⁰ Puronen 2010: 119–121. Ks. PK 11 luvun tulkintanormit.

si tai useampia jäämistöomaisuuteen vaatimuksia esittävää seuraajaa. Perinnönjättäjän jälkeen jäämistö siirtyy perillisten yhteisomistukseen. Yhteisomistus merkitsee sitä, että kuolinpesän osakkaat ovat yhteishallintosuhteessa toisalta sivullisiin ja toisalta kilpailuviin samanlaisiin edunhaltijoihin nähden. Yhteishallintosuhde rajoittaa yksittäisen kuolinpesän osakkaan yksintoimimisen mahdollisuutta.⁷¹ Laissa eräistä yhteisomistussuhteista (180/1958) säädetään kuolinpesän osakkaan oikeuksista ja velvollisuuksista yhteiseen esineeseen.

Kuolinpesän osakkaan oikeusasema muuttuu ja vahvistuu asteittain. Ensimmäisessä vaiheessa perittävän kuolema käynnistää saannon ja samalla kuolinpäivä määrittää oikeudenomistajat. Perinnön vastaanottaminen sinetöi lopullisen perillisaseman suhteessa sijaantulooperillisiin. Yhteishallinto muodostuu perittävän kuoleman ja perinnönjaon välisenä aikana. Perinnönjaossa kukin kuolinpesän osakkaista saa hänelle kuuluvan jakooosuutensa, jolloin hän omistaa yksin jako-osuuden käsittävät esineet. Lopulliseen perinnönjaon sisältöön vaikuttavat lesken omaisuus, perillisen varattomuus, perillisen omaisuus ja joissakin tapauksissa puolison omaisuus.⁷² PK 5:n luvun 3 §:n a kohdan mukaan leski voi vaatia jakoa itsensä ja ensiksi kuolleen puolison perillisten kesken, tällöin pesänjako käynnistää saannon.

Perintöön on oikeutettu lähin perillinen. Perillisasema perustuu perittävän ja perillisen väliseen sukulaisuus-, avioliitto tai ottolapsisuhteeseen. Nykyisin rinnastetaan aviosuhteeseen myös rekisteröity parisuhde.⁷³ Perillisen oikeusasema jakautuu muodolliseen ja aineelliseen jakoasemaan. Muodollisella jakoasemalla tarkoitetaan perillisen oikeutta saada jako vireille, osallistua jakoon ja moittia jakoa. Aineellisella jakoasemalla tarkoitetaan henkilön kelpoisuutta saada arvomääräinen ja esineellinen perintöosa.⁷⁴ PK 5:ssä luvussa säädetään valtion oikeudesta perintöön siinä tapauksessa, että perillisiä ei ole.

Edunvalvojan tehtävä päättyy päämiehen kuolemaan, tämän jälkeen päämiehen omaiset ottavat jäämistön haltuunsa ja huolehtivat perunkirjoituksen järjestämisen. Edunvalvojan tehtävänä on huolehtia päämiehen jäämistöstä siihen saakka, kunnes omaiset ottavat sen haltuunsa. Mikäli omaisia ei ole tiedossa, annetaan pesän osakkaiden selvittäminen kyseisen oikeusaputoimiston tehtäväksi.

---

⁷¹ Aarnio ym. 2009: 27. Varallisuus-oikeudessa välitilalla tarkoitetaan saannon perusteen ja sen lopullisen toteutumisen välistä aikaa. Välitila voi jatkua pitkäänkin, koska meidän lainsäädännössä ei ole yksityisoikeudellista jakopakkoa. Saarenpää 2004: 603.

⁷² Aarnio ym. 2009: 30–31.

⁷³ Puroinen 2011: 18.

⁷⁴ Aarnio ym. 2009: 29–30.

Perillisen ja testamentin saajan oikeuden vanhentumisen määräaika on kymmenen vuotta. Kyseessä on aineellisoikeudellinen määräaika, jonka pidentäminen tai menetetyt määräajan palauttaminen ei ole mahdollista tuomioistuimen päätöksellä. Määräajan kulumista ei estä edes laillinen este, kuten perinnönsaajan tietämättömyys perittävän kuolemasta ja perinnönsaajalle tulleesta perintöosuudesta. Perinnön vastaanottaminen pohjautuu ankaran selontotevelvollisuuden periaatteelle, joka vaatii perillisen ja testamentinsaajan aktiivista oikeuksien valvomista. Poikkeuksena määräajan kulumiselle on edunvalvonnan tarpeessa olevan perillisen asema. Vajaavaltaisen oikeussuojan tarve perhevarallisuus oikeudessa on niin keskeinen, että määräaikojen ei ole katsottu kulumisen, ennen kuin hänen edunvalvontansa on järjestetty asianmukaisesti. Toissijaisten perillisten perintöoikeuden vanhentumisajankohta alkaa lesken kuolemasta, jolloin heillä on oikeus ryhtyä perintöön laissa säädetyllä tavalla ja ilmaista tahtonsa perinnön vastaanottamiseen. Pesänjako voi muodostua perinnön vanhentumisen alkamisajankohdaksi, mikäli leski toimittaa pesänjaon PK 3 luvun 5 §:n a kohdan nojalla itsensä ja toissijaisten perillisten kesken.⁷⁵

Perinnön vastaanottamiselle kuuluva määräaika alkaa kulua myös siinä tapauksessa, että kyseessä on vajaavaltainen, eikä hänellä ole edunvalvojaa. Määräaika alkaa kulua myös ilman edunvalvojan määräystä olevien muistisairaiden oikeustoimikelvottomien henkilöiden sekä poissaolevan tai tuntemattoman perillisen vahingoksi, vaikka edunvalvoja olisikin määrätty.⁷⁶ HolhTL 33 §:n 2. momentin mukaan poissa olevalle määrätty edunvalvoja ei voi päämiehensä puolesta estää perillisen tai testamentin saajan oikeuden vanhentumista, eli saattaa voimaan päämiehensä oikeutta perintöön tai testamenttiin.⁷⁷

Perillisasemassa oleva voi aktiivisilla toimillaan luopua perinnöstään. Luopuminen voi tapahtua ennen perittävän kuolemaa, jolloin kyseessä on niin sanottu negatiivinen perintösopimus, tällöin se edellyttää kirjallista muotoa ja siihen sovelletaan PK 17 luvun 1 § 2 momentin a kohdan säännöstä. Ilmoitus perinnöstä luopumisesta on tehtävä perittäväälle henkilökohtaisesti. Perinnönjättäjän kuoleman jälkeen tapahtuvassa luopumisessa muotovaatimukset ovat samat, kuin negatiivisessa perintösopimuksessa. Perintöverotuksen kannalta vaaditaan todisteellista, kirjallista luopumista. Perinnöstä luopumisen lähtökohtana on se, että luopuminen voi kohdistua vain pesänosakkaan omaan saantoon. Luopumisen edellytyksenä on perinnönsaajan oikeustoimikelpoisuus. Alaikäinen, alle

⁷⁵ Aarnio 2009: 180–183.

⁷⁶ Aarnio 2009: 184.

⁷⁷ Aarnio 2009: 189. Mikäli poissaoleva, jolle on määrätty edunvalvoja, ilmoittaa tahdostaan vastaanottaa perintö, vanhentumisaika katkeaa sillä hetkellä, jolloin edunvalvoja on saanut tiedon päämiehensä tahdonilmaisusta. Edunvalvojan edelleen ilmoitusvelvollisuus voi tapahtua PK 16 luvun 1 §:ssä säädetyin 10 vuoden määräajan umpeen kuluttuakin.

18-vuotias ei ole oikeustoimikelpoinen, jolloin hänen lakimääräinen edunvalvojansa, yleensä vanhempi, käyttää puhevaltaa alaikäisen puolesta. Täysi-ikäinen voi sairautensa tai muun syyn vuoksi olla oikeustoimikelvoton, jolloin myös hänen puhevaltaansa käyttää hänelle määrätty edunvalvoja.⁷⁸

Holhustoimilain 48 §:n mukaan päämiehen tullessa kuolinpesän osakkaaksi, tulee edunvalvojan kuukauden kuluessa perunkirjoituksen toimittamisen jälkeen antaa kopio perunkirjasta holhousviranomaiselle. Saadessaan määräyksen uudesta päämiehestä, edunvalvoja kartoittaa päämiehen varallisuuden ja omaisuuden. Aikuiset päämiehet ovat usein osakkaina kuolinpesissä, myös alaikäiset päämiehet voivat olla kuolinpesien osakkaina, joko toisen vanhempansa tai isovanhempiensa perijöinä. Edunvalvoja on yhteydessä päämieheen järjestämällä tapaamisen, jossa kartoitetaan kuolinpesien osakkuudet ja niiden sen hetkinen tila. Oikeusministeriön ohjeen mukaan edunvalvojan tulisi tavata uusi päämies kahden viikon kuluessa edunvalvojan määräyksen antamisesta.

Kuolinpesien osuudet voivat olla merkittäviä, ne yksilöidään omaisuusluettelossa murto-osina ja arvo kirjataan euroina. Edunvalvojan tulee siis esittää varsin yksityiskohtainen selvitys päämiehen kuolinpesäosuuksista. Vähimmäisvaatimuksena on omaisuusluetteloon liitettävä perukirjajäljennös jonka liitteenä ovat mahdollinen testamentti, avioehtosopimus ja perintöveropäätös.⁷⁹

Holhoustilin laatimisessa noudatetaan käyvän arvon periaatetta. Edunvalvojan tehtävänä on selvittää päämiehen omistaman omaisuuden arvo edunvalvonnan alkaessa holhousviranomaiselle laadittavaan omaisuusluetteloon. Käyvän arvon määrittämisessä voidaan käyttää apuna laillistettua kiinteistövälittäjää, kunnan rakennusviranomaista, asunto- ja kiinteistöosakeyhtiöiden isännöitsijää, metsänhoitoyhdistystä, metsänhoitokeskusta, maataloussihteeriä ja tilintarkastajaa. Omaisuus arvioidaan kokonaisuutena huomioiden varovaisuusperiaate. Omaisuuden arvioiminen kokonaisuutena antaa alemman arvon, kuin myytäessä omaisuutta osissa esimerkiksi kiinteistöjen kohdalla. Omaisuuden oikea arvostaminen on päämiehen edun mukaista, koska sillä on vaikutusta luovutusvoittoveron määrään, jolloin edunvalvojan on mahdollista ennakoida maksettavan luovutusvoittoveron ja muut omaisuuden arvoon sidotut seikat. Tällaisia ovat edunvalvojan palkkio omaisuusluettelon laadinnasta, vuositilin teosta sekä holhousviranomaisen perimät oikeustoimen tekemiseen haettavan lupamaksun perimisestä. Omaisuuden oikea arvostaminen on päämiesten yhdenvertaisen kohtelun kannalta tärkeää. Noudattamalla yhden-

---

⁷⁸ Puronen 2010: 98–99.

⁷⁹ Heikkinen ym. 2003: 159.

vertaista menettelyä omaisuuden arvostamisessa, toteutetaan hyvän hallinnon periaatteita.⁸⁰ Kiinteistövälittäjän käyttäminen omaisuuden arvostamisessa aiheuttaa päämiehelle ylimääräisiä kustannuksia. Vähävaraisen päämiehen kohdalla tämä ei ole hänen etunsa mukaista.

3.2.1. Leski kuolinpesän osakkaana

PK 3 luvun 1 §:n a kohdan mukaan, eloonjäänyt puoliso saa hallita kuolleen puolisonsa jäämistöä, mikäli rintaperilliset eivät esitä jakovaatimusta, tai perittävän tekemästä testamentista ei muuta johdu. Lisäksi leski voi hallita kuolinpesää yhteishallinnosta tehdyn sopimuksen nojalla. Leskellä on hallintaoikeus, vaikka puolisoilla ei olisi ollut avio-oikeutta toistensa omaisuuteen.⁸¹ PK 3 luvun 7 §:n mukaan hallintaoikeuden rajoituksena on se, että leskellä ei ole ollut perittävän kuollessa vireillä avioeroa tai että hän ei ole aiheuttanut perittävän kuolemaa tahallisesti tai hävittänyt testamenttia. PK 3 luvun 1 §:n 1 momentin mukaan perittävän jäädessä rintaperillisittä, menee jäämistö eloon jääneelle puolisolle. Lesken omistama omaisuus ja ensiksi kuolleen puolison jäämistö muodostavat pesän. Pesällä kuvataan saman hallinnon alla olevaa irtainta ja kiinteää omaisuutta.

Leski saa rajoittamattoman omistusoikeuden jäämistöön, mikäli ensiksi kuolleelta puolisolta ei jäänyt toissijaisia perillisiä. Toissijaisia perillisiä ovat isä, äiti, veli, sisar, velipuoli ja sisarpuoli sekä veljen, velipuolen, sisaren ja sisarpuolen jälkeläinen. Toissijaisia saajia ovat testamentilla määrätty henkilöt.⁸²

Kuten aikaisemmin on todettu, lesken tuloja ei veroteta kuolinpesän tuloina, eikä lesken varallisuus kuulu kuolinpesän varoihin. Leski saa jäämistöön jakamattoman hallintaoikeuden puolison kuolinhetkellä riippumatta siitä, onko hän kuolinpesän osakas vai ei. Hallintaoikeus säilyy siihen saakka, kunnes joku rintaperillisistä esittää jakovaatimuksen. Lesken käyttäessä hallintaoikeuttaan koko jäämistöön, on hän verovelvollinen jäämistön tuottamasta tulosta. Lesken hallintaoikeus asuntoon ja asuinirtaimistoon ei yleensä saa aikaan veronalaista tuloa, koska leski usein käyttää asuntoa itse. Mikäli asuntoa käytetään vuokraukseen, joutuu leski maksamaan veroa vuokratuotosta. Asunnon hallintaoikeus huomioidaan perintöverotuksessa vähentämällä asunnon käypä arvo pesän säästöstä ennen perintöosuuksien verotuksen vahvistamista.⁸³

---

⁸⁰ Heikkinen ym. 2003: 115–116.

⁸¹ Aarnio ym. 2011: 137.

⁸² Aarnio 2009: 1031–1032.

⁸³ Aarnio ym. 2011: 302–303.

Tasinkojaolla tarkoitetaan toimenpidettä, jossa enemmän omistavalta lesken tai perillisten puolelta siirtyy omaisuutta ja rahaa vähemmän omistavalle puolelle. Tasinkojako tarkoittaa avio-oikeuden toteutumista⁸⁴. Tasinkojärjestelmän mukaan, mikäli leskellä on vähemmän omaisuutta, hänellä on tasinkovaade, jos vainajalla on vähemmän omaisuutta, hänen perillisillään ei ole tasinkovaadetta. Tasinkoa on vaadittava, tasinkovaateen perusteella omistus siirtyy osituksessa.⁸⁵ Perintöverotuksen näkökulmasta tasinkovaateen esittämättä jättäminen ei estä sitä, että perintöverotus toimitetaan myös tasingon alaisesta omaisuudesta. Perintöverotus toimitetaan ikään kuin leski luovuttaisi tasinkoa puolisonsa perillisille. Reaalisessa jaossa leski voi aina vedota tasinkooikeuteensa, vaikka hän ei perunkirjassa olisikaan näin tehnyt. Verotusta voidaan myöhemmin muuttaa, mikäli verotus on toimitettu tasinko-olettaman mukaisesti.⁸⁶ Tasingon selvittämiseksi tehdään osituslaskelma, jossa selvitetään kumpi osapuoli, leski vai perilliset omistavat omaisuudesta suuremman osan. Seuraavassa on esimerkki osituslaskelmasta.

”Ensiksi kuolleen puolison A:n avio-oikeuden alaisen omaisuuden säästö on 100 000 euroa. Leski B:n avio-oikeuden alaisen omaisuuden säästö on 50 000 euroa. Laskennallisen avio-osan suuruus on 75 000 euroa. A:n perilliset ovat velvollisia antamaan tasinkona leskelle 25 000 euroa.”

Lesken oikeus tasinkoprivilegiin vaikuttaa myös rintaperillisten lakiosan määrään. Lakiosa lasketaan silloin vain siitä osasta, joka kuuluu perillisille, eli mukaan ei lasketa tasinkoprivilegin alaista varallisuutta.⁸⁷

Tasinkoprivilegi⁸⁸ on lesken suojaksi säädetty oikeus. Lainsäätäjän tahtona on ollut suojata leskeä perillistahon vaatimuksilta. Suojaamisen taustalla on ollut heikomman suojan tarve. Leskellä tulee olla oikeus pitää oma omaisuus yksin jakamattomana omistuksessaan. Tämän johdosta perillistaho saa perinnönjaossa vain perittävän omistuksessa olleen omaisuuden. Lesken on vedottava tasinkoprivilegiinsä osituksessa. Mikäli ositusta ei toimiteta lesken eläessä tai tasinkoprivilegiin ei vedota, oikeus tasinkoprivilegiin menettään.⁸⁹

Varovaisuusperiaatteen mukaisesti lesken oletetaan vetoavan oikeuteensa saada tasinkoa kuolinpesästä silloin, kun puolisoilla on avio-oikeus toistensa omaisuuteen, ja toisaalta vetoavan oikeuteensa olla luovuttamatta omaa omaisuuttaan tasinkona puolisonsa

⁸⁴ Tasinkona voidaan antaa vain avio-oikeuden alaista omaisuutta. Avio-oikeudesta vapaat omaisuuden siirrot omaisuuden erottelun yhteydessä katsotaan normaaliksi luovutuksiksi. Räbinä 2003: 40.

⁸⁵ Norri 2010: 423, 425.

⁸⁶ Aarnio ym. 2011: 133.

⁸⁷ Aarnio & Kangas 2010:

⁸⁸ Tasinkoprivilegillä tarkoitetaan tasinko-oikeutta.

⁸⁹ Saarenpää 1994: 30–32.

perillisille silloin, kun lesken omaisuus on suurempi, kuin puolison omaisuus.⁹⁰ Edunvalvojan tulee päämiehen edun mukaisesti vaatia tasinkoa, silloin, kun se lain mukaan on mahdollista ja päämies ei pysty ilmaisemaan omaa tahtoaan tai ymmärtämään asiaa. Mikäli edunvalvoja jättää tasinkovaateen tekemättä, tulee hänen esittää holhousviranomaiselle selvitys, miksi tasinkovaateen esittämättä jättäminen on päämiehen edun mukaista. Edunvalvoja voi joutua vahingonkorvausvastuuseen luopuessaan tasinkoprivilegistä.⁹¹

KHO:2006:1 mukaan leskelle määrätty edunvalvoja oli hakenut päämiehensä puolesta holhustoimesta annetun lain 34 §:n 9 kohdassa tarkoitettua lupaa tehdä vainajan perillisten kanssa sopimus osituksesta ja perinnönjaosta, joka toimitettaisiin ilman perintökaaren 23 luvussa tarkoitettua pesänjakajaa. Edunvalvojan laatiman ositus- ja perinnönjakokirjaluonnoksen mukaan toimituksessa olisi jaettu vain vainajan omaisuus ja leski saisi pitää oman omaisuutensa. Puolisoilla oli ollut avio-oikeus kaikkeen toistensa omaisuuteen. Vainajan jälkeen laaditun perukirjan mukaan vainajan varojen säästö oli huomattavasti suurempi kuin lesken varojen säästö. Leskellä olisi siksi avioliittolain 100 §:n nojalla lähtökohtaisesti ollut oikeus saada osituksessa tasinkona puolisonsa varoihin kuulunutta omaisuutta. Näissä olosuhteissa sellaisen ositussopimuksen tekeminen, jolla edunvalvoja päämiehensä puolesta vastikkeetta kokonaan luopuisi päämiehelle kuuluvasta oikeudesta tasinkoon, ei ollut holhustoimesta annetun lain 35 §:n mukaisella tavalla päämiehen edun mukainen.

Tasinkovaateen ilmoittaminen perunkirjoituksessa on edunvalvojan tehtävä. Näin tehdessään edunvalvoja suojaa päämiehensä omaisuutta perillistahoa vastaan. Edunvalvojalta voidaan vaatia vahingonkorvausta, mikäli tasinkovaadetta ei ole esitetty.

3.2.2. Perillinen kuolinpesän osakkaana

Rintaperilliset muodostavat ensimmäisen perillisparenteelin. Rintaperillisiä ovat aviolapset ja tunnustetut lapset. Aviolapsen ja avioliiton ulkopuolella syntyneen lapsen asema poikkeavat ratkaisevasti toisistaan. Merkittävää on, onko lapsi syntynyt ennen lapsilainsäädännön voimaantuloa 1.10.1976, jolloin lapsen oikeudellinen asema määräytyy avioliiton ulkopuolella syntyneitä lapsia koskevan lain (173/1922) sekä syntyperälain (409/1957) mukaan. Jos lapsi on syntynyt 1.10.1976 tai sen jälkeen ja jos isä on tunnustanut lapsen, perii lapsi isänsä ja isänsä puoleiset sukulaiset. Kihlalapsen asema määräy-

⁹⁰ Heikkinen ym. 2003: 160.

⁹¹ Heikkinen ym. 2003: 90.

tyy isyyslain säännösten mukaan. Ottolapsi rinnastetaan rintaperilliseen, jos hänet on adoptoitu 1.1.1980 jälkeen. Sijaisperillisinä tulevat rintaperillisten jälkeläiset, tällöin vallitsee rajoittamaton sijaantulo-oikeus.⁹²

Perittävän lapset ovat oikeutettuja saamaan perintöosastaan puolet huolimatta perinnönjättäjän tekemästä testamentista, jolla rintaperilliset syrjäytettäisiin.⁹³ Tätä perintöosaa kutsutaan lakiosaksi. Lakiosaan ovat oikeutettuja myös rintaperillisen lapset ja lapsenlapset, jos he tulevat rintaperillisen sijaan. Lakiosan saaminen edellyttää lakiosailmoituksen tekemistä testamentin saajalle. Lakiosailmoitus on tehtävä kuuden kuukauden kuluessa siitä, kun testamentti on annettu tiedoksi perillisille.⁹⁴ Edunvalvojan tulee päämiehensä puolesta esittää lakiosaa koskeva vaatimus vahingonkorvausvastuun uhalla määrääjässä sekä tarvittaessa lakiosan täydennystä koskeva vaatimus. Vaatimus tulee esittää todisteellisesti siltä varalta, että joku tulisi sen kiistämään.⁹⁵ Lakiosan vaatimisessa ei jätetä edunvalvojalle vaihtoehtoja. Lakiosaa on vaadittava vahingonkorvausvastuun uhalla. Lakiosavaatimuksen esittäminen todisteellisesti tarkoittaa haastemiehen toimittamaa lakiosavaatimusta tai julkista tiedoksiantoa. Molemmat tiedoksiannot ovat maksullisia. Perintöosuuden ollessa pieni, voivat todisteelliset tiedoksiannot vähentää päämiehen varallisuutta niin paljon, että perintöosuudesta ei jää päämiehelle mitään. Tällainen tilanne voi tulla silloin, kun testamentinsaajia on paljon, ja kaikille on toimitettava lakiosavaatimus erikseen.

3.2.3. Testamentinsaaja kuolinpesän osakkaana

Perinnönjättäjän testamentti on annettava tiedoksi kaikille perillisille. Tiedoksiannolla turvataan perillisten mahdollisuus moittia testamenttia sekä saada se tarvittaessa julistettua pätemättömäksi.⁹⁶ Testamentit luokitellaan sisältönsä perusteella muutamaaan päätyyppiin, yleistestamentteihin ja erityisjälkisäädöksiin, eli legaatteihin. Lisäksi on erotettu toisistaan omistus-, hallinta- ja tuotto-oikeustestamentit. Yleistestamentti tuottaa saajalleen samantyyppisen aseman kuin perillisillä on lain mukaan. Perillisten oikeus saada jäämistöstä osuutensa on määrätty suhteellisesti. Yleisjälkisäädös määräytyy sen mukaan annetaanko testamentinsaajalle koko omaisuus, määräosa omaisuudesta tai se, mitä on jäljellä muiden määräysten täyttämisen jälkeen. Testamentinsaajasta tulee tässä tapauksessa myös kuolinpesän osakas. Legaatista eli erityistestamentista on kyse silloin,

---

⁹² Puronen 2011: 18–20.

⁹³ Heikkinen ym. 2003:59, Saarenpää 1994: 184.

⁹⁴ Aarnio ym. 2011: 70–71.

⁹⁵ Heikkinen ym. 2003: 59.

⁹⁶ Heikkinen ym. 2003: 59, Saarenpää 1994: 184.

kun vainaja on testamentannut jollekin tietyn etuuden, esimerkiksi rahamäärän, omaisuusesineen tai omistusoikeutta suppeamman oikeuden, kuten hallinta-, käyttö- tai tuotto-oikeuden. Legaatin saaja ei ole kuolinpesän osakas.⁹⁷

Tärkein legaattityyppi on esinelegaatti, joka voi olla jokin reaalisine, kuten henkilöauto, koru tai kiinteistö, mutta se voi olla myös varallisuusobjekti, kuten osakekirja tai saamisoikeus. Testamentin sisältö määrittää legaatinsaajan oikeusaseman. Pääsäännön mukaan legaatinsaaja eli legataari saa omaisuuteen kaikissa suhteissa normaalin käyttäjä määräämisvallan. Esinelegaatteihin luetaan myös tietyt varallisuusoikeuteen luettavat oikeudet, kuten saamisoikeudet, siirtokelpoiset vuokraoikeudet tai muut käyttöoikeudet sekä immateriaalioikeudet. Myös legaatinsaajan vapautuminen velasta perittävää kohtaan luetaan esinelegaatteihin. Rahalegaatista on kyse silloin, kun legaatti saa aikaan saajalleen saamisoikeuden pesää kohtaan. Tällöin osakkaat voivat suorittaa legaatin itse valitsemistaan rahavaroista. Perittävän testamentissaan osoittamat tietyt varat, esimerkiksi pankkitalletus ymmärretään kuitenkin esinelegaatiksi. Jakamattomasta kuolinpesästä täytettävä legaatti toteutetaan pesänselvityksen yhteydessä, ennen perinnönjakoa. Yksittäisen osakkaan osuudesta täytettävä legaatti toteutetaan perinnönjaon jälkeen.⁹⁸ PK 22 luvun 2 §:n nojalla on osakkaan pantava jälkisaädös täytäntöön sen jälkeen, kun hän on saanut haltuunsa sen täyttämiseen tarkoitetun omaisuuden. Osakas on vahingonkorvausvelvollinen, mikäli hän ei laiminlyönnistään johtuen ole saanut omaisuutta haltuunsa, eikä sen vuoksi pysty toteuttamaan legaatia.

Legaatinsaajaa verotetaan kuolinhetkestä alkaen. Luovutusvoittoverotus toimitetaan legaatinsaajan omaisuuden luovutuksen tuottamasta voitosta.⁹⁹ Legaatin täyttäminen jakamattomasta kuolinpesästä saa aikaan jaettavan pesän säästön vähenemisen, jolloin perillisten tai yleistestamentin saajien jako-osuudet voidaan laskea vasta legaatin täyttämisen jälkeen. Omistusoikeus legaattiin siirtyy jakamattomasta kuolinpesästä täytettävän legaatin ollessa kyseessä, jo perinnönjättäjän eläessä. Tällöin mitään luovutustoimea ei tapahdu. Yksittäisen osakkaan täytettävänä olevan legaatinkohdalla, legaatinsaajalle muodostuu saamisoikeus osakasta kohtaan ja omistajanvaihdos tapahtuu vasta luovutustoimen myötä.¹⁰⁰

⁹⁷ Ossa 2006b: 41.

⁹⁸ Lohi 2011: 8–10.

⁹⁹ Aarnio ym. 2011: 300–301.

¹⁰⁰ Lohi 2011: 9–10.

Käyttö- hallinta- ja tuotto-oikeustestamentin saaja on oikeutettu saamaan omaisuudesta kertyvän tulon ja hän on velvollinen huolehtimaan omaisuuden hoidosta aiheutuvat kustannukset. Verotus tapahtuu juoksevassa tuloverotuksessa omaisuuden tuotosta. Tällaista tuottoa ovat korko-, osinko-, vuokra, maa-aines-, maatalous- tai elinkeinotoiminnan tulo.¹⁰¹

Täyden omistusoikeustestamentin saaja omistaa testamenttiomaisuuden elinikänsä sekä kuoleman varalta. Tällöin testamentinsaaja voi tehdä saamastaan omaisuudesta testamentin, ja omaisuus periytyy hänen oikeudenomistajilleen. Rajoitetun omistusoikeustestamentin saaja määrää saamastaan omaisuudesta täydellä omistusoikeudella ja kuolemansa jälkeen omistusoikeus siirtyy toissijaiselle saajalle. Tällöin rajoitetun omistusoikeustestamentinsaaja ei voi määrätä omaisuudesta kuolemansa jälkeen eli hän ei voi tehdä saamastaan omaisuudesta testamenttia. Hallinta eli käyttöoikeustestamentti oikeuttaa testamentinsaajan hallitsemaan omaisuutta sekä saamaan omaisuudesta kertyvän tulon ja tuoton.¹⁰²

PK 3 luvun 3 §:n 1 momentin nojalla toissijaisilla perillisillä on oikeus vaatia vastiketta leskeltä jääneestä omaisuudesta, mikäli osoitetaan, että leski on sopimattomalla käyttäytymisellään aiheuttanut varallisuutensa olennaisen vähentymisen. Vastikeoikeuden realisoituminen vaatii:

1. ”Leski on ensimmäisen puolison kuoltua antanut lahjan tai ryhtynyt siihen rinnastettavaan toimeen.
2. Lesken käyttäytyminen merkitsee toissijaisten perillisten oikeuksien sopimatonta loukkaamista; leski on ryhtynyt tiettyyn toimeen ”ottamatta asianmukaisesti huomioon” heidän oikeuttaan.
3. Lesken käyttäytymisestä on aiheutunut omaisuuden olennainen vähentyminen.”¹⁰³

3.4. Perinnönjakovaatimuksen esittäminen

Edunvalvoja edustaa päämiestään kuolinpesässä sen sisäisissä, ja toisaalta kuolinpesän ja sen osakkaiden, tai muiden etutahojen välisissä asioissa, pesänselvityksessä, osituksessa, omaisuuden erottelussa ja perinnönjaossa. Edunvalvoja huolehtii päämiehensä eduista päämiehen ollessa perillisasemassa. Päämiehen etu voi olla ristiriidassa suhteessa lesken etuun. Päämiehen edun arviointiin vaikuttaa onko päämies lesken, perillisen vai testamentinsaajan asemassa.¹⁰⁴

¹⁰¹ Aarnio ym. 2011: 301.

¹⁰² Ossa 2006b: 41–42.

¹⁰³ Lohi 2006: 69–70.

¹⁰⁴ Heikkinen ym. 2003: 58.

HolhTL 32 §:n 1 momentin mukaan edunvalvojaa sitoo päämiehen omaisuuden lahjoituskielto. Päämies voi kuitenkin olla osakkaana kuolinpesässä, joissa ensiksi kuollut puoliso tai leski tekee lahjoituksia pesän jäämistöstä. Edunvalvojan tehtävänä on näissä tilanteissa valvoa päämiehensä etua ja tarvittaessa vedota vastikeoikeuteensa.

Päämiehen edun mukaisena pidetään perinnönjakovaatimuksen esittämistä silloin, kun päämies on perillisasemassa. Päämiehen etuna on, että hän saa kuolinpesästä oman osuutensa käyttöönsä. Edunvalvojan tehtävänä on huolehtia jakovaateen esittämisestä sekä siitä, että varsinainen perinnönjako toimitetaan ja mahdollinen perinnönjakoa edeltävä ositus. Leskellä on oikeus suojasäännöksen mukaisesti pitää asunto ja irtaimisto hallinnassaan, tämä ei kuitenkaan estä ositusta ja perinnönjakoa. Perinnönjakovaatimuksen esteenä on yhteishallintasopimus, jolla kuolinpesän osakkaat ovat yhteisesti sopineet, miten kuolinpesään kuuluvaa jäämistöä käytetään ja hallinnoidaan, ja kenellä on oikeus kuolinpesän tuottoon. Mikäli päämies on tällaisessa jakamattomassa kuolinpesässä osakkaana, edunvalvojan on huolehdittava, siitä, että päämies saa hänelle kuuluvan tuoton kuolinpesästä.¹⁰⁵

Edunvalvojan tulee huolehtia päämiehen asemassa olevan lesken etujen valvomisesta. Yleensä lesken edun mukaista on perinnön vastaanottaminen, vetoaminen tasinkoprivilegiin, avio-oikeuteen ja oikeuteen hallita kuolleen puolison jäämistöä jakamattomana. Lisäksi perintökaaressa säännellään avustuksista, jotka suoritetaan jäämistön säästöstä leskelle.¹⁰⁶

Lesken periessä vähävaraisen puolison, joutuu edunvalvoja nopeasti päättämään siitä, luopuuko leski perinnöstä. Mikäli leski on varakkaampi, kuin vähävaraisena kuollut puolisonsa, voi lesken etuna olla perinnöstä luopuminen. Perinnöstä luopuminen tässä tapauksessa antaa leskelle mahdollisuuden vedota tasinkoprivelegiinsä ja hän voi välittää kaiken osituksessa pitämänsä oman omaisuuden omille perillisilleen tai määrätä siitä testamentilla. Toisaalta, mikäli leski ottaa aiemmin kuolleen puolisonsa perinnön vastaan, hän voi käyttää ja luovuttaa perimäänsä omaisuutta toissijaisten perillisten mielipiteistä huolimatta.¹⁰⁷

---

¹⁰⁵ Heikkinen ym. 2003: 65–66.

¹⁰⁶ Heikkinen ym. 2003: 67.

¹⁰⁷ Heikkinen ym. 2003: 68.

4. VEROSUUNNITTELUN MAHDOLLISUUDET EDUNVALVONNASSA

Päämiehen edun mukaista on, että edunvalvoja käyttää kaikkia lainmukaisia verosuunnittelu keinoja päämiehen varallisuuden säilyttämiseksi tai kartuttamiseksi. Holhousviranomaisen velvollisuutena on muistuttaa tai huomauttaa edunvalvojaa siinä tapauksessa, jos edunvalvoja on toiminut huolimattomasti ja veroetuudet ovat jääneet saamatta. Edunvalvoja on myös vahingonkorvausvastuussa päämiehelleen.

Verosuunnittelun ja veronkierron välistä eroa osituksessa ja perinnönjaossa voidaan tarkastella tyypillisimmillään sarjatoimien kautta. Sarjatoimella tarkoitetaan sitä, että oikeustoimi tarkoituksellisesti jaetaan useaan eri osaan, tarkoituksena saada veroetua useammassa osassa tehdystä oikeustoimesta, sen sijaan että oikeustoimi tehtäisiin yhtenä kokonaisuutena. Edestakaisilla oikeustoimilla veroetua tavoitellaan taloudellisten vaikutusten kumoamista. Jotta veronkiertosäännöksen nojalla luovutettiin yksittäisten oikeustoimien erillisestä arvioinnista, tulee oikeustoimien tapahtua pitkähkön ajan kuluessa.¹⁰⁸ KHO on ratkaisussaan 1992 B 521, ottanut kantaa VML 28 §:n säännökseen.

”Vuonna 1977 kuolleen henkilön jakamattoman kuolinpesän varoihin oli kuulunut muun ohessa tontti ja sillä olevat rakennukset. Raastuvanoikeuden määräämä pesänjakaja oli 16.3.1987 toimitannut kuolinpesässä osittaisen perinnönjaon, jossa mainittu tontti sillä olevine rakennuksineen oli jaettu kuolinpesän osakkaille heidän kuolinpesästä omistamiensa osuuksien mukaisesti. Osakkaat olivat myyneet 17.3.1987 allekirjoitetulla kauppakirjalla mainitun kiinteistön. Kuolinpesän muu omaisuus jaettiin 29.12.1988 allekirjoitetulla perinnönjakokirjalla. Verotusta toimitettaessa kiinteistön luovutuksesta saatu omaisuuden luovutusvoitto luettiin kuolinpesäosakkaiden tuloksi. Lääninverovirasto vaati valituksessaan lääninoikeudessa, että omaisuuden luovutusvoitto oli luettava kuolinpesän tuloksi eikä kuolinpesäosakkaiden tuloksi, koska omaisuuden osittaisessa perinnönjaossa ei ollut tarkoitettu jakaa omistusoikeutta kiinteistöön vaan jo sovitusta kiinteistön kaupasta saatava myyntihinta. Lääninoikeus hylkäsi valituksen, koska kuolinpesään kuuluvan omaisuuden jakamisesta osakkaille heidän kuolinpesästä omistamiensa osuuksien mukaisesti ei ollut kysymys sellaisesta verotuslain 56 §:ssä tarkoitettusta toimenpiteestä, jonka vuoksi verotus olisi ollut toimitettava niin kuin kuolinpesä olisi myynyt kiinteistön. Tarkastusasiamiehen valitettua lääninoikeuden päätöksestä KHO pysytti lääninoikeuden päätöksen.”¹⁰⁹

Edellä mainittuun ratkaisuun ei siten voitu soveltaa VML 28 §:n säännöstä. Edellä mainitun säännöstä sovellettaessa edellytyksenä on se, että oikeustoimikokonaisuus on alusta alkaen verovelvollisen suunnittelema ja verosta vapautumisen tarkoituksessa laadittu. Avioero ja kuolema soveltuvat siten huonosti kyseisen säännöksen soveltamispiiriin.¹¹⁰

¹⁰⁸ Ossa 2006a: 86–87.

¹⁰⁹ Ossa 2006a: 88.

¹¹⁰ Ossa 2006a: 88.

4.1. Vakuutuskorvaukset

Perintöverotus riippuu siitä, maksetaanko vakuutuskorvaus nimetylle edunsaajalle vai kuolinpesälle. Edunsaajan määräys voi olla ylinen tai erityinen. Yleisellä edunsaajan määräyksellä tarkoitetaan määräystä omaisten hyväksi, kun taas erityisessä edunsaajan määräyksessä on nimetty henkilö. Vakuutuskorvaus tai vakuutuksen nojalla maksettava taloudellinen tuki on perintöverotuksessa vapaata, mikäli vakuutuskorvaus on enintään 35 000 euroa.¹¹¹ Lesken ollessa edunsaajana, verovapaaksi osaksi katsotaan puolet vakuutuskorvauksesta tai kuitenkin vähintään 35 000 euroa. Vakuutuskorvauksesta luopumalla sijantulosaajien hyväksi, on voitu moninkertaistaa veronvapaussäännöstä.¹¹² Veroedun hakeminen vakuutuskorvauksesta luopumalla katsotaan holhouslainsäädännön mukaan lahjaksi, joka on kielletty HolhTL:n 32 §:n 1 momentin nojalla. Edunvalvoja voi sijoittaa päämiehensä varoja vakuutuksiin, ehtona kuitenkin on, että vakuutusentottajana ja edunsaajana on päämies itse. Muun henkilön määrääminen edun saajaksi on vastoin HolhTL:n 32 §:n 1 momenttia. Täysi-ikäinen, vakuutusopimuksen merkityksen ymmärtävä ja toimintakelpoinen päämies voi määrätä tahtonsa mukaisesti edunsaajan.¹¹³

Perukirjassa tulee mainita mikäli vakuutuskorvausten ja siihen rinnastuvan taloudellisen tuen määrä ei ylitä 35 000 euroa, jotta vältettäisiin sekaantumismahdollisuus veronalaisiin tuloihin. Laskelma vakuutuskorvauksesta esitetään perukirjan liitteenä. Perukirjassa mainitaan edunsaaja nimeltä, mikäli hän saa vakuutuskorvauksia enemmän kuin 35 000 euroa. Veronalaisen vakuutuskorvauksen saaneen pesänosakkaan 35 000 euroa ylittävältä osalta ja perintöosuus lasketaan yhteen ja saadusta summasta lasketaan perintöveron määrä.¹¹⁴ Henkivakuutuskorvausten kohdalla vakuutuskorvauksen vastaanottaminen ei saisi aikaan perinnöstä luopumisen tehottomuutta. Taustalla on katsantokanta, jonka mukaan vakuutuskorvauksen vastaanottamien ei ole perintöön ryhtymistä. Tällöin perinnöstä luopuminen voi tapahtua verotuksellisesti tehokkaasti.¹¹⁵

4.2. Perinnön verovapaus

PerVL 2 §:n 2 momentin mukaan hallintaoikeuden saajan oikeus on perintöverotuksessa verovapaa. Varallisuudesta kertyvästä tuotosta hallintaoikeudensaaja maksaa veroa

---

¹¹¹ Aarnio 2009: 319–320.

¹¹² KHO 2007: 81.

¹¹³ Heikkinen ym. 2003: 152.

¹¹⁴ Aarnio 2009: 321–322.

¹¹⁵ Ossa 2010: 29–30.

normaalisti ¹¹⁶. Käyttöoikeuden haltijan tulee PK 12 luvun 3 §:n 2 momentin mukaan maksaa hallinta-aikanaan syntyvät tarpeelliset kustannukset. Tällaisia kustannuksia ovat esimerkiksi asunto-osakeyhtiön hoitovastikkeet ¹¹⁷.

Testamentintekokelpoisuus säilyy edunvalvojan määräämisestä huolimatta, myös vajaa-valtaisella päämiehellä. Kelpoisuutta tutkitaan testamentin moiteoikeudenkäynnissä, joka toteutuu vasta perittävän kuoleman jälkeen. ¹¹⁸ Päämiehellä on oikeus ilmaista viimeinen tahtonsa ja edunvalvojan on huolehdittava, että se on mahdollista, esimerkiksi ohjaamalla päämies asianajajan luokse. Mikäli päämies ymmärtää erilaisten testamenttien sisällön merkityksen, hän voi käyttää testamenttia tehokkaana verosuunnittelun keinona. Muistisairaus ei ole esteenä viimeisen tahdon ilmaisemisessa. Henkilön kyky ilmaista tahtonsa voi vaihdella jopa päivittäin.

4.3. Perinnöstä luopuminen

Perillisasemassa oleva voi aktiivisilla toimillaan luopua perinnöstään. Luopuminen voi tapahtua ennen perittävän kuolemaa, jolloin kyseessä on niin sanottu negatiivinen perintösopimus, tällöin se edellyttää kirjallista muotoa ja siihen sovelletaan PK 17 luvun 1 § 2 momentin a kohdan säännöstä. Ilmoitus perinnöstä luopumisesta on tehtävä perittäväälle henkilökohtaisesti. Perinnönjättäjän kuoleman jälkeen tapahtuvassa luopumisessa muotovaatimukset ovat samat, kuin negatiivisessa perintösopimuksessa. Perintöverotuksen kannalta vaaditaan todisteellista, kirjallista luopumista. Perinnöstä luopumisen lähtökohtana on se, että luopuminen voi kohdistua vain pesänosakkaan omaan saantoon. Luopumisen edellytyksenä on perinnönsaajan oikeustoimikelpoisuus. Alaikäinen, alle 18-vuotias ei ole oikeustoimikelpoinen, jolloin hänen lakimääräinen edunvalvojansa, yleensä vanhempi, käyttää puhevaltaa alaikäisen puolesta. Täysi-ikäinen voi sairautensa tai muun syyn vuoksi olla oikeustoimikelvoton, jolloin myös hänen puhevaltaansa käyttää hänelle määrätty edunvalvoja. ¹¹⁹

Perinnöstä luopuminen ja perintöosuuden luovutus ovat ajankohtaisia silloin, kun jäämistösaannosta ei pitkäaikaisesti sairaan päämiehen kohdalla ole suoranaista henkilökohtaista hyötyä. Nämä toimenpiteet ovat luvanvaraisia ja kynnys luvan saamiseksi on korkea. KHO:2003:7 päätöksessään on evännyt hakemuksen perinnöstä luopumisesta,

---

¹¹⁶ Ossa 2006: 42.

¹¹⁷ Ossa 2006: 43.

¹¹⁸ Aarnio ym. 2011: 61.

¹¹⁹ Puroinen 2010: 98–99.

perusteluna on ollut päämiehen taloudellisen aseman heikkeneminen. Tämän perusteella lupaa perinnöstä luopumiseen, tai perintöosuuden luovutukseen ei saa silloin, kun pesäosuuden arvo on positiivinen. Ennakkoluopuminen ja jälkiluopuminen ovat sallittuja myös velkoihin nähden. Korkeimman hallinto-oikeuden päätös asettaa edunvalvonnassa olevat henkilöt lain tarkoituksesta poiketen eriarvoiseen asemaan.

HolhTL 34 §:n 7 momentin kohdassa säädetään perinnöstä luopumisesta. Perinnöstä luopumisessa on kyse päämiehen varallisuudesta luopumisesta ja siten varallisuuden vähenemisestä, tällöin luopuminen ei tule kyseeseen. Jäämistön ollessa ylivelkainen, tai kun päämies on jo saanut hänelle kuuluvan osuuden ennakkoperintönä, voidaan perinnöstä luopumiselle saada holhousviranomaisen lupa.¹²⁰ Välimäki näkee perinnöstä luopumisen HolhTL:n 35 §:n mukaisesti eli onko oikeustoimi päämiehen edun mukainen. Perinnöstä luopumista ei Välimäen mukaan pidä arvioida HolhTL:n 32 §:n 1 momentin nojalla lahjoituksena.¹²¹ Perinnöstä luopuminen ja pesäosuuden luovutus ovat lähtökohtaisesti toistensa vastakohtia. Pesäosuuden luovutus merkitsee erillistä saantoa. Perinnöstä luopumisella saadaan aikaan tehokas irtaantuminen perinnönyhteydestä. Asianmukaisesti suoritettu perinnöstä luopuminen sitoo myös velkojia ja verottajaa.¹²²

4.4. Kohdistamisongelma

Suunniteltaessa kuolinpesän verotusta, voidaan verohyödyn näkökulmasta harkita saadaanko veroetua siitä, että vaihdetaan verosubjektia. Harkittavaksi tulee, voidaanko kuolinpesän omaisuus siirtää kuolinpesältä päämiehen asemassa olevalle kuolinpesän osakkaalle eli perilliselle tai leskelle, vai onko päämiehen edun mukaista säilyttää omaisuus kuolinpesässä. Osituksella, perinnönjaolla ja kaupalla voidaan vaihtaa verosubjektia. Osituksessa saatuun omaisuuteen ei kohdistu perintö- tai lahjaveroseuraamuksia¹²³. Mikäli kuolinpesässä on tappion vähentämiseen oikeutettua omaisuutta, kannattaa se siirtää päämiehen omistukseen, jolloin päämies voi hyödyntää tappion vähentämisoikeuden omassa verotuksessaan.¹²⁴ Verosuunnittelun kannalta tärkeää on se, että osituksessa ja perinnönjaossa omaisuuden siirto voidaan tehdä ilman varainsiirtoveroseuraamuksia, mikäli siirrossa ei käytetä pesän ulkopuolisia varoja.¹²⁵

¹²⁰ Puronen 2010: 98–99. Ks. KHO 2003:7.

¹²¹ Välimäki 2008: 100.

¹²² Saarenpää 2004: 608.

¹²³ Mikäli osituksessa käytetään pesän ulkopuolisia varoja puolison omaisuuden saamiseksi, saanto on tältä osin vastikkeellista. Verohallinnon julkaisu 43.12.2012: 115.

¹²⁴ Heikkinen ym. 2003:74.

¹²⁵ Rabinä 2003: 38.

Jäämistöosituksella, jossa erotetaan lesken ja kuolinpesän omaisuus toisistaan, on vaikutusta lesken verotukseen. Osituksen jälkeen leski ei ole enää kuolinpesän osakas. Kuolinpesä säilyy, mikäli osakkaita on vähintään kaksi. Jäämistöosituksen jälkeen leskeä ja kuolinpesää verotetaan sen mukaan, mitä kukin omistaa. Osituskirja toimitetaan veroviranomaiselle, jonka mukaan verotus toimitetaan. Jäämistöosituksella voidaan vaihtaa verosubjektia, jolloin verosuunnittelun mahdollisuus kasvaa.¹²⁶ Osituksessa saatuun omaisuuteen sovelletaan TVL:n 46 §:n 2 momentin säännöstä, jonka nojalla omistusaika ja hankintameno lasketaan ositussaantoa edeltäneestä saannosta. Tätä kutsutaan jatkuvuusperiaatteeksi. Hankintameno siirtyy ositushetkellä leskelle tai entiselle puolisolle sellaisena kuin se oli ollut ositusperusteen syntyessä. Jäämistöosituksessa omaisuutta siirtyy jäämistöstä leskelle, jolloin ositussaannolla tarkoitetaan perinnönjättäjän omaa saantoa, ei perinnönjättäjän kuolemaa. Jäämistöosituksessa siirtyvän omaisuuden hankintameno määräytyy edellisen saannon mukaan, joko vastikkeellisesti maksetun saannon tai vastikkeettoman saannon, eli perinnön tai lahjan, verotuksessa käytetyn perintö- tai lahjaverotusarvon mukaan.¹²⁷

4.5. Arvostamisongelma

Arvostamisongelmalla tarkoitetaan omaisuuden saantoperusteen muuttamista siten, että hankintamenoksi saadaan aikaisempaa korkeampi arvo.¹²⁸ Edunvalvonnan kannalta ongelmallista perinnönjaossa, ja perinnönjakoa edeltävässä osituksessa, ovat tasingon ja pesäosuuden suuruksien määräytyminen ja saantojen ajallinen täyttyminen. Osituksessa ja perinnönjaossa vallitsee aviovarallisuusoikeudellinen ja jäämistöoikeudellinen sopimusvapaus. Tavallisesti osituksessa ja perinnönjaossa voidaan siviilioikeudellisesta näkökulmasta vapaasti poiketa tasingon ja pesäosuuksien määrästä verrattuna lakisääteisiin määriin. Verottaja tulkitsee sopimusvapauden käyttöä omasta näkökulmastaan. Edunvalvoja ei voi asettaa päämiestään siviilioikeudellisesta lähtökohdasta verotuksellisesti epäedulliseen asemaan.¹²⁹

Jatkuvuusperiaatteen mukaisesti ositussaannolla saadun avio-oikeuden alaisen omaisuuden hankintameno ja omistusaika määräytyvät ositussaantoa edeltäneen saannon mukaan. Esimerkkitalanteessa ensiksi kuolleen puolison omistaman asunnon saanto mää-

¹²⁶ Aarnio ym. 2011: 304–306.

¹²⁷ Rabinä 2003: 40.

¹²⁸ Ossa 2006a: 106.

¹²⁹ Heikkinen ym.

räytyy kauppahinnan ja kaupantekohetken mukaan. Jäämistöosituksessa lesken hankintamenoksi siirtyy sellaisenaan perinnönjättäjän, eli ensiksi kuolleen puolison hankintameno ja omistusaika. Jäämistöosituksella voidaan vaikuttaa vähennettävän hankintameno määrään, siirtämällä omaisuutta leskeltä kuolinpesälle ja päinvastoin.¹³⁰

4.6. Laajuusongelma

Laajuusongelmassa on kyse TVL:n 48 §:n verovapaussäännöksen hyödyntämistä mahdollisimman laajassa mitassa. Mietittäväksi tulee, kuka pesän osakkaista eniten hyötyy verovapaussäännöksestä, ja kannattaako omaisuutta myydä ennen jäämistöositusta tai perinnönjakoa?¹³¹ Esimerkkinä voidaan mainita myös avioero prosessin käynnistäminen, jonka seurauksen toimitetaan ositus, mutta annetaan avioeron raueta. Ositusperusteena on avioerohakemuksen vireille tulo. Aviopuolisoiden välillä on mahdollista siirtää omaisuutta ositusta koskevin säännösin, jolloin omaisuuden hankintamenot siirtyvät ilman veroseuraamuksia. Tällaiseen järjestelyyn liittyy veronkiertosäännöksen riski.¹³²

HolTL 29 §:n 3 momentissa on lueteltu tahdonilmaisuja, jotka ovat korostetusti henkilökohtaisia. Tällainen tahdonilmaisuu on esimerkiksi avioliiton solmiminen. Edunvalvojan kelpoisuus rajoittuu henkilöä koskevissa asioissa edellä mainitun kaltaisiin tahdonilmaisuihin.¹³³ Mikäli avioliitto katsotaan korostetun henkilökohtaiseksi oikeustoimeksi, on myös avioero vastaava henkilöä koskeva oikeustoimi, johon edunvalvojalla ei ole kelpoisuutta.

Lesken asemassa olevan päämiehen etu toteutuu osituksen toteuttamisella. Kuolinpesä voidaan jättää jakamatta ja leskellä säilyy oikeus hallita kuolinpesän jäämistöä. Ositus hyödyttää leskeä myös siten, että siinä tulee määritetyksi lesken oma omaisuus ja ensiksi kuolleen puolison jäämistö.¹³⁴ Osituksen toimittamisella ja kuolinpesän jakamatta jättämisellä turvataan päämiehen etu erityisesti tilanteissa, joissa kuolinpesän omistuksessa on kiinteistö, josta toistuvasti aiheutuu kuluja. Osituksella kulut voidaan jakaa lesken ja kuolinpesän osakkaiden kesken.

---

¹³⁰ Aarnio ym. 2011: 320.

¹³¹ Rabinä 2003: 39.

¹³² Ossa 2006a: 106.

¹³³ Välimäki 2008: 20.

¹³⁴ Heikkinen ym. 2003: 70.

5. LUOVUTUSVOITON VEROTUS JÄÄMISTÖOSUUDEN MYYNNISSÄ

Verotettavan perintöosuuden alarajana on 20 000 euroa. Lisäksi perintöverotuksessa otetaan huomioon alaikäisyysvähennys, 40 000 euroa ja puoliso vähennys 60 000 euroa. Verosuunnittelun näkökulmasta on tärkeää arvostaa omaisuus perunkirjoituksessa mahdollisimman lähelle todennäköistä luovutushintaa. Vaikka perintöveroa ei toimitettaisi-kaan maksettavaksi, käypään arvoon arvostettu omaisuus vaikuttaa tulevaisuudessa luovutusvoittoveron määrään, kun hankintameno on ajan tasalla. I veroluokassa veron enimmäismäärä on vuoden 2012 alusta 16 prosenttia omaisuusesineen arvosta. Pääomatulon eli luovutusvoiton verokanta on 30/32 prosenttia. Luovutusvoittoverotuksessa määräytyvän hankintamenon kannalta ei ole merkitystä sillä, onko perintö- tai lahjaveroa pantu maksuun.¹³⁵

5.1. Luovutusvoiton realisoivat oikeustoimet

Tässä työssä käsitellään luovutusvoittoverotuksen realisoivista oikeustoimista kauppa, vaihto, yhteisomistus, immateriaalioikeudet ja kaupan purku. Muita oikeustoimia ovat apportti, käyttöomaisuusosakkeet, osakeyhtiön purku, osakkeiden lunastus, joita ei käsitellä tässä yhteydessä, koska tehtävän ulkopuolelle on rajattu elinkeino-yhtymät.

Perinnönjättäjän kuoleman jälkeen leski, perilliset tai kuolinpesä voivat myydä kuolinpesään kuulunutta jäämistöä. Useimmiten kyseeseen tulevat jäämistöön kuuluneet kiinteistöt, asunto-osakkeet, puhelinosaakkeet, maatilakiinteistöt tai metsäkiinteistöt. Tarkasteltavaksi tulevat tuloverolain luovutusvoittoverotuksen säännökset.¹³⁶ Luovutusvoitolla tarkoitetaan voittoa, joka syntyy silloin, kun luonnollinen henkilö tai kuolinpesä myy tai vaihtaa omaisuutta. Syntyvä voitto on pääomatuloa ja sen veroprosentti on vuonna 2012 32 %.¹³⁷

Luovutusvoittoveroa joudutaan maksamaan myös tilanteissa, joissa luovutuksen vastineeksi ei saada rahaa vaan muuta omaisuutta. Tällöin kyseeseen tulee tilanne, jossa kaksi verovelvollista vaihtavat kiinteistöjä keskenään. Luovutusvoittoveron laskemiseksi tulee kiinteistöjen arvo määrittellä luotettavalla tavalla. Luovutusvoittovero määräytyy hankintamenon ja luovutushinnan erotuksen mukaan. Luovutusvoittoverotus realisoituu myös sijoitusrahasto-osuuden vaihtamisella toiseen sijoitusrahasto-osuuteen, vaikka

¹³⁵ Aarnio ym. 2011: 315–316.

¹³⁶ Aarnio ym. 2011: 311.

¹³⁷ Luovutusvoittojen verotus 2010.

kumpaakin rahastoa hallinnoi sama sijoitusrahastoyhtiö.¹³⁸ Tilusvaihto, jolla tarkoitetaan kiinteistönmuodostamislain 58 §:n 1 momentin mukaista tilusvaihtoa, on luovutusvoittoverosta vapaa, tapahtuipa tilusvaihto vapaaehtoisena tai pakollisena oikeustoimena. Tapauksesta on annettu KHO 2006:81 päätös:

”A oli luovuttanut vapaaehtoisessa tilusvaihdossa asemakaava-alueella sijaitsevasta tontistaan rakennusmaata 484 neliometriä ja saanut viereisessä korttelissa olevista B:n tonteista yhteensä 484 neliometriä rakennusmaata. Näin suoritettu kiinteistönmuodostamislain 58 §:n 1 momentin mukainen vapaaehtoinen tilusvaihto ei ollut tuloverolain 32 §:ssä tarkoitettu veronalainen omaisuuden luovutus. Verovuosi 1999.”¹³⁹

Tilanteessa, jossa verovelvolliset yhdessä omistavat osakkeita määräosin ja he päättävät jakaa osakkeet kullekin omistajalle hänen yksityiseen omistukseensa, on kyseessä vaihto, johon kohdistetaan luovutusvoittovero. KHO 2001:48 ennakkoratkaisussa oli kyseessä vanhemmilta lahjaksi saadut asunto-osakkeet, jotka omistivat kolme henkilöä määräosin. Henkilöt purkivat yhteisomistuksen siten, että he jakoivat huoneistot keskenään, jonka seurauksena kukin henkilö sai yksin omistusoikeuden tiettyihin osakehuoneistoihin. Seuraavaksi kukin henkilöistä luovutti osuuksia osakkeisiin ja sai vastikkeeksi toisilta yhteisomistajilta heidän osuudet, jotta osakehuoneiston täysi omistusoikeus toteutuisi. KHO katsoi kyseessä olleen yhteisomistajien vaihdonluonteiset luovutukset ja saadut luovutusvoitot olivat veronalaista pääomatuloa. Jakamattoman omistusoikeuden muuttaminen määräosaiseksi omistusoikeudeksi ei kuitenkaan ole vaihtoa, eikä siitä seuraa luovutusvoittoveroa.

Aineettomia oikeuksia ovat patentti, tavaramerkki, tekijänoikeus ja kustannusoikeus. Jos henkilö on itse kehittänyt luovuttamansa hyödykkeen, katsotaan sen olevan luovutusvoittoverotuksesta vapaata, koska henkilö luovuttaa oman työnsä tuloksia. Luovutusvoittoveron sijasta seuraa ansiotulon verotus. Mikäli perintönä tai testamentilla saatu immateriaalioikeus myydään edelleen, seuraa siitä luovutusvoittoveroa. Lahjana saadun immateriaalioikeuden luovutus verotetaan ansiotulona. Tähän on synnä veronkierron mahdollisuus esimerkiksi silloin, kun patentin kehittäjä lahjoittaisi patenttioikeutensa lapselleen, joka taas myisi sen edelleen.¹⁴⁰

5.2. Luovutusvoittoveron määrä

Luovutusvoiton määrä saadaan, kun luovutushinnasta vähennetään verotuksessa poistamattoman hankintamenon ja voiton hankkimisesta kertyvien menojen erotus.

¹³⁸Niskakangas 2000: 5. luku.

¹³⁹Verohallinnon julkaisu 43.12.2012: 108.

Hankintameneon sisätyvät ostohinta ja hankinnasta johtuneet menot, esimerkiksi varainsiirtovero. Perusparannusmenot myyjän omistusaikana luetaan myös hankintameneon. Vastikkeetta saadun omaisuuden, joita ovat perintö- ja testamenttisaannot, lahjasaannot ja ositussaannot, hankintameneona vähennetään perintö- tai lahjaverotuksessa vahvistettu arvo. Perintöverotuksessa vahvistetun arvon lisäksi voidaan vähentää voiton hankkimisesta aiheutuneet menot. Perintöverotuksessa vahvistettua arvoa käytetään hankintameneona verottaessa kuolinpesää tai perinnönjaossa omaisuutta saanutta perillistä. Osituksen ollessa kyseessä hankintameneon vähennetään ositussaantoa edeltäneen saannon hankintameneo.¹⁴¹

Todellisen hankintameneon sijasta luonnollinen henkilö ja kuolinpesä voi vähentää luovutusvoitosta hankintameneo-olettaman. Hankintameneo-olettama on 20 % luovutushinnasta, mutta nousee 40 %:iin siinä tapauksessa jos luovutettu omaisuus on ollut luovuttajalla vähintään 10 vuotta. Hankintameneo-olettama on 80 % luovutushinnasta, mikäli kyseessä on pakkoluovutusmenettelyssä luovutettu kiinteistö tai tähän rinnastettavissa oleva menettely, tai jos luovutetaan pakkolunastusuhan alainen kiinteistö sille, joka on oikeutettu sen lunastamaan. Korkeinta, 80 %:n hankintameneo-olettamaa voidaan käyttää silloin, jos luovutus tapahtuu julkisyhteisöille, kuten valtiolle, maakunnalle, kunnalle, kuntayhtymälle. Valtion liikelaitokselle tapahtuvia luovutuksia käsitellään 80 %:n hankintameneo-olettaman mukaan luovutusvoittoverotuksessa vain silloin kun luovutuksen taustalla on jokin yhteiskunnallinen tarkoitus, kuten puolustusvoimien käyttötarkoitus tai luonnonsuojelullinen tai tutkimuksellinen tarkoitus. Silloin, kun käytetään hankintameneo-olettamaa, luovutusvoitosta ei voida enää vähentää hankinnasta aiheutuneita kuluja.¹⁴² Luovutusvoitto lasketaan jokaisen saannon osalta erikseen saantokohtaisesti. Tästä esitetään seuraava esimerkki:

A omistaa vapaa-ajankiinteistön. Hän on saanut siitä puolet perintönä äitinsä jälkeen vuonna 1980, jolloin puolikkaan kiinteistön perintöverotusarvoksi vahvistettiin 10 000 euroa. A osti vuonna 2005 veljeltään B:lta puolet kiinteistöstä ja kauppahinta oli 80 000 euroa. Vuonna 2011 A myy kiinteistön 200 000 euron kauppahinnalla. Luovutusvoitto lasketaan saannoittain. Perintösaantoa vastaava kauppahintaosuus on 100 000 euroa. Siitä vähennetään 40 %:n hankintameneo-olettama (40 000 euroa), koska se on suurempi kuin perintöverotusarvo. Voitoksi muodostuu tämän puolikkaan osalta siten 60 000 euroa. Vastaavasti vastikkeellisesti hankittua osuutta vastaavasta luovutushinnasta (100 000 euroa) vähennetään ostohinta 80 000 euroa, jolloin voitoksi muodostuu tältä osin 20 000 euroa. Luovutusvoittona verotettava yhteismäärä on siten 80 000 euroa.¹⁴³

Arvopapereiden luovutuksessa sovelletaan luovutusvoittoverosäännöksiä. Henkilön ostaessa samoja osakkeita eri aikoina käytetään luovutusvoittoveroa määrätessä

¹⁴¹ Aarnio ym. 2011:312–313.

¹⁴² Luovutusvoittojen verotus 2012.

¹⁴³ Aarnio ym. 2011: 313.

periaatetta, jonka mukaan ensiksi ostetut osakkeet luovutetaan ensin. Hajautettaessa osakkeita eri arvo-osuustileille sijoittaja voi kuitenkin näyttää erilaisen myyntijärjestyksen. Vaihtovelkakirjaa vaihdettaessa osakkeiksi ja sen jälkeen tapahtuvasta osakkeiden myynnistä realisoituu luovutusvoittovero, jonka perusteena on vaihtovelkairjan hankintameno. Vaihto velkakirjasta osakkeiksi ei aiheuta verovelvollisuutta, koska saantoa ei ole tapahtunut. Optiolainoissa on velkakirjaosuus ja optio-osuus. Luovutusvoittovero lasketaan tällöin velkakirjaosalla, jolloin hinta määräytyy käyvän markkina-arvon mukaan ja hankintameno on osa joka jää jäljelle, lasketaan optio-osalle.¹⁴⁴

Luovutusvoittoverosta vapaata on oman asunnon luovutus siinä tapauksessa, jos henkilö on omistanut asunto-osakeyhtiön osakkeet, tai osuuden tai rakennuksen vähintään kaksi vuotta. Lisäksi henkilön tai hänen perheensä on pitänyt asua asunnossa vakituisesti vähintään kaksi vuotta. Perintönä saadun asunnon omistusaika lasketaan perinnönjättäjän kuolinpäivästä. Osituksen ollessa kyseessä, saanto lasketaan ositusta edeltäneestä omistajanvaihdoksesta. Asumisaika määräytyy sen mukaan, milloin osituksessa asumisoikeuden saanut henkilö on alkanut käyttää asuntoa vakituisena asuntonaan. Verovapaus koskee myös luovutetun asunnon rakennuspaikasta saatua voittoa. Kaava-alueella kaavan mukaista tonttia tai rakennusoikeutta ja kaava-alueen ulkopuolella enintään 10 000 m²:n rakennuspaikkaa. Huoneisto katsotaan omassa käytössä olevaksi siltä osin, kuin huoneistoa todellisuudessa käytetään vakituisena omana asuntona. Määräosainen asunnon omistaminen oikeuttaa verovapautteen kyseessä olevan määräosan mukaisesti, mikäli edellä esitetyt kriteerit täyttyvät. Asumisoikeuden luovutusvoiton verotuksessa käytetään samoja kriteereitä kuin omistusasunnon luovutuksessa.¹⁴⁵ Oman asunnon verovapaus ei koske niisanottuja kakkosasuntoja. Kesämökin myynnistä saatu voitto verotetaan pääomatuloveroprosentin mukaisesti. Poikkeuksena on alaikäisten lapsien asuminen lukio-opiskelujen vuoksi toisella paikkakunnalla vanhempiensa omistamassa asunnossa. Tämä, muun kuin omistajan käytössä ollut asunto katsottiin perheen asunnoksi.¹⁴⁶

Kahden vuoden omistajan laskemisen lähtökohtana on kauppakirjan allekirjoituksen päivämäärä. Omistusajankohtaa ei voi siirtää, jotta kahden vuoden määräaika täytyisi. Oman asunnon verovapussäännöllä voidaan joskus yrittää hyötyä suuremmassakin määrin. Henkilö voi ryhtyä ammatikseen rakentamaan omakotitaloja ja asua niissä lain edellyttämät kaksi vuotta, jona aikana hän rakentaa uuden talon ja myy entisen kahden

¹⁴⁴ Niskakangas 2009: 45.

¹⁴⁵ Luovutusvoittojen verotus 2012.

¹⁴⁶ Niskakangas 2009: 46–47.

vuoden jälkeen. Tällaiset tapaukset oikeuskäytännön mukaan voidaan katsoa elinkeinotoiminnaksi ja verovapautta ei anneta.

Tavanomaisen koti-irtaimiston¹⁴⁷ luovutusvoiton yläraja on 5000 euroa. Kokonaan luovutusvoitosta verovapaata ovat luonnollisen henkilön tai kuolinpesän enintään 1000 euron luovutukset verovuonna, Tämä ei kuitenkaan koske tavanomaisen koti-irtaimiston tai henkilökohtaiseen käyttöön tarkoitettua omaisuuden luovutuksia. Vihdettäessä lunnonsuojelualueeksi määrättyä kiinteistöä toiseen kiinteistöön, ei luovutusvoittoveroa määrätä. Mikäli voittoa saadaan, kun myydään valtiolle tai sen liikelaitokselle kiinteää omaisuutta.

5.3. Kaupan purku holhouslainsäädännön näkökulmasta

Kaupan purkamisen ei vapauta luovutusvoittoverotuksesta. Mikäli kauppa puretaan, katsotaan se uudeksi kaupaksi ja alun perin määrätty luovutusvoittovero jää voimaan.¹⁴⁸ Poikkeuksena edellä mainitusta ovat tapaukset, joissa jompikumpi kaupan osapuolista on oikeustoimikelvoton tai oikeustoimi on edellyttänyt viranomaisen luvan. Tällöin luovutusvoittoveroa ei panna maksuun. Ostajan maksukyvyttömyys voi myös olla peruste kaupan purulle, tällöin on oltava selvä näyttö maksukyvyttömyydestä. Myyjä on oikeutettu saamaan korvausta saamatta jääneestä voitosta, mikäli kaupan purkautuminen on ostajasta johtuvaa. Korvaus on tällöin pääomaverotuksen alaista tuloa.

Kaupan purkua on aiheellista tarkastella lähemmin holhousoimilainsäädännön valossa. HolhTL:n 26 §:n 1 momentin nojalla vajaavaltaisen tekemä oikeustoimi, johon hänellä ei ole oikeutta, ei ole sitova, ellei edunvalvoja ole antanut siihen suostumusta. Vastapuolen vilpittömälle mielelle ei ole annettu merkitystä, koska säännökset on laadittu vajaavaltaisen suojaksi.¹⁴⁹ HolhTL:n 27 §:n nojalla vastapuolella on oikeus vetäytyä oikeustoimesta, mikäli edunvalvojan suostumusta ei ole ja sopimusta ei ole asianmukaisesti hyväksytty tai asianmukaisesti täytetty. Vetäytymisestä on ilmoitettava vajaavaltaiselle tai hänen edunvalvojalleen.

Yleensä edunvalvojan määräys koskee edunvalvottavan taloudellisia asioita ja omaisuutta ja toimivalta on edunvalvojalla ja päämiehellä rinnakkainen. Tämä tarkoittaa sitä,

¹⁴⁷ Tavanomaista koti-irtaimistoa eivät ole autot, veneet, arvokkaat taulut tai taide-esineet.

¹⁴⁸ Osa 2006a: 147.

¹⁴⁹ Saarnilehto, Ari, Vesa Annola, Mika Hemmo, Juha Karhu, Leena Kartio, Eva Tammi-Salminen, Juha Tolonen, Jarmo Tuomisto & Mika Viljanen 2012: ?

että päämies voi tehdä oikeustoimia myös itsenäisesti. Selvitettäväksi tulee kumman, päämiehen vai edunvalvojan, tekemä oikeustoimi on pätevä. Päämiehen tekemä oikeustoimi voi tulla pätemättömäksi Laissa varallisuus oikeudellisista oikeustoimista (13.6.1929/228, jatkossa OikTL) 3 luvun säännösten nojalla. Oikeustoimikelpoisuuden puute voi johtua siitä, että päämies on vajaavaltainen eli alaikäinen tai vajaavaltaiseksi julistettu. Tällöin HolhTL:n 23 §:n nojalla oikeustoimet tulevat pätemättömiksi. Oikeustoimikelpoisuuden puute voi johtua myös täysivaltaisen päämiehen heikentyneestä ymmärryskyvystä, jolloin oikeustoimikelpoisuuden puutetta on tarkasteltava tapauskohtaisesti ja viime kädessä oikeustoimen pätemättömäksi julistamista koskevassa oikeudenkäynnissä.¹⁵⁰

HolhTL:n 34 §:ssä on säädetty luvanvaraisista oikeustoimista. HolhTL:n 36 §:n 2 momentin nojalla, mikäli luvanvaraiselle oikeustoimelle ei ole haettu holhousviranomaisen lupaa, ei oikeustoimi ole pätevä. Pätemättömyyteen on oikeutettu vetoamaan päämies ja hänelle määrätty edunvalvoja. Kaksipuolisessa oikeustoimessa, kuten sopimuksessa, toinen sopimusosapuoli on sidottu oikeustoimeen luvan puuttumisesta huolimatta. Edunvalvojan näkökulmasta tämä tarkoittaa sitä, että edunvalvojalla on mahdollisuus vetäytyä oikeustoimesta, koska holhousviranomaisen lupaa oikeustoimelle ei ole myönnetty. Toinen sopimusosapuoli ei ole oikeutettu hakemaan jälkikäteen holhousviranomaisen lupaa.¹⁵¹ HolhTL:n 37 §:n, nojalla sopimuskumppani voi vetäytyä oikeustoimesta tietyin edellytyksin.

Oikeustoimen hyväksymistä voidaan hakea jälkikäteen. Luvan puuttumisesta johtuva oikeustoimen pätemättömyys voidaan näin ollen korjata jälkikäteen. Luvan hakemiselle jälkikäteen ei ole HolhTL:ssa asetettu määräaika.¹⁵² Myytäessä tai ostettaessa omaisuutta, edunvalvoja hakee holhousviranomaisen lupaa yleensä luonnosasiakirjoilla. Tällä halutaan varmistaa holhousviranomaisen kanta kyseiseen oikeustoimeen. Asiakirjojen allekirjoitus tapahtuu yleensä vasta holhousviranomaisen antaman hyväksynnän jälkeen. Mikäli edunvalvoja tietoisesti toimien hakee lupaa jälkikäteen, on riskinä se, että holhousviranomainen katsoo oikeustoimen olevan päämiehen edun vastainen, eikä myönnä lupaa, jolloin oikeustoimi ei ole pätevä.

Jos päämiehen ja edunvalvojan samaa oikeutta koskeva määräämisoikeus on pätevä, oikeustoimen kiistatilanne ratkaistaan yleisten kollisionormien, esimerkiksi irtaimen kaksoisluovutusta koskevien sääntöjen nojalla. Kollisionormeja sovellettaessa merkitys-

---

¹⁵⁰ Välimäki 2008: 34–35.

¹⁵¹ Välimäki 2008: 112–113.

¹⁵² Välimäki 2008: 114.

tä on jälkimmäisen luovutuksen saajan vilpittömällä mielellä, eli onko jälkimmäisen luovutuksen saajan tiennyt, tai olisiko hänen pitänyt tietää aikaisemmasta luovutuksesta. Vilpittömän mielen vaatimus kohdistuu näin ollen aikaisemman luovutuksen eikä edunvalvojan määräyksen voimassaoloon.¹⁵³

5.4. Luovutustappio

Luovutustappiota syntyy silloin, kun todellinen poistamaton hankintameno yhteenlaskettuna voiton hankkimisesta olleilla menoilla on suurempi, kuin luovutushinta. Luovutusvoitto lasketaan saantokohtaisesti. Mikäli omaisuusesine on saatu useammalla saannolla, on jokaisen saannon jälkeen vähennettävä luovutushinnasta todellinen poistamaton hankintameno yhdistettynä voiton hankkimisesta olleilla menoilla tai vähennettävä hankintameno-olettama.¹⁵⁴

Luovutustappion vähentäminen tapahtuu luovutustappion syntymisvuonna ja kolmena sitä seuraavana vuonna kertyneestä omaisuuden luovutusvoitosta. Kolmen vuoden sääntö koskee ennen vuotta 2010 syntyneitä luovutustappioita. Verovuonna 2010 tai sen jälkeen syntyneitä luovutustappioita voidaan vähentää luovutusvuonna ja viitenä seuraavana vuotena.¹⁵⁵ Luovutustappioiden käytöstä saatava veroetu voi siten jäädä käyttämättä, mikäli luovutusvoittoa ei kerry säädettyinä aikana. Luovutustappioksi katsotaan arvopaperin arvonmenetys, mikäli se on tapahtunut esimerkiksi konkurssin yhteydessä tai muun vastaavan syyn yhteydessä. Oman tai perheen vakituisen asunnon, tavanomaisen koti-irtaimiston tai muun tähän rinnastettavan, henkilökohtaiseen käyttöön tarkoitetun irtaimen luovutuksesta syntyneitä tappiota ei voida vähentää kertyneestä luovutusvoitosta.¹⁵⁶

Perintöverotuksessa omaisuuden käypään arvoon ei vahvisteta omaisuuden myynnistä syntyneitä kuluja, ei edes silloin, kun omaisuus arvostetaan perintöverotuksessa perinönjättäjän kuoleman jälkeen tapahtuneessa myynnissä toteutuneen kauppahinnan perusteella. Hankintameno-olettaman käyttö perintöverotuksessa vahvistettuna arvona edellyttää perintöverotuksen toimittamista ja omaisuuden arvostamista verotuksessa. Ellei perintöverotusta ole toimitettu, voidaan luovutusvoiton verotuksessa käyttää ainoastaan hankintameno-olettamaa.¹⁵⁷

---

¹⁵³ Välimäki 2008: 36–36.

¹⁵⁴ Aarnio ym. 2011: 312.

¹⁵⁵ Luovutusvoittojen verotus 2010.

¹⁵⁶ Niskakangas 2009: 48.

¹⁵⁷ Aarnio ym. 2011: 314.

Luovutustappio syntyy silloin, jos perintöverotuksessa omaisuusesineelle vahvistettu arvo on suurempi, kuin myyntihinta.¹⁵⁸ Jakamaton kuolinpesä säilyy itsenäisenä verovelvollisena ja sen vuoksi jakamattoman kuolinpesän osakas ei voi vähentää jakamattoman kuolinpesän luovutuksesta syntynyttä tappiota omassa verotuksessaan eikä jakamaton kuolinpesä osakkaan luovutustappiota.¹⁵⁹

---

¹⁵⁸ Aarnio ym 2011: 315.

¹⁵⁹ Luovutusvoittojen verotus 2010.

6. PESÄNSELVITTÄJÄN JA PESÄNJAKAJAN TOIMIVALTA PERINNÖN- JAOSSA

6.1. Pesänselvittäjän ja jakajan määrääminen

Pesänosakkaiden tulee olla yksimielisiä pesän asioiden hoitamisesta. Mikäli pesän asioiden hoitamisesta esiintyy erimielisyyttä, voi yksikin pesän osakkaista pyytää tuomioistuimelta pesänselvittäjän määräämistä. Pesänselvittäjä voidaan määrätä myös velkojien vaatimuksesta. Yleensä sama henkilö määrätään pesänselvittäjäksi ja pesänjakajaksi. Tilanteessa, jossa on kyse lesken ja perillisten välisestä pesän selvittämisestä, voi olla parempi, että pesänselvittäjä ja – jakaja ovat eri henkilöitä. Tällöin vältytään pesänselvittäjän ajautumisesta ristiriitatilanteeseen, jossa pesänselvittäjä joutuu käyttämään puhevaltaa leskeä tai perillistä vastaan. Pesänselvittäjän tehtävänä on valvoa pesän etua. Edellä mainitussa tilanteessa pesänselvittäjä ei voi toimittaa jakoa vainajan perillisten ja lesken välillä.¹⁶⁰ Pesänselvittäjän hallinnoidessa kuolinpesää, menettävät kuolinpesän osakkaat oikeutensa päättää kuolinpesän asioista. Pesänselvittäjä myös edustaa kuolinpesää yksin.¹⁶¹ Holhouslainsäädännössä katsotaan olevan päämiehen edun mukaista, että päämies saa osuutensa kuolinpesästä. Edunvalvojalla on yhtäläinen oikeus hakea pesänselvittäjän ja – jakajan määräystä päämiehensä puolesta. Riitaisissa kuolinpesissä tämä on ainut vaihtoehto.

Pesänselvittäjän määräämiselle ei ole säädetty määräaikaa, vaan pesänselvittäjän määräyksen ajankohta voi olla koska tahansa perittävän kuoleman jälkeen. Kuolinpesissä, joissa omaisuutta ja velkoja on paljon useassa maassa, on pesän hakeminen konkurssiin parempi vaihtoehto silloin, jos konkurssin edellytykset täyttyvät ja pesään ei jää säästöä. Kuolinpesän osakas voi tällöin olla hakijana, mikäli pesänselvittäjää ei ole määrätty. Muissa tapauksissa pesänselvittäjän määrääminen on parempi vaihtoehto. Jäämistöomaisuuden myynti on helpompaa, kuin konkurssipesässä ja pesänselvittäjähallinto on kokonaisuudessaan kevyempää, kuin konkurssihallinto.¹⁶²

Pesänselvittäjän hakeminen on osakkaan etu, ei velvollisuus. Mikäli pesänosakkaana on vajaavaltainen henkilö ja hänen etunsa on ristiriidassa oikeustoimikelpoisen pesän

¹⁶⁰ Norri 2010: 318–319.

¹⁶¹ Aarnio & Kangas 2009: 470.

¹⁶² Aarnio & Kangas 2009: 470–471.

osakkaan kanssa, ei pesänselvittäjää tarvitse hakea. Pesänselvittäjällä on velvollisuus ilmoittaa maistraatille, mikäli kuolinpesässä on edunvalvonnan tarpeessa oleva henkilö. Myös poissaolevan kuolinpesäosakkaan kohdalla pesänselvittäjän on ryhdyttävä toimenpiteisiin edunvalvojan määräämiseksi, mikäli osakkaan olinpaikasta ei ole tietoa.¹⁶³ Pesänselvittäjän velvollisuutena on huolehtia vajaan osakkaan oikeuksien toteutumisesta. Tällä turvataan kaikkien kuolinpesäosakkaiden kuulemisvelvoite ja itsemääräämisoikeuden noudattaminen.

6.2. Pesänselvittäjän tehtävä

Kuolinpesää voivat hallinnoida osakkaat yhdessä tai pesänselvittäjä. Kummankin hallintomuodon tehtäviin kuuluvat juoksevan hallinnon hoitaminen, omaisuuden hallinta, pesänselvittäminen ja tilityksen antaminen. Pesänselvittäminen sisältää yksittäisiä toimenpiteitä, kuten sopimussuhteiden selvittämisen, velkojen selvittämisen ja maksamisen, legaanin täyttämisen sekä jaettavien varojen selvittämisen. Pesänselvittäminen on vain yksi toimi pesän hallinnoimisessa. Pesänselvitys voidaan määrätä vaikka pesässä ei olisi mitään selvitettävää tai pesä olisi jo selvitetty. Tällöin pesänselvittäjän tarve voi tulla tilanteessa, jossa osakkaat eivät ole kykeneviä yksimielisesti päättämään juoksevien asioiden hoitamisesta.¹⁶⁴

Pesänselvittäjän tehtävänä on huolehtia siitä, että kaikkien kuolinpesäosakkaiden etu tulee huomioiduksi. Tämä tarkoittaa pesän osakkaiden kuulemista ja huolehtimista siitä, että pesänselvityksessä esiin tulleet asiat tulevat kaikkien osakkaiden tietoon. Pesänselvittäjä pitää pöytäkirjaa, johon kirjataan pesää koskevat päätökset. Pöytäkirjat toimivat myös näyttönä siitä, että pesänselvittäjä on toiminut lain mukaisesti. Pesänselvityksen tarkoituksena on pesän jakokuntoon saattaminen, jota edeltää jäämistön laajuuden selvittäminen ja pesän vastuiden täyttäminen.¹⁶⁵ Alioikeuden määräämä puolueeton pesänjakaja on oikeutettu tekemään ositus ja perinnönjako. Pesänjakajan on suoritettava perinnönjako, mikäli jonkun kuolinpesäosakkaan osuus kuolinpesästä on ulosmitattu, yksikin pesäosakkaista vaatii pesänjakoa, tai kun kuolinpesä on riittävä eikä sopimuksella tehtävä pesänjako onnistu.¹⁶⁶ Lohi ja Välimäki ovat käsitelleet pesänselvittäjän toimesta haettavaa edunvalvojan määräystä osakkaalle tai muulle pesän intressille ja ovat tulleet siihen tulokseen, että edunvalvojan määräys tarvitaan jo pesänselvityksessä,

¹⁶³ Aarnio & Kqngas 2009: 481, kts. myös HolhTL 8 § 1. momentti.

¹⁶⁴ Lohi & Välimäki 1999: 5–6.

¹⁶⁵ Aarnio & Kqngas 2009: 523–525.

¹⁶⁶ Norri 2010: 454.

perinnönjaossa edunvalvojan määräys tarvitaan joka tapauksessa.¹⁶⁷ PK 19 luvun 14 §:n nojalla pesänselvittäjä ei saa luovuttaa kiinteää omaisuutta tai toisen maalla olevaa laitosta, joka hallintaoikeuksineen maahan voidaan maanomistajaa kuulematta luovuttaa kolmannelle henkilölle. PK 19 luvun 12 §:n 3 momentin nojalla pesänselvittäjällä on velvollisuus kuulla pesän osakkaita.

Pesänselvittäjän on saatava osakkaiden suostumus tai tuomioistuimen lupa PK 19 luvun 4 §:n nojalla tapauksissa, joissa on kyse kiinteän omaisuuden luovuttamisesta, tai toisen maalla olevasta laitoksesta, joka hallintaoikeuksineen maahan voidaan maanomistajaa kuulematta luovuttaa kolmannelle henkilölle. Lisäksi PK 12 luvun 2 §:n mukaan pesänselvittäjän on tiedusteltava osakkaiden mielipidettä perittävän harjoittaman liikkeen selvittämisestä tai muusta osakkaille erityisen tärkeästä tai merkittävästä asiasta. Kuolinpesän omaisuuden haltuunotolla sivuutetaan kuolinpesän osakkaiden toimivalta kuolinpesän asioiden hoitamisessa. Tämä ei kuitenkaan oikeuta pesänselvittäjää sivuuttamaan kuolinpesäosakkaiden kuulemisvelvoitetta. Pesänselvittäjällä on kuitenkin toimivalta tehdä itsenäinen ratkaisu, mikäli kuolinpesäosakkaat eivät pääse yksimielisyyteen omaisuuden jaosta.

Lesken ja perillisten välisessä pesänselvityksessä voi olla tarpeellista määrätä eri henkilö pesänjakajaksi. Tämä menettely koskee tilanteita, jossa pesänselvittäjä käyttää puhevaltaa leskeä tai perillistä vastaan. Pesänselvittäjän tehtävänä on valvoa pesän etua, joten hän ei voi toimittaa ositusta vainajan perillisten ja lesken välillä. Testamentin toimeenpanija on oikeutettu ryhtymään pesänselvitykseen ilman tuomioistuimen määräystä.¹⁶⁸

6.3. Perinnönjako

Lähtökohtaisesti perinnönjako voidaan toimittaa sopimusjakona kuolinpesän osakkaiden yhteisellä sopimuksella. Perinnönjaon varhaisin ajankohta on PK 23 luvun 2 §:n mukaan sen jälkeen, kun perunkirjoitus on toimitettu, kaikki tiedossa olevat velat on maksettu, tai velkojen maksamiseen tarvittavat varat on pantu erityiseen hoitoon. Perinnönjako voidaan tehdä aikaisemminkin sopimusvapauden nojalla. Mikäli velkojien suojaa on loukattu, voi tuomioistuin määrätä perinnönjaon peruuntumaan ja pesän osakkaiden palauttamaan perintöosuutensa. Kuolinpesän osakas voi vaatia pesänjakajan toimitta-

¹⁶⁷ Lohi & Välimäki 1999: 33.

¹⁶⁸ Norri 2010: 319.

maan perinnönjaon, tällöin on kyseessä toimitusjako. Tuomioistuimen on määrättävä pesänjakaja, mikäli jonkun kuolinpesäosakkaan perintöosuus on ulosmitattu pesästä. Pesänjakajan tehtävänä on perinnönjaon suorittaminen. Pesän osakkaat voivat valuttaa pesänjakajan ottamaan pesä haltuunsa, jolloin pesänjakaja toimii toimeksiantosopimuksen nojalla. Pesänjakaja järjestää perinnönjakokokouksen, johon kuolinpesän osakkaat todisteellisesti kutsutaan. Pesänjakaja pyrkii saamaan osakkaat sopimaan perinnönjaosta. Mikäli sopimusjako ei onnistu tai joku kuolinpesän osakkaista ei saavu perinnönjakokokoukseen, on pesänjakajan annettava jokaiselle kuolinpesän osakkaalle osa kaikenlaisesta omaisuudesta.¹⁶⁹

Pesäosakkaiden toimittama sopimusjako tulee voimaan perinnönjakokirjan allekirjoituksella ja todistuksella. Allekirjoituksellaan pesäosakas hyväksyy perinnönjaon. Pesänjakajan toimittaessa perinnönjaon, allekirjoittaa pesänjakaja perinnönjakokirjan. Pesäosakkaat voivat merkitä perinnönjakokirjaan hyväksyntänsä perinnönjaolle ja jako tulee voimaan. Mikäli joku kuolinpesäosakkaista ei hyväksy pesänjakajan suorittamaa perinnönjakoa, alkaa kuuden kuukauden moiteaika. Jokaisella kuolinpesän osakkaalla on oikeus nostaa moitekanne ja vaatia perinnönjaon kumoamista tai oikaisua. Jako tulee lopulliseksi, ellei kuuden kuukauden kuluessa ole nostettu moitekannetta.¹⁷⁰

Tuomioistuimen määräämän pesänjakajan tekemään ositus- ja perinnönjakoon ei vaadita holhousviranomaisen lupaa, vaikka toimitusositus ja toimitusjako perustuisivat osakkaiden tekemään sopimukseen. Pesänjakajan on tällöin harkittava onko edunvalvojan ja osakkaiden tekemä sopimus päämiehen edun mukainen.¹⁷¹ Valvontavastuu päämiehen edun mukaisesta oikeustoimesta siirtyy näin ollen pesänjakajalle.

---

¹⁶⁹ Mäkelä 2007: 472–474.

¹⁷⁰ Norri 2010: 485–486.

¹⁷¹ Välimäki 2008: 101.

7. PÄÄMIEHEN ITSEMÄÄRÄÄMISOIKEUDEN KUNNIOITTAMINEN JÄÄMISTÖN VEROSUUNNITTELUSSA

Päämiehen itsemääräämisoikeutta voidaan tarkastella edunvalvojan toimivallan kautta. Edunvalvojan toimivaltanormeja ovat HolhTL 37-41 § ja 42 § sekä 43 §. HolhTL 37-41 §:ssä säädetään edunvalvojan velvollisuudesta huolehtia päämiehensä omaisuudesta. HolhTL 42 §:ssä säädetään edunvalvojan velvollisuudesta huolehtia siitä, että päämiehelle järjestetään asianmukainen hoito ja huolenpito. HolhTL 43 §:ssä säädetään edunvalvojan velvollisuudesta kuulla päämiestään. Saman pykälän toisessa momentissa kuitenkin todetaan, että kuuleminen on tarpeetonta, mikäli päämies ei ymmärrä asian merkitystä.

HolhTL 43 § 2. momentin sisältö on edunvalvojan käytännön työn kannalta haasteellinen. Edunvalvoja joutuu käytännön työssään usein pohtimaan, milloin kuuleminen on tarpeetonta vai, onko se milloinkaan tarpeetonta. Päämiehen ollessa tajuttomana, kuuleminen ei varmaankaan ole mahdollista ja on sen vuoksi tarpeetonta. Toisaalta päämiehen omaisilla, tai läheisillä saattaa olla sellaista tietoa, joka auttaa selvittämään päämiehen tahtoa silloin, kun hän ei itse sitä pysty ilmoittamaan. Muistisairautta potevilla päämiehillä voi olla kirkkaampia hetkiä, jolloin he pystyvät ottamaan kantaa heitä koskeviin asioihin. Vaikeasti kehitysvammaisten päämiesten kohdalla itsensä ilmaiseminen voi olla mahdotonta, jolloin heidän kuulemisensa ei ole mahdollista.

Purosen mukaan rinnakkainen toimivalta voi olla ongelmallista verotuksen kannalta. Kysymykseen tulee tilanne, jolloin päämies on yksin allekirjoittanut asiakirjan ja herää kysymys, onko päämies ymmärtänyt oikeustoimen merkityksen. Verohallinnossa ei ole ohjeistusta kyseisen tilanteen varalle. Purosen mielestä verottajan asiana ei ole laittaa vireille edunvalvojan hakemusta vaikka hallinnossa törmättäisiin henkilöihin, jotka mahdollisesti eivät ole kykeneviä huolehtimaan asioistaan. Puronen toteaa, että asia on syytä tiedostaa ja pyrkiä hoitamaan vapaamuotoisemmin.¹⁷² Edunvalvojan määräyksen voi laittaa vireille kuka tahansa, joka havaitsee henkilön toimintakyvyn alentuneen taloudellisten asioiden hoidossa. Velvollisuutta edunvalvojan määräyksen vireille saattamisessa ei ole veroviranomaisilla. Olisi kuitenkin erikoista, mikäli viranomaisen sivuuttaisi tapahtuman, joka on selvästi henkilön edun vastainen, ja joka mahdollisesti johtuu henkilön ymmärtämättömyydestä.

---

¹⁷² Puronen 2010: 140–141.

7.1. Julkisuus ja salassapito

Laki virnaomaisen toiminnan julkisuudesta 21.5.1999/621 koskee edunvalvojaa valtion virkamiehenä. HolhTL 92 §:n mukaan ”Edunvalvoja, edunvalvontapalvelun tuottajan palveluksessa oleva henkilö, luottamushenkilö ja holhoustoimen tehtävässä käytetty asiantuntija, eivät ilman asianomaisen suostumusta saa ilmaista holhoustoimeen liittyvän tehtävän perusteella tietoon saamaansa asiaa, joka yksityisen taloudellisen edun tai yksityisyyden suojaamiseksi on pidettävä salassa.” Poikkeuksena edellä mainitusta säännöksestä mainitaan valtion tai kunnan viranomaiset, jotka tarvitsevat tietoja lain mukaisten tehtäviensä suorittamiseksi, syyttäjä- ja poliisiviranomaiset rikoksen selvittämiseksi, tuomioistuimet, sekä ne joilla lain mukaan on oikeus tietojen saantiin.

7.1.2. Edunvalvojan oikeus tiedonsaantiin

Itsemääräämisoikeuden käyttäminen voi henkilön sairaudesta johtuen olla rajoitettua. Tapauksissa, joissa on kyseessä täysi-ikäinen henkilö, jolla on muistisairaus, mielenterveys sairaus, tai hän on muuten kykenemätön ilmaisemaan omaa tahtoaan, on kuultava henkilön lähiomaisia, kuten aviopuolisoa, lapsia tai muuta läheistä henkilöä tai laillista edustajaa. Tämä ei kuitenkaan poista velvollisuutta kuulla henkilöä itseään. Tietojensaantioikeus on henkilön laillisella edustajalla julkisuuslain mukaan toisin kuin omaisilla, joilta tietojensaanti on evätty. Salassa pidettäviä tietoja voidaan kuitenkin antaa omaisille, mikäli henkilön tahdon selvittäminen edellyttää salassa pidettävien tietojen antamista. Tällöin on kuitenkin täytyttävä asiakastietolain 17 §:n säännökset. Henkilön terveys, kehitys tai turvallisuus voi vaarantua ja tietoja tarvitaan hoidon tai huollon toteuttamiseksi. Toisessa tapauksessa on kyse alaikäisen edun selvittämisestä. Tällöin alaikäisen ja vanhemman edut voivat olla ristiriidassa ja alaikäisen edun turvaamiseksi salassa pidettävää tietoa voidaan luovuttaa. Kolmannessa tapauksessa salassa pidettävä tietoa voidaan luovuttaa, mikäli henkilön edut ja oikeudet ovat vaarassa eikä henkilö itse pysty arvioimaan asioiden merkitystä. Kyseeseen voivat tulla muistisairautta potevat henkilöt, tai kehitysvammaiset henkilöt.¹⁷³

Edunvalvojan tiedonsaantioikeus perustuu hänelle määrätyn tehtävän hoitamiseksi tarvittaviin oikeuksiin. Edunvalvojan tehtävänä on huolehtia päämiehensä omaisuudesta ja varallisuudesta sekä päämiehensä kokonaisvaltaisesta hyvinvoinnista. Suoriutuminen edunvalvojalle määrätystä tehtävästä edellyttää päämiehen tilanteen jatkuvaa seuraamista, sekä mahdollisuutta puuttua epäkohtiin. Edunvalvojan tulee toimissaan rajoittua ai-

---

¹⁷³ Tuori & Kotkas 2008: 442–443, 604–605.

noastaan niihin tehtäviin, jotka hänelle on määrätty, jotta välttyään tarpeettomalta puutumiselta päämiehen yksityisyyteen. Edunvalvoja ei siten voi omatoimisesti laajentaa tehtäväluettaan hänelle annetun määräyksen ulkopuolelle. Edunvalvojan tiedonsaanti-oikeudella turvataan päämiehen oikeudet erilaisiin etuuksiin, silloin kun päämies ei itse ole kykenevä toimimaan.¹⁷⁴ HolhTL 89 §:n mukaan edunvalvojalla on oikeus saada kaikki ne tiedot, joita henkilöllä itselläänkin olisi oikeus saada, ellei toisin määrätä.

Edunvalvojan määräyksen astuttua voimaan, lähetetään kyselyt pankkeihin, kansaneläkelaitokselle, veroviranomaisille, eläkelaitoksille, ulosottoviranomaisille sekä kaikille tiedossa oleville palveluntuottajille. Kyselyn tarkoituksena on kartoittaa päämiehen taloudellinen tilanne. Kyselykirjeiden mukana seuraa ote holhousrekisteristä¹⁷⁵, josta ilmenee kyselyn lähettäneen edunvalvojan oikeus saada tietoja päämiehestään. Holhousrekisteriin merkitään:

- 1) edunvalvonnassa olevan henkilön (*päämies*) nimi, henkilötunnus, osoite ja kotikunta sekä edunvalvonnan alkamisajankohta;
- 2) edunvalvojan nimi, henkilötunnus ja osoite sekä, jos edunvalvojan tehtävä perustuu tuomioistuimen tai holhousviranomaisen päätökseen, tehtävän alkamisajankohta;
- 3) edunvalvojan tehtävä;
- 4) edunvalvojan tehtävän lakkaamisajankohta, jos edunvalvoja on määrätty tehtävänsä määrääjäksi;
- 5) tieto siitä, onko päämiehen toimintakelpoisuutta rajoitettu;
- 6) jos päämiehen toimintakelpoisuutta on rajoitettu, tieto siitä, millä tavoin toimintakelpoisuutta on rajoitettu ja mistä alkaen;
- 7) tieto siitä, mikä viranomainen on antanut edunvalvojan määräämistä, edunvalvojan tehtävää tai toimintakelpoisuuden rajoittamista koskevan päätöksen ja milloin;
- 8) holhousviranomainen, joka valvoo edunvalvojan toimintaa; sekä
- 9) sellaiset kirjaamista koskevat tiedot, jotka ovat tarpeen rekisterin pidon ja käytön kannalta.

Kun edunvalvojana on yleinen edunvalvoja, holhousasioiden rekisteriin merkitään nimen ja henkilötunnuksen asemesta palveluntuottajan nimi ja muut palveluntuottajan yksilöimiseksi tarpeelliset tiedot, edunvalvojan nimike sekä, jos palveluntuottajalla on useampi kuin yksi yleinen edunvalvoja, edunvalvojan järjestysnumero.¹⁷⁶

¹⁷⁴ Tornberg 2008: Tietosuoja nro 2.

¹⁷⁵ Henkilötietolaissa (22.1.1999/523) säädetään henkilötietojen automaattisesta käsittelystä sekä muusta henkilötietojen käsittelystä silloin, kun tiedoista on tarkoitus muodostaa henkilörekisteri tai sen osa. Väestörekisteri 2012: Holhousasioiden rekisteriä pitävät yllä maistraatit ja Itä-Suomen aluehallintovirastossa toimiva maistraattien ohjaus- ja kehittämissyksikkö.

¹⁷⁶ Oikeusministeriön asetus tietojen merkitsemisestä holhousasioiden rekisteriin 14.3.2011/238, 1 §.

Edunvalvonnan alkaessa edunvalvoja ja päämies tapaavat toisensa. Tapaamisessa edunvalvoja pyrkii saamaan tietoja päämieheltä itseltään tai aikaisemmin hänen asioitaan hoitaneilta henkilöiltä, mikäli päämies ei itse kykene tietojen antamiseen. Tapaamisessa kartoitetaan myös henkilön osakkuus kuolinpesiin ja pyritään selvittämään kuolinpesien tilanne, sekä päämiehen itsensä tekemän testamentin olemassaolo. Edunvalvoja joutuu usein pyytämään veroviranomaisilta kopioita perukirjoista, joiden avulla selvitetään kuolinpesien tilannetta. Päämiehen varallisuuden ja omaisuuden haltuunotto on hyvin konkreettista. Pankkitilit, asunto-osakkeen osakekirjat, puhelinosakkeet, asuntojen avaimet, arvo-osuudet, irtaimisto, arvoesineet, testamentti otetaan edunvalvojan haltuun.

Potilastietojen saantia on rajoitettu koskemaan edunvalvojan tehtävän sisältöä. Poikkeuksena on kiireellistä hoitoa vaativat päätökset. Vaikka edunvalvojan tehtävä koskisikin päämiehen terveydenhoitoon liittyvien asioiden käsittelyä, voi päämies kieltää antamasta tietoja edunvalvojalleen, mikäli päämies ymmärtää asian merkityksen.¹⁷⁷

Edunvalvojan määräyksen edellytyksenä on henkilön terveydentilasta johtuva kykenemättömyys hoitaa taloudellisia asioitaan. Maistraatin alkaessa selvittämään henkilön edunvalvonnan tarvetta, pyydetään henkilöä toimittamaan lääkärintodistus, jossa henkilöä hoitava lääkäri ottaa kantaa edunvalvonnan tarpeellisuuteen. Maistraatilla on siten tiedossa henkilön sairaudet ja mahdollisesti muitakin taustatietoja henkilön elämänvaiheista. Edunvalvojan määräyksen alkaessa edunvalvojalla ei näitä tietoja ole. Edunvalvojan tiedossa on pelkästään päämiehen nimi, henkilötunnus, tehtävän rajaus ja määräyspäivä. Edunvalvoja joutuu näin ollen selvittämään ensimmäiseksi päämiehen, avuntarpeen ja onko päämiehellä ketään läheistä tai kunnan kotipalvelun työntekijää avustamassa päivittäisissä toiminnaissa. Eri paikkakuntien maistraattien välillä on eroavaisuuksia siinä, kuinka edunvalvoja saa tiedot päämiehen terveydentilasta. Joissakin maistraateissa edunvalvojan määräyksen yhteydessä toimitetaan maistraatissa oleva lääkärintodistus edunvalvojalle. Edunvalvojan oikeus tietojensaantiin päämiehen terveydentilasta olisi vähintäänkin oikeutettua. Edunvalvojan tehtävänä on päämiehen kokonaisvaltaisesta hyvinvoinnista huolehtiminen. Monessa tapauksessa päämies ei itsenäisesti kykene olemaan yhteydessä edunvalvojaansa terveydentilastaan johtuen ja edunvalvonnan alkuketket ovat päämiehen kannalta koko prosessin kriittisin vaihe.

Päämieheltä itseltään voidaan kysyä hänen terveydentilaansa liittyviä tietoja, ja päämies voi tiedot antaa, mikäli katsoo tarpeelliseksi. Päämiehen yhteistyökyvyistä riippuu mitä

---

¹⁷⁷ Tornberg 2008: Tietosuojat.

tietoja edunvalvoja saa. Joissakin tapauksissa päämies kieltäytyy sanomasta asioistaan yhtään mitään, tällöin päämies on yleensä vastustanut edunvalvojan määräystä.

7.1.3. Päämiehen oikeus tiedonsaantiin

Päämiehellä on HolhTL 39 §:n 3 momentin nojalla oikeus tietojensaantiin. Päämies voi tiedustella edunvalvojaltaan kuinka hänen omaisuuttaan ja varallisuuttaan on hoidettu. Päämiehellä on myös oikeus saada tietoja pankkitileistään. Sen sijaan ulkopuolisilla, kuten sukulaisilla ei ole oikeutta tietojensaantiin. HolhTL 92 § 2 momentin mukaan edunvalvoja ei saa ilman päämiehen suostumusta antaa tietoja, joita hän tehtävää hoitaessaan on saanut tietoonsa, ja jotka päämiehen taloudellisen edun tai yksityisyyden suojaamiseksi on pidettävä salassa. Toisin sanoen päämiehen suostumuksella tietoja voidaan antaa, ja mikään ei estä päämiestä itseään kertomasta omista taloudellisista asioistaan sitä kysyvälle. Päämiehen omaiset ja läheiset, jotka ennen edunvalvontaa ovat huolehtineet päämiehen asioista, eivät aina ymmärrä miksi edunvalvoja ei anna heille tietoja päämiehen taloudellisesta tilanteesta.

Yksilön osallistuminen häntä itseään koskevaan päätöksentekoon on mahdollista vain selvittämällä hänen mielipiteensä. Mielipiteen muodostamisen lähtökohtana on informaation antaminen käsiteltävästä asiasta. Oikeutta tietojen saantiin ei voida helposti sivuuttaa. Tiedonsaantioikeutta rajoitettaessa on huomioitava henkilön vajaakykyisyyden aste ja siten huomioitavaksi tulee kunkin henkilön erityispiirteet. Tällöin tulee harkittavaksi tietojen antamisen ajankohta sekä tapa jolla tietoja annetaan. Oikeudesta tietojen saantiin säädetään yleisesti hallintolain nojalla, lisäksi erityislaeissa, kuten sosiaali- ja terveydenhuollon normistoissa. Edunvalvojan määräys koskee useimmiten henkilön taloudellisten asioiden ja omaisuuden hoitamista. Joissain tapauksissa edunvalvojan määräys voi koskea HolhTL:n 29 §:n 2 momentissa säädettyjä henkilökohtaisia asioita, jolloin informaatiota tulee antaa tehtävään määrätylle edunvalvojalle. On kuitenkin syytä muistaa sosiaali- ja terveydenhuollon erityislainsäädännön normisto henkilön osallistumisoikeuden, yhteisymmärrysvaatimuksen sekä tiedonsaantioikeuden varmistamiseksi.¹⁷⁸

7.2. Edunvalvontavaltuus

Tämä tutkimus on rajattu yleiseen edunvalvontaan. Itsemääräämisoikeuden näkökulmasta on kuitenkin tarpeellista lyhyesti tuoda esille edunvalvontavaltuus vaihtoehtona

---

¹⁷⁸ Pahlman 2007: 60–63.

yleiselle edunvalvonnalle. Edunvalvontavaltuutuksen tavoitteena on tukea päämiehen itsemääräämisoikeutta¹⁷⁹.

Laissa edunvalvontavaltuutuksesta (25.5.2007/648, jatkossa EVVL) säädetään henkilön oikeudesta valtuuttaa valitsemansa henkilö hoitamaan hänen taloudellisia asioitaan ja omaisuuttaan. Valtuutus voi koskea myös valtuutettua henkilönä sellaisissa asioissa, joiden merkitystä valtuuttaja ei kykene ymmärtämään tilanteessa, jossa valtuutus astuisi voimaan. Tällaisia tilanteita voisi olla esimerkiksi valtuuttajan asumisesta päättäminen silloin, kun valtuuttaja on muistisairauden vuoksi kykenemätön arvioimaan omaa asumistarvettaan. Edunvalvontavaltuutuksen voimaantulon on edellytyksenä, että valtuuttajan terveydentila on heikentynyt sairauden, henkisen toiminnan häiriintymisen tai muun vastaavan syyn vuoksi ja valtuuttaja on tullut kykenemättömäksi hoitamaan asioitaan. Tämän lisäksi maistraatin on vahvistettava valtuutus, jotta se astuisi voimaan. Edunvalvontavaltuutuksen vahvistamisen jälkeen valtuutetusta tulee valtuuttajan edunvalvoja valtuutuksessa määrätyissä asioissa.¹⁸⁰

Verrattaessa edunvalvontavaltuutetun ja edunvalvojan kelpoisuutta, voidaan todeta, että edunvalvontavaltuutetun kelpoisuus on laajempi kuin edunvalvojan. Edunvalvontavaltuutuksen sisällölle on asetettu tiettyjä rajoituksia. EVVL 2 §:n 1 momentin nojalla edunvalvontavaltuutus ei tuo valtuutetulle kelpoisuutta edustaa päämiestä henkilöä koskevissa asioissa, jonka merkityksen valtuuttaja ymmärtää asian päättämishetkellä. EVVL 2 §:n 3 momentin nojalla valtuutus ei tuo valtuutetulle kelpoisuutta tehdä päämiehen puolesta korostetun henkilökohtaisia oikeustoimia. EVVL 18 §:n nojalla valtuutettu on oikeutettu antamaan lahjan vain jos lahjan antamisen perusteet on yksilöity valtakirjassa. EVVL 20 §:n 1 momentin nojalla valtuutettu saa luovuttaa tai pantata päämiehen kiinteistön vain jos valtakirjassa on siten määrätty, tällöin ei tarvita Maakaaressa (12.4.1995/540) säädettyä yksilöityä valtakirjaa.¹⁸¹ EVVL 18 §:n nojalla valtuuttajalla on mahdollisuus suunnitella jäämistönsä luovutuksesta perintöverotuksessa saatavan hyödyn näkökulmasta. Valtuutettu voi tällöin toteuttaa itsemääräämisoikeuttaan jäämistönsä suhteen.

7.3. Testamentti

---

¹⁷⁹ Välimäki 2008: 8.

¹⁸⁰ Parviainen & Rubanin 2009: 57

¹⁸¹ Välimäki 2008: 162–163.

HolhTL 29 §:n 3. momentin mukaan edunvalvojalla ei ole oikeutta tehdä päämiehensä puolesta testamenttia tai peruuttaa testamenttia.¹⁸² Testamentti on korostetusti henkilökohtainen oikeustoimi, jota kukaan ei voi tehdä edes toisen suostumuksella tämän puolesta. Testamentintekokelpoisuus säilyy päämiehellä edunvalvonnasta huolimatta tai vajaavaltaiseksi julistamisesta huolimatta. Syvästi dementoituneelta henkilöltä voi puuttua testamentintekokelpoisuus, mutta siihenkään ei voida vedota henkilön eläessä, vaan siihen on vedottava testamentin moiteoikeudenkäynnissä, perittävän kuoleman jälkeen. Testamenttia rasittava pätemättömyys voi korjautua silloin, jos kukaan perillisistä ei moiti testamenttia laissa säädetyn kuuden kuukauden määräajassa.¹⁸³ Tekemällä testamentin päämies voi itsemääräämisoikeutensa nojalla vaikuttaa myös verotuksellisiin kysymyksiin, mikäli hän siinä vaiheessa riittävästi asiaa ymmärtää.

Henkilö, jolle on diagnostisoitu muistisairaus oireineen, voi olla kykenevä ilmaisemaan tahtonsa valoisana hetkenä. Testamenttauskelpoisuutta olisikin tarkasteltava aina tapauskohtaisesti, onko henkilö juuri kyseisen testamentin laatimistilanteessa ollut kykenevä ilmaisemaan tahtonsa.¹⁸⁴ Itä-Suomen hovioikeus on vuonna 1992 kahdessa ratkaisussaan, 21.7.1992 S 91/388 ja 5.5.1992 S 91/288 ottanut kantaa testamentintekokelpoisuuteen. Ratkaisuissa testamentintekijät olivat olleet muistisairaudesta johtuen testamentintekokelpoisia, vaikka sairaus oli todettu useita vuosia aikaisemmin, ennen testamentin tekoa. Itä-Suomen hovioikeus oli näin pysyttänyt alioikeuden ratkaisun voimassa.

Edunvalvojien substanssikoulutuksen yhtenä aiheena on ollut perintöoikeus, jossa nimenomaan käsiteltiin testamentteja edunvalvonnan näkökulmasta. Päämiehen ilmaisessa tahtonsa tehdä testamentti, tulisi edunvalvojan ohjata päämies lakimiehen luokse, joka testamentin laatii. Edunvalvojan on siis myötävaikutettava päämiehen mahdollisuuden ilmaista viimeinen tahtonsa.

Edunvalvonnan alkaessa päämieheltä tiedustellaan onko hänellä testamenttia. Mikäli testamentti on, pyritään se tallettamaan turvalliseen paikkaan. Edunvalvojien keskuudessa on herättänyt keskustelua, onko edunvalvojalla oikeus saada tietoonsa testamentin sisältö. Testamentin sisällön säilyminen testamentintekijällä on yhtä tärkeää, kuin se, että testamentti säilyy perittävän kuolemaan saakka. Sisällön salassapito estää testamentintekijään kohdistuvan asiattoman taivuttelun¹⁸⁵. Erityisesti tätä on aiheellista pohtia

¹⁸² Kts. myös Aarnio & Kangas 2008: 281.

¹⁸³ Aarnio ym. 2011: 61.

¹⁸⁴ Aarnio & Kangas 2008: 325.

¹⁸⁵ Aarnio & Kangas 2008: 98.

silloin, jos testamentti on suljetussa kuoressa. Ongelmalliseksi asian tekee se, että päämies on voinut ilmaista viimeisenä tahtonaan määrätä esimerkiksi asunto-osakkeensa lapsenlapselleen ja testamentti on suljetussa kuoressa. Edunvalvojan ollessa tietämätön testamentin sisällöstä, hän voi realisoida omaisuutta vastoin testamentintekijän tahtoa.

7.4. Holhoustoimilain asettamat rajoitukset

Vuoden 1999 holhoustoimilain uudistuksen myötä tavoitteena oli lakiin sisältyvän kuusiportaisen edunvalvonnan ottaminen käytäntöön. Oikeuskäytännön mukaan käytössä on vain yksi edunvalvonnan keino; toistaiseksi voimassa oleva määräys, yleinen tukeva edunvalvonta ilman erityismääräyksiä. Ristiriitaa aiheuttaa ilmaisu toimintakelpoisuuden rajoittamattomuudesta. Käytännössä, esimerkiksi pankeissa ja muidenkin sopimus-kumppaneiden kanssa katsotaan, että edunvalvojan määräys on merkki toimintakyvyn puutteesta ja sen vuoksi asioidaan edunvalvojan kanssa. Edunvalvonnan alkaessa toisiasiallisesti päämiehen pankkitilit suljetaan ja käyttöoikeus pankkitileihin on vain edunvalvojalla. Päämiehen suojeleminen tapahtuu siis todellisuudessa tehokkaammin, kuin holhoustoimilaissa säädetään.¹⁸⁶

Holhoustoimilain 32 §:n 1. momentin mukaan edunvalvoja ei saa lahjoittaa päämiehen omaisuutta. Tämän pykälän nojalla ennakkoperinnön antaminen verosuunnittelukeinona on kiellettyä. Lahjoituskielto on ehdoton, maistraattikaan ei voi myöntää lupaa lahjoitukseen. Toisaalta päämies itsemääräämisoikeutensa nojalla voisi pätevästi lahjoittaa omaisuutta, mikäli hänen toimintakelpoisuuttaan ei ole rajoitettu. Eduskunnan oikeusasiamies on ratkaisussaan 3202/4/08 ottanut kantaa lahjoituskieltoon. Kyseessä oli päämiehen varoista, edunvalvojan välityksellä, antamat lahjat päämiehen läheisille henkilöille, jotka maistraatti katsoi tehdyn HolhTL 32 §:n 1 momentin vastaisesti. Kantelija taas katsoi, että päämiehen itsemääräämisoikeutta ei kunnioitettu, koska maistraatti määräsi lahjat palautettavaksi. Maistraatin ratkaisu perustui oletamaan, että päämies ei ymmärtänyt lahjan merkitystä ja tästä syystä ei pystynyt ilmaisemaan tahtoaan. Oikeusasiamieskin toteaa ratkaisussaan, että muistisairaana päämiehen ymmärryskyky voi vaihdella päivittäin ja mielipide voi vaihtua kysyjän mukaan.

Muistisairailta henkilöillä toimintakyvyn astetta tulisi kartoittaa itsemääräämisoikeuden näkökulmasta. Toimintakykyä voi sairaudesta huolimatta olla jäljellä esimerkiksi ostosten tekemiseen, omaisuuden myyntiin, lahjoitusten tai testamentin tekemiseen. Sen si-

---

¹⁸⁶ Anttila 2009: 21–22.

jaan toimintakyky voi olla riittämätöntä osakekauppojen tai riskisijoitusten tekemiseen. Päätöksentekotilanteet voivat olla hyvin eritasoisia, ja vaatia erilaista tietotaitoa ratkaisua varten. Henkilöllä, jonka toimintakyky on alentunut, on ratkaisevaa tutkia ymmärtääkö henkilö oikeustoimen merkityksen ja oikeustoimen vaikutukset.¹⁸⁷

Rinnakkainen toimivalta voi joskus johtaa päällekkäisiin oikeustoimiin, tapauksissa, joissa päämies on aktiivinen toimija. Holhousrekisteriin merkityt tiedot päämiehestä ovat myös elinkeinonharjoittajien käytössä¹⁸⁸. HolhTL:n 67 §:n 1 momentin mukaan jokaisella on oikeus saada tieto henkilön edunvalvojan määräyksestä, eli kuka edunvalvoja on, mikä on edunvalvojan tehtävä ja tieto toimintakelpoisuuden rajoituksesta. Laisa väestötietojärjestelmästä ja Väestörekisterikeskuksen varmennepalveluista (21.8.2009/661) 13 §:n 11. kohdan mukaan väestötietojärjestelmään talletetaan rekisteröitävästä henkilöstä toimintakelpoisuuden rajoittamista, edunvalvontaa ja edunvalvontavaltuutusta koskevat tiedot, edunvalvojan ja valtuutetun yksilöintitiedot. Holhousasioiden rekisterinpidon tarkoituksena on edunvalvojan toiminnan valvonta ja kolmansien oikeuksien turvaaminen¹⁸⁹. Tornbergin mukaan holhousasioiden rekisterissä ei ole pelkästään perusrekistereihin kuuluvasta henkilörekisteristä, vaan päämiehen oikeudellisen toimintakyvyn kertovasta rekisteristä. Ongelmana holhousrekisterissä näkyvien tietojen osalta, Tornberg näkee päämiehen itsemääräämisoikeuden käyttämisen kolmansiin nähden, erityisesti oma-aloitteisesti edunvalvontaan hakeutuvien päämiesten kohdalla. Kolmansien mahdollisuus sopimuskumppanista rekisteröityihin tietojen saantiin, kääntyy siten heikompaa osapuolta olevan päämiehen vastaiseksi ja näin ollen päämiehen toimintakelpoisuutta rajoitetaan.¹⁹⁰

---

¹⁸⁷ Mäki-Petäjä-Leinonen, Juva & Pirttilä 2006: 943.

¹⁸⁸ Ks. HolhTL 64 §:n 5 mom. Valtiovarainministeriön asetus holhousasioiden rekisterin pitämiseen kuuluvien tehtävien määräämisestä 31.8.2010/778.

¹⁸⁹ HE 146/1998 s. 60.

¹⁹⁰ Tornberg 2012: 413–414, 417.

8. YHTEENVETO

Perinnöstä luopuminen ja pesäosuuden luovutus ovat luvanvaraisia oikeustoimia. Näiden oikeustoimien vaikutukset ovat täysin erilaisia. Pesäosuuden luovutus on vaihdantaa, kun taas perinnöstä luopuminen perittävän kuoltua on todellista luopumista jostain. Perinnöstä luopuminen merkitsee pääsääntöisesti varallisuusaseman heikkenemistä. Voiko edunvalvonnan tarkoituksena olla päämiehen optimaalisen varallisuusaseman saavuttaminen? Perinnöstä luopuminen tulisi nähdä päämiehen itsemääräämisoikeuteen kuuluvana asiana. Mikäli päämiehelle ei ole hyötyä perinnöstä, pitäisi olla mahdollista luopua perinnöstä. Päämiehen etua tulisi tulkita laajemmin, kuin HolhTL 35 §:n vaatimus, joka edellyttää päämiehen varallisuusaseman kasvattamista, velkojien tai sosiaali-toimen edut huomioimista. Perustaa tälle voidaan saada perintökaaren, ulosottolain ja konkurssilain säännöksistä, joissa säädetään luopumisen mahdollisuudesta suhteessa omiin velkoihin.¹⁹¹

Edunvalvontaan määrätyn henkilön itsemääräämisoikeus ja holhoustoimilain säännökset asettuvat useissa tapauksissa vastakkain. Edunvalvojan velvoite päämiehen omaisuuden lahjoituskiellosta ulottuu moniin sellaisiin oikeustoimiin, joilla voitaisiin hyödyntää veroetua. Päämiehen, ennen edunvalvontaa ilmaisemat toiveet varallisuutensa hoitamisessa, eivät aina toteudu edunvalvojan asettuessa edustamaan päämiestään. Holhustoilaki ei anna poiketa päämiehen edun tavoittelusta, vaikka se ei aina olisikaan päämiehen itsemääräämisoikeuden mukaista.

Edunvalvojan tehtävänä on huolehtia henkilön kokonaisvaltaisesta hyvinvoinnista taloudellisten asioiden lisäksi. Kokonaisvaltaisen hyvinvointi on laaja käsite, jota holhustoilainsäädäntö ei tarkemmin yksilöi. Kokonaisvaltaista hyvinvointia edesauttaa päämiehen itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen. Päämies tuntee, että häntä kuunnellaan ja hänen mielipiteensä on tärkeä. Edunvalvoja joutuu työssään joka päivä ja jokaisen päämiehensä kohdalla miettimään miten tämä ratkaisu edistää päämiehen etua? Jos päämies pystyy itse ilmaisemaan oman tahtonsa, on ratkaisun tekeminen huomattavasti helpompaa, kuin jos edunvalvoja on yksin ratkaisun kanssa, pohtien miten päämies haluaisi asian ratkaistavan.

Perinnönjaon verosuunnittelussa edunvalvojalla ei ole liiemmästi keinoja. Päämies voi itse testamentilla tehokkaasti määrätä jäämistöstään, mikäli on siihen kykenevä edun-

---

¹⁹¹ Saarenpää 2005: 323.

valvonnan aikana. Testamentintekokelpoisuutta arvioidaan vasta testamentin moiteoi-
keudenkäynnissä. Edunvalvoja ei voi kehottaa päämiestään testamentintekoon, vaan
päämiehen on itse ilmaistava tahtonsa. Edunvalvojan velvollisuutena on ohjata päämies
esimerkiksi asianajajan luokse siinä tapauksessa, että hän on ilmaissut halunsa tehdä
testamentti.

Tässä työssä edunvalvontavaltuutuksen käsitteleminen on jäänyt pintapuoliseksi, koska
tehtävä olisi laajentunut liikaa. On kuitenkin todettava, että edunvalvontavaltuutuksella
henkilö voi ennakoida tulevaa, ja valtuuttaa toisen henkilön hoitamaan asioitaan halua-
mallaan tavalla. Edunvalvontavaltuutus on keino säilyttää henkilön itsemääräämisoikeus
myös sen jälkeen, kun henkilö ei terveydentilastaan johtuen itse kykene ilmaisemaan
tahtoaan. Edunvalvontavaltuutus on huomattavasti lievempi keino, verrattuna yleiseen
edunvalvontaan, toteuttaa laissa säädetty velvoite huolehtia yksilön eduista ja oikeuksis-
ta silloin, kun hän ei enää itse ole siihen kykenevä. Henkilö voi valtuuttaa sellaisen ih-
misen, jonka hän kokee luotettavaksi ja kykeneväksi hoitamaan asioitaan. Samalla hän
voi määrätä itselleen tärkeitä oikeustoimista, jotka hän haluaa toteutettavan tilanteessa,
jossa hän ei itse enää ymmärrä asian merkitystä.

Edunvalvonta on jälleen kerran uuden edessä, kun edunvalvontapalveluja on alettu kil-
pailuttamaan. Tornberg on suhtautunut kriittisesti edunvalvonnan ostopalveluihin ja
verrannut sitä 1800-luvulla olleisiin niin sanottuihin vaivaishuutokauppoihin, joiden
tarkoituksena oli saada huutolaiset hoitoon mahdollisimman halvalla.¹⁹² Vuonna 2009
ostopalveluina tuotettujen päämiesten edunvalvonta, täysi-ikäisten, alaikäisten ja eri-
tyismääräysten osalta oli 2839. Valtion tuottavuusohjelman mukaan oikeusaputoimisto-
jen edunvalvontahenkilöstöä on vähennettävä vuoteen 2015 mennessä 90 henkilötyö-
vuotta. Vuonna 2010 tavoitteeseen pääsyyn tarvittiin 55 henkilötyövuoden vähennys.
Ostopalvelujen käytön laajentaminen nähdään yhtenä keinona saavuttaa tavoite.¹⁹³ Os-
topalveluna tuotettavaa edunvalvontaa on jo otettu käyttöön pääkaupunkiseudulla.

Kilpailutettaessa palveluja, palvelun laadun määrittäminen on tärkeä tekijä tarjouspyyn-
töä laadittaessa. Mistä tekijöistä laatu muodostuu ja miten palvelun laatua mitataan?
Palvelun laadun perään voidaan kysyä edunvalvontapalveluja tuotettaessa. Tässä työssä
on noussut esille päämiehen itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen päämiehen kuu-
lemisen ja rinnakkaisen toimivallan kautta. Näistä tekijöistä edunvalvonnan laatu muo-
dostuu. Palvelun laatu kuvastaa toiminnan inhimillisiä arvoja. Tuloksellisuus ja tehok-

---

¹⁹² Tronberg 2012: 421.

¹⁹³ Edunvalvonnan ostopalvelut oikeusaputoimistoissa. Mietintöjä ja lausuntoja 86/2010: 25, 67.

kuus kuvastavat kovia arvoja ja niitä voidaan mitata helpommin, kuin palvelun laatua. Holhouslainsäädännössä korostuu tuloksellisuus ja tehokkuus päämiehen taloudellisen edun tavoittelun muodossa. Palvelun laatu jää tehokkuuden ja tuloksellisuuden tavoittelun jalkoihin. Holhousviranomaisen valvonnan alaisuuteen kuuluvat tehtävät, kuten päätös- ja vuositilien tarkastukset, kuvaavat kovia arvoja edunvalvonnan virnaomaisvalvonnassa. Harvemmin holhousviranomaisen jalkautuu edunvalvonnan toimipisteisiin seuraamaan, miten asiakaspalvelu on järjestetty. Edunvalvojien tavoitettavuuteen on kiinnitetty huomiota. Helppo tavoitettavuus on yksi palvelun laadun osatekijä ja mahdollistaa edunvalvojan ja päämiehen rinnakkaisen toiminnan.

LÄHDELUETTELO

Aarnio, Aulis, Urpo Kangas, Pertti Puroinen & Timo Rabinä (2011). Perunkirjoitus ja perinnön veroseuraamukset. Helsinki: Talentum.

Aarnio, Aulis & Urpo Kangas (2010). Perhevarallisuusosoikeus. [online]. Helsinki: Talentum. Saatavissa Internetissä: URL:<http://haku.suomenlaki.com.login.ezproxy.ulapland.fi/#//Book/Book/%252FKIRJAT%252FVERKKOKIRJAT%252F9789521418297.xml/to c>>.

Aarnio, Aulis & Urpo Kangas (2009). Suomen jäämistöoikeus 1. Perintöoikeus. Helsinki: Talentum Media Oy.

Aarnio, Aulis & Urpo Kangas (2008). Suomen jäämistöoikeus II. Helsinki: Talentum

Aarnio, Aulis (1989). Laintulkinnan teoria: Yleisen oikeustieteen oppikirja. Porvoo: WSOY.

Anttila, Seppo (2009). Holhoustoimilaki käytännössä. Oikeustieto 2009:1, s. 22–25.

Edunvalvonnan ostopalvelut oikeusaputoimistoissa. Oikeusministeriön julkaisuja. Mietintöjä ja lausuntoja 86/2010.

Frände, Dan, Erkki Havansi, Dan Helenius, Risto Koulu, Juha Lappalainen, Heidi Lindfors, Johanna Niemi, Jaakko Rautio & Jyrki Virolainen (2007). Prosessioikeus. [online]. Helsinki: Sanoma Pro Oy. Saatavissa Internetissä: <URL: <http://www.wsoypro.fi.login.ezproxy.ulapland.fi/wsoypro.aspx?navi=Onlinepalvelut.Juridiikkaonline&prevpos=pr111.0&pos=pr111.0&page=selain&ts=jo&openhaku=5&gethere=>>>.

HE 146/1998 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle holhouslainsäädännön uudistamiseksi.

HE 203/2010 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi holhoustoimesta annetun lain ja holhustoimen edunvalvontapalveluiden järjestämisestä annetun lain 5 §:n muuttamisesta. [online]. Helsinki: Edita Publishing Oy. Saatavissa Internetissä: <URL: <http://www.edilex.fi.login.ezproxy.ulapland.fi/virallistieto/he/20100203?search=1>>.

HE 72/2002 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle hallintolaiksi ja hallintolainkäyttölain muuttamiseksi. [online]. Helsinki: Edita Publishing Oy. Saatavissa Internetissä: <URL: <http://www.edilex.fi/login.ezproxy.ulapland.fi/virallistieto/he/20020072?search=1>>.

Heikkinen, Ari, Aila Heusala, Soja Mäkelä & Kari Nuotio (2003). Holhoustili. Helsinki: WSOY Lakitieto.

Helin, Markku (2001). Edunvalvojan päätösvallan rajoista. Lakimies 2001:6–7 s. 1070–1088.

Holhousasioiden rekisteri. [online]. Helsinki: Väestörekisterikeskus. Saatavissa Internetissä: <URL: <http://www.vaestorekisterikeskus.fi/default.aspx?id=169>>.

Husa, Jaakko, Anu Mutanen & Teuvo Pohjolainen (2010). Kirjoitetaan juridiikkaa: ohjeita oikeustieteellisten kirjallisten töiden laatijoille. Helsinki: Talentum.

Itä-Suomen lääninhallituksen maistraattien kehittämissuunnitelma (2009): Ehdotus menettelytavoista edunvalvonnan tarpeen arvioimisessa. Saatavissa Internetissä osoitteessa: <URL: [http://www.maistraatti.fi/Documents/Holhoustoimi/Ehdotus%20menttelytavoista%20edunvalvonnan%20tarpeen%20arvioimisessa.pdf?eps_language=fi](http://www.maistraatti.fi/Documents/Holhoustoimi/Ehdotus%20menettelytavoista%20edunvalvonnan%20tarpeen%20arvioimisessa.pdf?eps_language=fi)>.

Kuuliala, Matti (2011). Edunvalvontaan esitetyn kuuleminen alioikeudessa. Helsinki. Suomalainen Lakimiesyhdistys.

Lainsäädäntö. Helsinki: Sanoma pro. Saatavissa Internetissä: <URL:<http://www.wsoypro.fi.proxy.tritonia.fi/wsoypro.aspx?navi=Onlinepalvelut.Yritysonline&prevpos=sk111.814543&pos=sk111.814543&page=selain&ts=yo&openhaku=&gethere=yes>>

Lohi, Tapani (2011). Legaatinsaajan oikeusasemasta. Helsinki. Talentum.

Lohi, Tapani (2006). Pesänjako, vastike ja lahjansaajan palautusvastuu. Lesken antamien lahjojen oikeusvaikutukset PK 3 luvun 3 §:n mukaan. Helsinki: Suomalainen lakimiesyhdistys.

Lohi, Tapani & Pertti Välimäki (1999). *Pesänselvityksen ongelmakohtia*. Helsinki: Lakimiesliiton Kustannus.

Luovutusvoittojen verotus. [online]. Helsinki: Verohallinnon julkaisu. [1.3.2010] Saatavissa Internetissä: <URL: http://www.vero.fi/fi-FI/Syventavat_veroohjeet/Henkiloasiakkaan_tuloverotus/Luovutusvoitot_ja_tappiot/Luovutusvoittojen_verotus%2812944%29>.

Myrsky, Matti & Jaakko Ossa (2008). *Verotuksen perusteet*. Helsinki: Talentum.

Mäkelä, Sauli (2007). Teoksessa *Oikeusjärjestys I*. Toim. Risto Haavisto. Lapin yliopiston oikeustieteellisiä julkaisuja. Sarja C 47. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino.

Mäki-Petäjä-Leinonen, Anna, Kati Juva & Tuula Pirttilä (2006). Dementoituvan ihmisen oikeudellinen toimintakyky ja sen lääketieteellinen arviointi. *Lakimies* nro 6/2006, s. 942-970.

Niemenvuo, Matti, Marietta Keravuori-Rusanen & Kirsi Kuusikko (2008). *Hallintolaki. 2. uudistettu laitos*. [online] Helsinki: WSOYpro. Saatavissa Internetissä: <URL: http://www.wsoypro.fi/login.ezproxy.ulapland.fi/kirjasto_lukutila.aspx?initprev=1&bookid=08ju347355>.

Niskakangas, Heikki (2000). *Henkilöverotuksen käsikirja*. Verohallinnon julkaisu 43.10. [online]. Jatkuvatäydenteinen. Helsinki: Sanoma Pro. [7.2.2012]. Saatavissa Internetissä: <URL: <http://www.wsoypro.fi/login.ezproxy.ulapland.fi/wsoypro.aspx?prevpos=hv111.162&page=selain&ts=yo&pos=hv111.1&offset=#gether>>.

Norri, Matti (2010). *Perintö ja testamentti. Käytännön käsikirja*. Helsinki: Talentum.

Pahlman, Irma (2007). *Asiakirjajulkisuus ja tietosuoja sosiaali- ja terveydenhuollossa*. Helsinki: Edita Publishing Oy.

Parviainen, Esko & Maria Rubanin (2009). Teoksessa: *Holhoustoimen lainsäädäntö*. Koskinen Mari (toim.). Helsinki: Edita.

Oikeusministeriön esitteitä 8/2010. Edunvalvojan tehtävä. [on line]. Helsinki: Saatavissa Internetissä: <URL:

<http://www.om.fi/Etusivu/Julkaisut/Esitteet/Edunvalvojantehtava>>.

Ossa, Jaakko (2006a). Myyntivoittoverotus käytännössä. Juva: Tietosanoma Oy.

Ossa, Jaakko (2006b). Perhe, perintö ja verotus. Helsinki: WSOYpro.

Ossa, Jaakko (2009). Perinnön ja lahjan verokohtelu. Juva: WSOYpro.

Ossa, Jaakko (2010). Perinnöstä ja testamentista luopumisen verokohtelu. Defensor Legis 2010:1, s. 37-34.

Puronen, Pertti (2009). Näin onnistut perintöverosuunnittelussa. Helsinki: Talentum.

Puronen, Pertti (2010). Oikeusturva, verotus ja viranomaiskäytänteet. [online]. Helsinki: WSOYpro. Saatavissa Internetissä: <URL: http://www.sanomapro.fi.proxy.tritonia.fi/kirjasto_lukutila.aspx?initprev=1&bookid=10ju376478>.

Puronen, Pertti (2011). Perintö- ja lahjaverotus. Helsinki: Talentum.

Räbinä, Timo (2003). Jäämistöosituksessa ja perinnönjaossa huomioon otettavat seikat luovutusvoiton verosuunnittelun kannalta. Defensor Legis N:o 2003:1, s. 38–53.

Saarenpää, Ahti (2005). Edunvalvonta, jäämistö ja jäämistösuunnittelun mahdollisuudet. Teoksessa: Juhlajulkaisu Juhani Wirilander 1935 – 30/11 – 2005, s. 305-328. Toim. Jarno Tepora, Mikko Tulokas, Pekka Vihervuori. Helsinki: Suomalainen lakimiesyhdistys.

Saarenpää, Ahti (2004). Perinnönyhteys ja perinnön ennakko. Defensor Legis 2004:4, s. 603–617.

Saarenpää Ahti (2007). Teoksessa Oikeusjärjestys I. Toim. Risto Haavisto. Lapin yliopiston oikeustieteellisiä julkaisuja. Sarja C 47. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino.

Saarenpää, Ahti (1994). Perintö ja jäämistö. Kitee: Kiteen Paino Oy.

Sarja, Mikko (2011). Hyvä edunvalvontatapa holhoustoimessa. *Defensor Legis* 2011:2, s. 133-162.

Sarja, Mikko (2007). Perusoikeudet edunvalvonnan laillisuusvalvonnassa. *Lakimies* 2007:3, s. 374-396.

Siltala, Raimo (2001). *Johdatus oikeusteoriaan*. Helsinki: Helsingin yliopiston oikeus-tieteellinen tiedekunta.

Tornberg, Johanna (2012). *Edunvalvonta, itsemääräämisoikeus ja oikeudellinen laatu*. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.

Tornberg, Johanna (2008). Päämiehen tiedot suojassa edunvalvonnassa. *Tietosuoja* 2008:2. Saatavissa Internetissä, osoitteessa: <URL: <http://www.tietosuoja-lehti.fi/Digipaper/OldNews.aspx?id=502>>.

Tuori, Kaarlo & Toomas Kotkas (2008). *Sosiaalioikeus*. [online] 4. uudistettu painos. Helsinki: WSOYpro. Saatavissa Internetissä: <URL: http://www.wsoy-pro.fi/login.ezproxy.ulapland.fi/kirjasto_lukutila.aspx?initprev=1&bookid=08ju347355>.

Valtiovarainministeriön asetus holhousasioiden rekisterin pitämiseen kuuluvien tehtävien määräämisestä 31.8.2010/778. Helsinki: Eduskunta. [online] Saatavissa Internetissä: <URL: <http://www.edilex.fi/login.ezproxy.ulapland.fi/saadokset/lainsaadanto/haku/?search=1&sent=1>>.

Verohallinnon julkaisuja 43.12 (2012). *Henkilöverotuksen käsikirja*. Verovuosi 2011. Helsinki: Edita Publishing. [online]. 8.5.2012. Saatavissa Internetissä: <URL: <http://www.vero.fi/download/noname/%7B300813A1-0219-4526-B6E3-FAD105FB7B57%7D/7481>>.

Välimäki, Pertti (2008). *Holhustoimen pääpiirteet*. 3. uudistettu painos. Helsinki: WSOYpro.

OIKEUSTAPAUSLUETTELO

Korkein oikeus

31.3.1987 taltio 1059   KKO:1987:37   s. 27

Korkein hallinto-oikeus

21.11.2007 taltio 2969   KHO:2007:81   s. 43

20.1.2006 taltio 64   KHO:2006:1   s. 30

7.11.2006 taltio 2938   KHO:2006:81   s. 50

6.2.2002 taltio 232   KHO:2002:11   s. 14

21.2.2003 taltio 406   KHO:2003:7   s. 40

15.10.2001 taltio 2460   KHO:2001:48   s. 50

21.9.1992 taltio 3309   KHO:1992-B-521   s. 42

Hovioikeudet

4.12.1997 taltio 1800   VaaHO:1997:32   s. 13

Eduskunnan oikeusasiamies

26.8.2011   973/2/10   s. 17

SÄÄDÖKSET

Laki edunvalvontavaltuutuksesta 25.5.2007/648

Hallintolaki 6.6.2003/434

Laki holhoustoimesta 1.4.1999/442

Laki varallisuusosoikeudellisista oikeustoimista 13.6.1929/228

Perintökaari 5.2.1965/40

Perintö- ja lahjaverolaki 12.7.1940/378

Suomen perustuslaki 11.6.1999/731

Tuloverolaki 30.12.1992/1535

Laki verotusmenettelystä 18.12.1995/1558